

שומרים על זכות השתיקה

העיתונות מול המשבר בעיראק

סיקור הבחירות: הלחצים שמאחורי הקלעים

כומר השיפוט של ארי שביט

השפעת המשבר הכלכלי על התקשורת

ברוך קרא על
החקירה נגדו

פנים מוכרות במראה

פרצופו של העיתונאי הישראלי, הניכט מהמחקר המתפרסם בעמודים הבאים, מעניין מאוד, גם אם בתוכמה שלאחר מעשה אפשר לומר שהוא צפוי: אנחנו אוהבים מאוד את המקצוע למרות שאנחנו מוצאים בו לא מעט פגמים; אנחנו מעניקים ציון גבוה להפתיע לרמתם של אלה העוסקים בו, אבל אנחנו מוציאים את עצמנו מהכלל הזה; אנחנו רוגלים בעקרונות אתיים נכונים, אבל איננו מיישמים אותם בפועל; אנחנו דבקים בנורמות מקצועיות ראויות, אבל אנחנו נוטים להתעלם מהן מול ערכים ממסריים שמטפח השלטון.

המחקר שניהל ד"ר יריב צפתי (בעזרתו של ארן ליביו) הוא ראשון מסוגו מבחינת היקפו והעמדות שאתן ביקש לברר אצל עיתונאי ישראל. בכלל, נעשו מעט מאוד מחקרים (לא יותר מחמישה) שביקשו לתוות על גישתה המקצועית של קהיליית העיתונאים בארץ, ובמחקר המופיע בגיליון זה הוצגו בין השאר, לראשונה, שאלות הבורקות את יחסם לכללי האתיקה העיתונאית. התוצאות – מאלפות, והודות לעורכי המחקר הן מוצגות גם מול מחקרים דומים שנערכו במקומות אחרים בעולם ומאפשרות השוואה. ברעת מערכת "העין השביעית" לערוך מחקרים מסוג זה גם בעתיד.

כראי להתבונן בגישת העיתונאים לממד האתי של עבודתם. המחקר מצא ש-66% מאיתנו מצריקים שימוש בהתחזויות כאמצעי להשיג מידע, לעומת 7% בקנדה ו-22% בארה"ב; 60% מאיתנו מצריקים תשלומים בעבור מידע (פי שלושה מאשר העיתונאים האמריקאים); כ-10% מסכימים לחשיפת מקורות מידע "בנסיבות מסוימות", כהשוואה ל-2% בקנדה, 4% באוסטרליה ו-5% בארה"ב. החוקרים מציינים כי בשאלות האתיות הללו אין הכרעים בגישתם של עיתונאים העוברים בתקשורת הארצית לעומת אלה המועסקים במקומונים, וגם לא בין עיתונאים בכירים לזוטרים, בין עורכים לכתבים או בין עיתונאים המועסקים בתקשורת האלקטרונית לעומת עיתונאים שמוצאים את פרנסתם בעיתונות המודפסת.

זו תמונת מצב בעייתית, המעידה על נכונות גבוהה לסטות מכללי ההתנהגות המקצועית הראויה והמוראות מפורשות של תקנון האתיקה, והיא מזמינה חשבון נפש על עולם המושגים שהתפתח בקרבנו. בעוד שאנחנו רואים את עצמנו כחלק מעולם התקשורת המערבי, והמחקר מוכיח עד כמה ברמה האידאולוגית-עקרונית רבק העיתונאי הישראלי בערכים שעליהם נוהג עולם זה, הרי בתפקוד המעשי שלנו אנחנו פועלים, או מוכנים לפעול, על-פי צופן התנהגות הנחשב כמערב לנחות או לכלתי לגיטימי לחלוטין. הפער הזה אומר ררשני והוא מצביע על הצורך החיוני לתקן את התפיסה האתית הרווחת בכלי התקשורת שלנו – צורך ש"העין השביעית" מנסה זו השנה השמינית למלא אותו כמיטב יכולתה.

עוזי בנימין

4 מחקר על דמותו של העיתונאי הישראלי יריב צפתי וארן ליביו

10 המונות שותקות: לקראת המלחמה בעיראק כרמית גיא

12 תקופה שחורה: הלחצים על העיתונות במערכת הבחירות ארן ליביו

18 מדוע ניצח שרון אורית גילי

20 שיעור מולדת: מה למדתי על היעץ המשפטי ברוך קרא

22 המאור הגדול: התפיסה העיתונאית של ארי שביט חנן עמיאור

25 מטע ציד: יחס השלטון להדלפות אלוף בן

26 קולנוע מהיציע: ההפקרות המיליונית בטובקים גילי דרוב-היישטיין

29 מגיבים ובוכים: מה אומרים עלי באחר רשף ורגב לוי

30 קודא מן השורה: מבט מבית-המשוגעים עמוס נוי

32 מחיר "המצב": השפעת המיתון על העיתונות עמית בן-ארויה

36 ספארטאפ: מחלקת החדשות של ערוץ 10 רן בנימיני

39 התלונה נגד ראש הממשלה: החוק המונע פרסום שמות השודים יובל קרמניצר

40 דעת קהל: עמית בן-ארויה, ארן ליביו, חנן עמיאור, יובל קרמניצר

42 מי בעד הפלת סדאם: העיתונות הערבית מול המשבר בעיראק צבי בראל

44 לוחות מודעות: השיח העיתונאי בערבית במערכת הבחירות מצטפא כבהא

46 עין בינלאומית: שערורייה בפולין רפי חזן

48 מסיבת עיתונאים

49 אירועי תקשורת

המכון הישראלי לדמוקרטיה
THE ISRAEL DEMOCRACY INSTITUTE

רכז המערכת: ארנון לוי
דפוס: העיר העתיקה
כתובתנו באינטרנט: www.idi.org.il
דואר אלקטרוני: amon@idi.org.il
ISSN 0793-5781

עורך: עוזי בנימין
מערכת: עמוס נוי, כרמית גיא, רפי חזן
יועץ: פרופ' ירון אזרחי, חשה גביש
עריכה גראפית: טמרון זה
עריכה לשונית: מיכל רוזנטל

"העין השביעית"
בהוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה
ת.ד. 4702 ירושלים 91046
טלפון מערכת 02-5300866
חתיים ומנהלה 02-5392888
1-800-202222
פקס: 03-5488633

העיתונאים הישראלים מעניקים ציון נמוך לתפקוד התקשורת הישראלית

סבורים שהדיווח החדשותי מלא בטעויות ושהעיתונאים מונעים יותר מדי על-ידי תחרות ופחות מדי משיקולים אתיים • מצדיקים שימוש בשיטות עבודה שנויות במחלוקת מבחינה אתית וחשים פחות עצמאיים מאשר עיתונאים בארה"ב ובבריטניה

יריב צפתי וארן ליביו

העיתונאים הישראלים מעניקים ציון 6 לתק" שורת הישראלית כאשר הם מתבקשים לקבוע את רמת תפקודה בסולם שנע בין 1 (הערכה נמוכה) ל-10 (הערכה גבוהה). למרות שרובם המוחלט מייחס חשיבות עליונה לוודוא אמינות המידע, הרי שרובם – 55% – מסכימים כי בסוגי הדיווח החדשותי בישראל "מלא בטעויות עובדתיות ורש" לנות בדיווח". כ-70% מהעיתונאים חושבים שמנ" הלי ארגוני החדשות אינם מקדישים מספיק זמן לתיוקן טעויות, ואחוז דומה סבור כי העיתונאים

מונעים יותר מדי על-ידי תחרות ופחות מדי על-ידי שיקולים אתיים. העיתונאי הישראלי גם נוטה להצדיק שיטות עבודה עיתונאיות שנויות במחלוקת יותר מעמיתיו במדינות אחרות, ותחושת העצי מאות שלו נמוכה באופן משמעותי מזו המקובלת אצל העיתונאים בארצות-הברית ובקנדה. למרות שרוב העיתונאים מעריכים שהציבור אינו מתייחס באמון רב לעבודת התקשורת הם סבורים שהציון הנמוך הזה אינו חל עליהם. רובם המוחלט מביע שביעות רצון גבוהה מעיסוקם ומעוניינים להמ" שידך בו – אלה אחדים מהממצאים העיקריים העור" לים ממחקר מקיף שנערך בין עיתונאי ישראל

על-פי הזמנת "העין השביעית", במימון המכון הישראלי לדמוקרטיה. המחקר נערך (על-ידי החתומים מעלה) על מדרגם בן 209 עיתונאים הממלאים תפקידים שונים בכלי התקשורת הארצית והמקומית הכותבים ומשדרים בעברית, ערבית, רוסית ואנגלית. כדי להבטיח את ייצוגיות המדרג נעשה שימוש בדגימת שכבות, כאשר מכל אחד מכלי התקשורת הארציים (כולל עיתונות מודפסת ומקוונת, רדיו וטלוויזיה), וכן ממדרגם של כלי תקשורת מקומיים, נדרגו באופן אקראי מספר עיתונאים בהתאם לאומדן גודל המערכת

איורים: רוח גויני

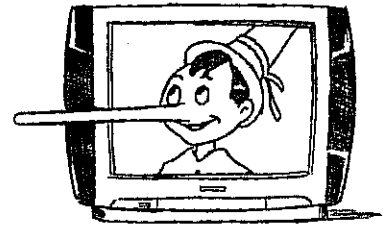
עיתונאיים בחברות שונות. הרגימה התבססה על מאגר המידע של חברת "יפעת" ועל רשימת מנויי "העין השביעית", והושלם ועורכן על בסיס שמות העיתונאים המופיעים במהדורות החרשות ובעיתונים. מתוך סך כולל של 389 עיתונאים שאליהם היתה פנייה, סירבו 13 בלבד (כשלושה אחוזים) להשתתף במחקר; כ-43% נוספים, שהביעו נכונות עקרונית להשתתף, לא החזירו את השאלונים שנשלחו אליהם ברואר. אחוז התגובה, לפיכך, עמד על כ-54%, אחוז השתתפות סביד בהחלט בהשוואה לסקרי דואר אחרים ולמחקרי עיתונאים שנערכו בחו"ל.

**העיתונאים שהשתתפו
במחקר נטו לתפוס את
הזכות לפרטיות כחשובה
יותר כאשר מדובר באנשים
פרטיים, אך את זכות הציבור
לדעת כחשובה יותר כאשר
מדובר היה בפרטיותם
של אישי ציבור**

השונות. במחקר הובטח ייצוגם של עורכים, כתבים ופרשנים בכירים מצד אחד, ושל כלי תקשורת הפונים לאוכלוסיות ספציפיות (ערבים, דתיים, עולים) מצד שני.

חלק מהשאלונים במחקר נשלחו ברואר, וחלקם בוצעו בסקר טלפוני על-ידי מכון "דחף" בהנהלת ר"ר מינה צמח. נוסח השאלות (שהיו ברובן מובנות ואיפשרו בחירה בין מספר תשובות אפשריות) התבסס בחלקו על שאלונים דומים שהופצו בין עיתונאים במדינות אחרות במסגרת הפרויקט המחקרי "העיתונאי הגלובלי" ("The Global Journalist"), שניסה להשוות בין תפיסות וערכים

ערכים עיתונאיים

בדומה לעיתונאים במדינות אחרות, הביעו אנשי התקשורת הישראלים מידה גבוהה של הסכמה לגבי חשיבותם של ערכים עיתונאיים מרכזיים שהוצגו בפניהם, כגון בירור העובדות לאשורן, הצורך בהצלבת מקורות ושמירה על נייטרליות. העיתונאים התבקשו לציין עד כמה כל אחד מהערכים חשוב, כאשר אפשרויות התשובה נעו בין "חשוב מאוד" ל"לא חשוב בכלל". כפי שניתן לראות בתרשים מס' 1, מעט מאוד עיתונאים כפרו בחשיבותם של העקרונות הללו. אף אחד מתוך 209 העיתונאים שהשיבו לשאלון לא היה סבור כי בירור העובדות לאשורן הוא ערך "לא כלייך חשוב" או "לא חשוב בכלל", ו-203 מתוכם (יותר מ-97%) חשבו שמדובר בערך "חשוב מאוד". באופן דומה הביעו העיתונאים הסכמה כמעט קונסנזואלית לגבי חשיבותם של ערכים כמו אי פרסום שמועות, מניעת השפעה של המו"ל על תכנים חדשותיים והצגת שני הצדדים של סיפור, כאשר יותר מ-75% מהנשאלים סבורים שאלה ערכים "חשובים מאוד". השונות הנמוכה של העיתונאים לגבי חשיבותם של ערכים מקצועיים מרכזיים היא סימן טוב לקהילה התקשורתית הישראלית. חוקרי תקשורת רואים שונגיות גמוכות בתשובות לשאלות מסוג זה כעדות להתמקצעות של העיסוק העיתונאי. אפילו אם לא ניתן בהכרח להסיק מהתשובות העקביות של עיתונאים לגבי יישומן של פרקטיקות דומות בעבודתם המעשית, הרי שעצם העובדה שעיתונאים רבים כלייך מסכימים על הערכים המקצועיים המרכזיים מעידה על כך שלכל הפחות, הם יודעים מה העמדה הנורמטיבית שבה הם אמורים להחזיק. הסכמה גבוהה בין המרואיינים נמצאה גם כאשר התבקשו לדרג את הערך המרכזי ביותר לידם מבין ארבעה ערכים חשובים: איזון (הצגת כל הצדדים של הסיפור, ובמידה שווה), אובייקטיביות (אי הבעת עמדה אישית), וידוא אמינות המידע (למשל, הצלבת מקורות) ומהירות (להגיע לסיפור ראשון). כמעט 90% מהעיתונאים ציינו כי וידוא אמינות המידע הוא הערך העיתונאי החשוב ביותר בעיניהם, כאשר במקום השני דורגו במרבית המקרים איזון או אובייקטיביות. במלים אחרות, הכתבים והעורכים שהשתתפו במחקר רחוקים מהשקפות פוסט-מודרניסטיות בכל הנוגע לעבודתם העיתונאית: בירור ה"אמת" מהווה בעבורם את אבן היסוד של העיסוק העיתונאי.

בעוד שלגבי חשיבות אמינות המידע לא היו לעיתונאים ספקות רבים, שיעור ניכר מהם מייחס חשיבות מוגבלת בלבד לערכים כמו ריחוק מהמסור קרים ונייטרליות בריוות; ואף על פי ששיעור ניכר של עיתונאים היה סבור כי רטוריקה של אובייקטיביות (הימנעות משימוש בגוף ראשון בריוות, בנוסח הכתיבה העיתונאית הקלאסית) היא ערך חשוב, עדיין היה זה העיקרון שלגביו נמצאה מידת ההסכמה הנמוכה ביותר: רק רבע מהעיתונאים חשבו שזה עיקרון "חשוב מאוד".

המרואיינים התבקשו להכריע גם לגבי האיזון הראוי, לדעתם, בין הזכות לפרטיות לבין זכות הציבור לדעת. העיתונאים שהשתתפו במחקר נטו לתפוס את הזכות לפרטיות כחשובה יותר כאשר מדובר באנשים פרטיים (כ-60%), אך את זכות הציבור לדעת כחשובה יותר כאשר מדובר היה בפרטיותם של אישי ציבור (כמעט 90% מהמשיבים השיבו כי זכות הציבור לדעת חשובה יותר מזכותם של אישי ציבור לפרטיות).

לאורך השנים הציעו עיתונאים ואנשי אקדמיה ארבעה מודלים מרכזיים של עיסוק בעיתונות. הראי שון הוא המודל ה"קלאסי" (נייטרלי-אובייקטיבי), שהוא "ברירת המחדל" של העיתונות במרבית החברות הדמוקרטיות. על-פי גרסתו הטורנית של מודל זה, תפקיד העיתונאי הוא לגלות עובדות, לבדוק את אמינותן ולדווח עליהן לציבור באופן נייטרלי, המותיר את מלאכת הפרשנות בידי צרכני התקשורת. המודלים המתחרים להמשגת העבודה העי

84% מהחשיבים לא הסכימו עם המשפט "התקשורת היא חאפיה שחאלנית"

תונאית צמחו כולם על רקע של התרסה נגד המודל האובייקטיבי, ומתוך מודעות לפגמו העקי רניים והמעשיים. על-פי מודל הפרקליט או הנאמן (advocacy journalism), תפקיד העיתונאי הוא להשמיע את קולן של קבוצות חלשות בחברה, המורדות בדרך-כלל מן הדיווחים החדשותיים, ולקדם את האינטרסים שלהן; מודל העיתונות החדשה (new journalism) כופר בקיומה של אמת אובייקטיבית הניתנת לסיפור בדרך אחת ומדגישה את קולו ועמדתו של המדווח; ואילו מודל העיתונות הציבורית (public journalism) תובע לערב את קהל צרכני התקשורת בעשייה החדשותית.

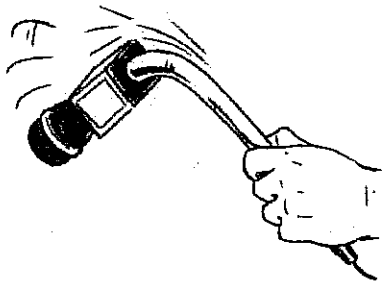
על-פי הנתונים שתוארו לעיל ניתן למקם את העיתונאי הישראלי כקרוב בתפיסותיו המקצועיות למודל הנייטרלי-אובייקטיבי. העיתונאים הישראליים מחשיבים מאוד את בירור האמת העובדתית בעבודתם, כלומר הם מניחים כי קיימות עובדות אובייקטיביות הניתנות לבירור ולוידוא (לכן הם רחוקים בתפיסותיהם ממודל "העיתונות החדשה"). יחד עם זאת, העיתונאי הישראלי מצדד בגרסה נוקשה פחות, או אולי מפוכחת יותר, של המודל

העיתונאי האובייקטיבי, כפי שניתן להסיק מן הרבקות הפחותה של העיתונאים הישראלים בעקבות רונות מכווננים של התפיסה האובייקטיבית, כגון נייטרליות, ריחוק מהמסוקרים והימנעות משימוש בגוף ראשון בריוות.

למרות העובדה שלא התגלתה שונות רבה בעמדות אנשי תקשורת לגבי חשיבותם של ערכים עיתונאיים, עדיין ניכרו הבדלים מסוימים בין עיתונאים מהתקשורת הארצית לעמיתיהם בתקשורת המקומית. 57% מהעובדים בתקשורת הארצית, לעומת 41% בלבד מהכתבים והעורכים בתקשורת המקומית, היו סבורים כי מתן פרשנות לחדשות היא ערך חשוב מאוד; 69% מהכתבים והעורכים בתקשורת הארצית, לעומת 54% בלבד מעמיתיהם בתקשורת המקומית, היו סבורים שהצלבת מקורות היא ערך חשוב מאוד; 50% מהעיתונאים בתקשורת הארצית האמינו שחשוב מאוד לשמור על ריחוק מסוים מהאנשים שאותם הם מסקרים, לעומת 34% בלבד מהעיתונאים בתקשורת המקומית. ובעוד ש-86% מהעיתונאים העובדים בארגוני תקשורת ארציים השיבו שחשוב מאוד לשמור על כך שהמו"ל לא יהיה מעורב בתכנים, רק 71% מאנשי התקשורת המקומית סבורים כך.

בקרב עורכים וכתבים בכירים היתה נטייה גבוהה מעט יותר לדרג את וידוא אמינות המידע כערך הראשון בחשיבותו, לעומת שאר המרואיינים (95% לעומת 84%, בהתאמה). בתשובות לשאלה זו לא נמצא הבדל מובהק בין נציגי התקשורת המקומית לאנשי התקשורת הארצית. לא נמצאו הבדלים בין נציגי התקשורת הארצית והמקומית, בין עיתונאים בכירים לבכירים פחות או בין עובדים בתקשורת האלקטרונית לעיתונאים בתקשורת המודפסת בכל הנוגע לשאלות הנוגעות לאיזון הראוי בין זכות הציבור לדעת לבין זכותם של אזרחים ושל אישי ציבור לפרטיות.

תפקוד התקשורת

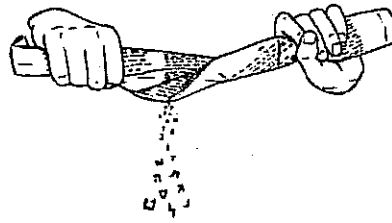
האתוס המקצועי של עיתונאי ישראל, כפי שהוא מצטייר מתשובות המרואיינים, מייחס, אם כן, חשיבות עליונה לוידוא אמינות מידע. ואולם, רוב אנשי התקשורת - 55% - מסכימים כי בפועל,

הדיווח החדשותי בישראל "מלא בטעויות עוברות תיות ורשלנות בדיווח" (רק 10% לא הסכימו כלל עם משפט זה). כ-70% מהעיתונאים חושבים שמגדולי ארגוני החדשות אינם מקדישים מספיק זמן לתיקון טעויות, ואחוז דומה של משיבים סבור כי העיתונאים מונעים יותר מדי על-ידי תחרות ופחות מדי על-ידי שיקולים אתיים. 83% מהעיתונאים חושבים שהעיתונות מקדישה מעט מדי תשומת לב לנושאים סבוכים, ויותר ממחצית מהמראיינים הסכימו עם המשפט: "התקשורת הישראלית היא פטריוטית ומגויסת במידה הפוגעת במקצועיות שלה" (21% "מסכימים מאוד", ו-33% "מסכימים במידה מסוימת").

מנגד, רוב גדול של העיתונאים (כ-82%) העריך כי התקשורת הישראלית מצליחה לחשוף שחיתות וניצול לרעה של כוח, ורק כ-6% מהמשיבים לא הסכימו כלל עם משפט זה. 84% מהמשיבים לא הסכימו עם המשפט "התקשורת היא מאפיה שמאלנית", המייצג ביקורת רווחת כלפי התקשורת בחלקים של הציבור הישראלי (רק שני עיתונאים מתוך 208 שהשיבו לשאלה זו הסכימו מאוד עם המשפט). כאשר התבקשו העיתונאים להעריך את המידה שבה התקשורת הישראלית מצליחה לאזן בין מה שחשוב לקהל לבין מה שמעניין את הקהל, השיבו 49% כי התקשורת עושה עבודה סבירה, 31% היו סבורים שעובדת התקשורת "טובה", 2% בחרו ב"מצוינת", ואילו 17% משוכנעים כי בנושא זה התקשורת עושה עבודה "חלשה".

העיתונאים שהשתתפו במחקר העניקו לתקשורת הישראלית ציון כללי 6 על תפקודה בסולם שנע בין 1 (הערכה גבוהה) ל-10 (הערכה נמוכה). עובר, אבל בקושי. לא נמצא הבדל מובהק סטטיסטית בין עיתונאים מהתקשורת הארצית לאלו מהתקשורת המקומית ובין עורכים וכתבים בכירים לבין שאר המדרג בהערכת תפקודה הכללי של התקשורת.

אתיקה ופרקטיקה עיתונאית

אחרות שבהן נערך המחקר. כמעט 10% מהעיתונאים הישראלים ראו בחשיפת מקורות פעולה לגיטימית בנסיבות מסוימות, בהשוואה לשני אחוזים בקנדה, ארבעה אחוזים באוסטרליה ותמישה אחוזים בארצות-הברית. בכל השאלות האתיות הללו לא נמצאו הבדלים בעלי משמעות סטטיסטית בין עיתונאים ארציים ומקומיים, בין בכירים ובכירים פחות, או בין אנשי התקשורת האלקטרונית ואנשי העיתונות המודפסת. הרבר מעיד על כך ששיעורים גבוהים של הצדקת שיטות שנויות במחלוקת נמצאו בכל המדרג, ללא קשר לסוג כלי התקשורת שבו עבדו העיתונאים או לדרגתם בהיררכיה התקשורתית.

אין להקל ראש בנכונותם של עיתונאים ישראליים להצדיק שימוש בשיטות שבמקומות אחרים בעולם נחשבות לבעייתיות במקרה הטוב, ולפסור לות לגמרי במקרה הרע. הנכונות לכופף את האתי-

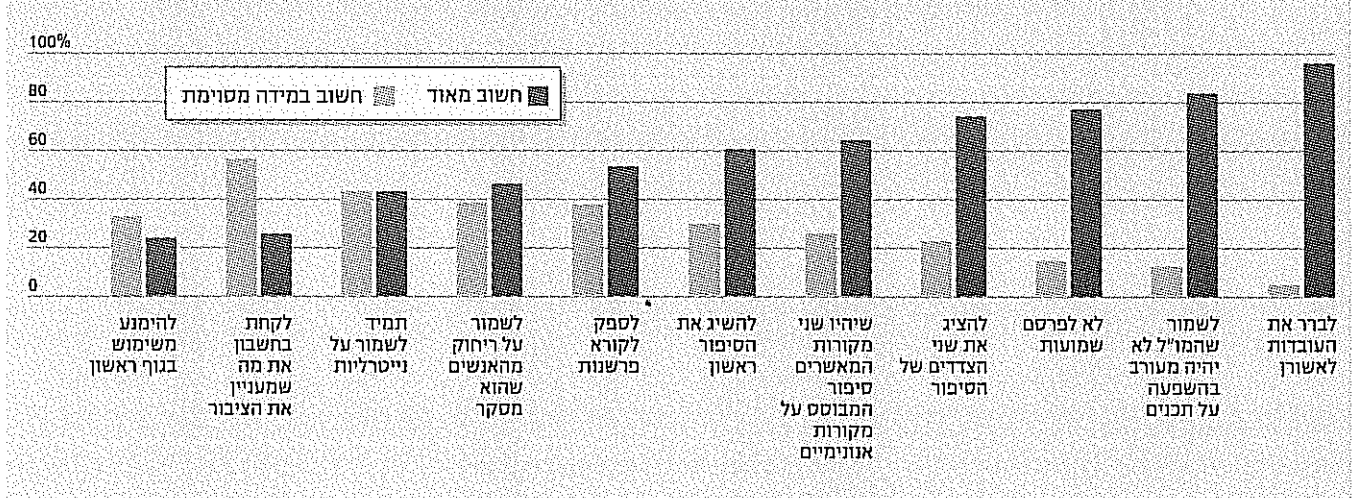
מרד נוסף לבחינת ההתמקצעות העיתונאית, מלבד הערכים העיתונאיים, נוגע לבחינת שיטות העבודה שאנשי תקשורת תופסים כקבילות ומוצדקות. בפני המראיינים הוצגה רשימת שיטות, שסווגו במחקרים בינלאומיים כשנויות במחלוקת. לגבי כל אחת מהשיטות התבקשו המשיבים לציין אם השימוש בה "עשוי להיות מוצדק" או שהוא "בשום אופן לא מוצדק". כפי שניתן לראות בתרשים מס' 2, העיתונאי הישראלי הוא מהמתירנים ביותר בכל הנוגע להצדקת השימוש בפרקטיקות שנויות במחלוקת: כ-66% מהעיתונאים הישראלים הצדיקו התחזות (לעומת 7% מהעיתונאים שהשתתפו במחקר מקביל בקנדה ו-22% בארצות-הברית). הישראלים (כמו הבריטים) נטו לראות קבלה לעבודה לצורך השגת מידע פנימי כלגיטימית יותר ממראיינים במדינות אחרות, וגם תשלום כסף תמורת מידע נתפס כמוצדק יותר ממקומות אחרים (בישראל שיעור הדואים בתשלום שיטת עבודה לגיטימית היה 60%, פי שלושה מאשר בארצות-הברית). אפילו חשיפת מקורות, פעולה שלגבי חוסר הלגיטימיות שלה קיימת הסכמה רחבה מאוד בקרב עיתונאים ברחבי העולם, והמהווה אחת מאושיותיה של האתיקה העיתונאית, נתפסה על-ידי הישראלים (שוב, כמו הבריטים) כמוצדקת יותר מאשר במדינות

יותר ממחצית מהמראיינים הסכימו עם המשפט: "התקשורת הישראלית היא פטריוטית ומגויסת במידה הפוגעת במקצועיות שלה"

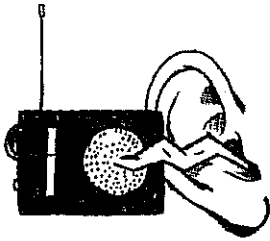
קה כדי להשיג מידע היא אולי סימפטום של החוצ"פה הישראלית; העיתונאים הישראלים, אחרי הכל, הם קורם כל ישראלים, ורק אחר-כך עיתונאים. בחברה שבה המטרה מקרשת את האמצעים, אין להתפלא על התוצאות שהתקבלו, כשהכל, כמוכח, נעשה לכאורה למען הציבור ובשם השליחות המקצועית.

השיטות השנויות במחלוקת המתוארות לעיל הן פרקטיקות אסורות במיוחד על-יפי האתיקה הנגזרת מהמודל העיתונאי הנייטרלי-אובייקטיבי, הקובע גבולות אתיים ברורים בין המותר לאסור.

1. לגבי כל אחד מהמשפטים הבאים, ציין אם אתה סבור כי הוא מהווה עיקרון עיתונאי חשוב

תפיסת הקהל

מלבד האתיקה והנורמות העיתונאיות, נחשבות גם תפיסות העיתונאים לגבי הקהל לגורם מרכזי המשפיע על עבודתם. אנשי תקשורת רבים חשים כי עליהם לקחת בחשבון את ציפיותיהם ורצונותיהם של הלקוחות שלהם (הקהלים), אך מאחר שאיש אינו בא במגע בלתי אמצעי עם כל הלקוחות הללו, מהווה הקהל במידה רבה קהילה מרומוינת שבביל העיתונאים.

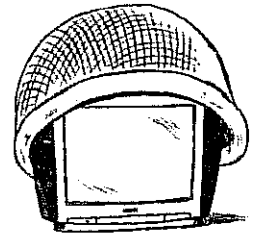
תפיסות העיתונאים הישראלים את קהל הצרכנים שלהם הן אמביוולנטיות. 84% הסכימו כי "הקהל הישראלי יודע הרבה על פוליטיקה

לבטחון המדינה כתוצאה מהסיקור התקשורתי, נכון יהיה שהתקשורת תצנור את עצמה. מצד שני, כאשר נשאלו אם סיקור נושאי ביטחון תורם לבטחון המדינה או פוגע בו, חשבו רבע מהעיתונאים כי סיקור כזה בתקשורת "תורם מאוד" לבטחון המדינה, 57% סברו כי הוא "תורם" לביטחון, 10% חשבו כי הסיקור "פוגע" בביטחון, ורק 2.5% טענו כי הוא "פוגע מאוד" בבטחון המדינה. 26% הסכימו כי "על התקשורת לגלות זהירות בקשר לנושאים שעל-ליהם לפגוע בתדמיתנו בעולם", ו-32% הסכימו כי "על התקשורת להדגיש את ההיבטים החיוביים בחברה ובמדינה", אולם רק 10% סברו כי על התקשורת להזהר כאשר היא מדווחת על אירועים העלולים לפגוע במצב-הרוח הלאומי.

תפיסות שמרניות יותר בכל הנוגע לסיקור נושאי ביטחון, דימוי ישראל בעולם ומצב-הרוח הלאומי היו חזקות יותר בקרב עיתונאים ששירתו בעבר בתפקידים קרביים בצה"ל, לעומת עיתונאים שלא שירתו כלל בצבא או ששירתו בתפקידים לא קרביים. בוגרי השירות הקרבי נטו יותר מאחרים לחשוב כי הסיקור התקשורתי פוגע בבטחון המדינה וכי על התקשורת להזהר שלא לפגוע בתדמית ישראל בעולם ובמוראל הלאומי, וכן להצדיק צנזור רה עזמית במקרים של פגיעה בביטחון. אם הרקע האישי של העיתונאי אכן משפיע על ערכים ותפישות כהן, כפי שטוענים חוקרי תקשורת, אין תמה על כך שעיתונאים ששירתו בתפקידים קרביים מבטאים עמדות "מגויסות" יותר. חוויית השירות הקרבי מקרבת את העיתונאים אל נקודת המבט הממסדית-צבאית, וגורמת ככל הנראה לשינוי תפישותיהם בנוגע לסיקור הראוי של ענייני ביטחון ועניינים הנוגעים לתדמית המדינה.

מתברר אפוא שבעוד שהעיתונאים הישראלים מאמצים את האתוס המקצועי של המודל הנייטרלי-אובייקטיבי (ובראש ובראשונה את הנאמנות לביורר העובדות ולאמת האובייקטיבית), נראה כי הם לא הפנימו באופן מלא את כללי האתיקה הנורקשים של מודל זה. העיתונאים מאמצים את האיידיאולוגיה העיתונאית המערבית, אך לא את האייסור הרווח (על-פי המודל הקלאסי) על התחזות, על קבלת עבודה לשם איסוף מידע או על תשלום כסף עבור מידע. כפי שהודגם בשאלות אחרות, גם כאן בא לידי ביטוי באופן מובהק הנתק בין האידאולוגיה לבין הפרקטיקה.

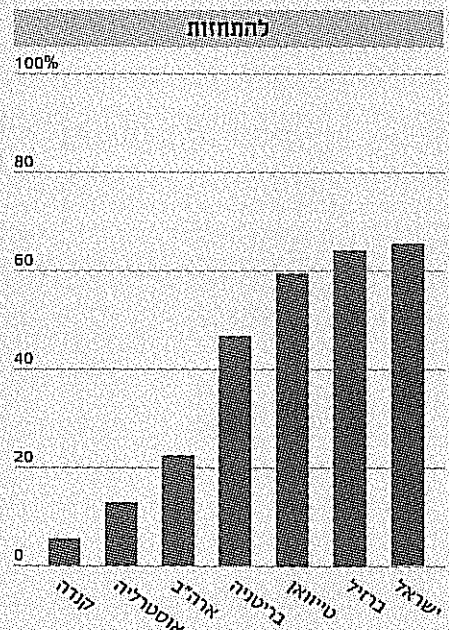
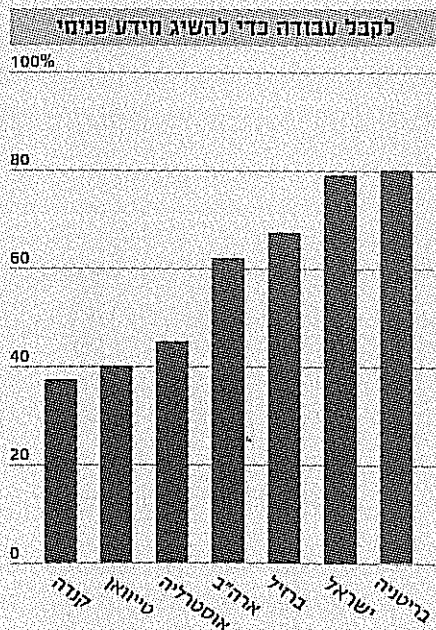
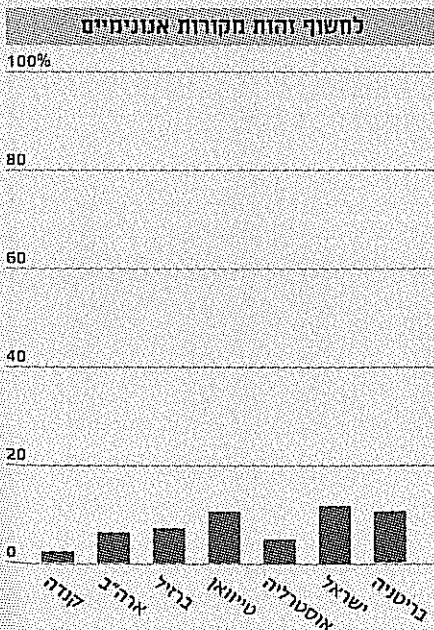
ביטחון ותדמית המדינה

העובדה שהעיתונאים הם קודם כל ישראלים ורק אחר-כך עיתונאים באה לידי ביטוי במידה מסוימת גם בתשובותיהם לשאלות הנוגעות לסיקור נושאי ביטחון. כמעט שלושה מכל ארבעה מרואיינים הסכימו, כי במקרים שבהם קיים חשש

עיתונאים העובדים בתקשורת המקומית נטו לדווח יותר מעמיתיהם מהתקשורת הארצית כי הגורם המשפיע עליהם ביותר הוא החושים עליהם

2. אחוז העיתונאים שהשיבו שנשוי להיות חוצקן להשתמש בפרקטיקות הבאות כדי להשיג ידיעות חדשותיות

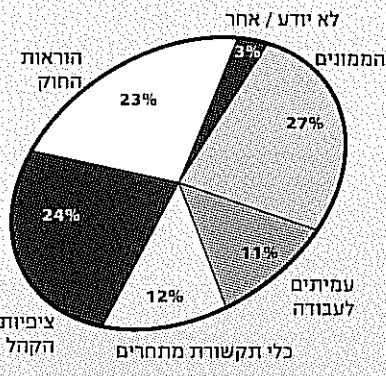
26% הסכיחו כי "על התקשורת לגלות זהירות בקשר לנושאים שעלולים לפגוע בתרומיתנו בעולם", ו-32% הסכיחו כי "על התקשורת להדגיש את היבטים החיוביים בחברה ובחדינה"

בהשוואה לקהל במקומות אחרים בעולם, ויותר מ-95% היו סבורים כי "הקהל הישראלי מתעניין מאוד בחדשות" (לשם השוואה, רק שלישי מהעיתונאים האמריקאים, חצי מהעיתונאים הגרמנים ו-40% מהעיתונאים המקסיקאים מאמינים כי הקהל שלהם מתעניין בפוליטיקה ובעצמות חברתיות). מצד שני, 52% מהעיתונאים הישראליים סבורים כי הקהל בארץ מתעניין רק בסנסציות. פרדוקס נוסף, לכאורה, מצוי בנתונים הבאים: בעוד ש-68% מהעיתונאים הגרירו את מידת האמון של הקהל הישראלי בעבודת התקשורת כנמוכה, הרי ש-35% הסכימו "מאוד" עם המשפט: "לקהל שלי יש אמון רב בעבודה העיתונאית שלי ושל כלי התקשורת שבו אני עובד", 57% הסכימו עם משפט זה "במידה מסוימת".

ניתן לפרש תפיסות אלה כחלק ממה שמכונה על-ידי פסיכולוגים "הטיית משמרות-עצמי (self-preserving biases): אנשים נוטים לתפוס את העולם באופן המשמר את הערכתם העצמית, וכמו כן זה העיתונאים הם ללא ספק אנושיים. זו עשויה

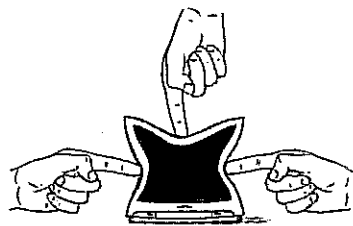
להיות הסיבה להבדל העצום בין תפיסת העיתונאים את אמון הציבור בתקשורת הישראלית באופן כללי, לתפיסתם את אמון הקהל בעבודתם העיתונאית האישית ובעבודת כלי התקשורת הספציפיים שבהם הם עובדים. מעניין לשים לב לכך, ששיתונאים שהיו סבורים כי הציבור אינו מאמין בתקשורת (הן באופן כללי, הן בעבודה העיתונאית של המרואיינים עצמם) נטו גם להעריך בצורה שלילית יותר את הקהל. כך, למשל, עיתונאים אלה נטו יותר להאמין כי הקהל הישראלי מתעניין רק בסנסציות. ניתן להבין זאת כמעין הנחה שלפיה "אם אין לקהל אמון בנו כעיתונאים, אז כנראה הקהל רדוד". גם ממצא זה, כמוכח, ניתן לפירוש כהטיה משמרת-עצמי של העיתונאים.

3. מבין הגורמים הבאים, איזה משפיע ביותר על עבודתך

מרגישים עצמאיים "במידה מסוימת". רק 3% טענו שהם אינם חשים כלל עצמאות בעבודתם. שיעור המרואיינים בישראל שריווח על תחושת עצמאות מוחלטת (43%) היה גמוך באופן משמעותי מכארצות הברית (85%) ובקנדה (88%), אך גבוה בהשוואה לבריטניה (10%) ולמדינות מזרח אסיה (סיין: 8%, טיוואן: 6%). ייתכן שתחושת העצמאות הגבוהה יחסית היא אחת הסיבות לכך שהעיתונאי הישראלי מרוצה מאוד מעבודתו. רק שני מרואיינים (פחות מאחוז) השיבו כי הם אינם מרוצים כלל מעבודתם העיתונאית, ו-7% בלבד הגרירו את עצמם כ"לא כל-כך מרוצים". אחוז העיתונאים הישראליים שהביעו שביעות רצון רבה מאוד מהעבודה העיתונאית (40%) היה מהגבוהים בעולם – גבוה יותר מבריטניה, ארצות-הברית ואוסטרליה. שביעות הרצון הגבוהה מהעבודה העיתונאית התבטאה גם בכך שרק מספר זניח של עיתונאים טענו

גורמי השפעה

העיתונאים שהשתתפו במחקר התבקשו לציין אילו מבין הגורמים הבאים משפיע ביותר על עבודתם: הממונים עליהם, עמיתיהם לעבודה, כלי התקשורת המתחרים, ציפיות הקהל או הוראות החוק. התוצאות התחלקו באופן מגוון למדי: 27% השיבו כי הממונים עליהם משפיעים עליהם ביותר, 24% העניקו לקהל את מידת ההשפעה הרבה ביותר, 23% ציינו את הוראות החוק, 12% נתנו את המשקל הרב ביותר לכלי התקשורת המתחרים, ורק 11% ציינו את עמיתיהם העיתונאים כמשפיעים ביותר. עיתונאים העובדים בתקשורת המקומית נטו לדווח יותר מעמיתיהם מהתקשורת הארצית כי הגורם המשפיע עליהם ביותר הוא הממונים עליהם (39% לעומת 20%, בהתאמה), בעוד שעיתונאים העובדים בתקשורת הארצית נטו יותר מאנשי התקשורת המקרית לדווח כי ציפיות הקהל הן הגורם המשפיע עליהם ביותר (28% לעומת 14%, בהתאמה). עוד כים וכתבים בכירים נטו לציין בשיעור גבוה יותר מהנכירים פחות, כי הם מושפעים ביותר מהוראות החוק (38% לעומת 9% בשאר המדרג), ואילו עיתונאים שרכשו הכשרה בבתי-ספר לעיתונות ובחוגים לתקשורת (42 עיתונאים, כ-20% מהמדרג) ציינו כי הם מושפעים יותר מהקהל ופחות מהממונים, בהשוואה לשאר המדרג. לא נמצא הבדל בעל משמעות סטטיסטית בין עיתונאים העובדים בעיתונות האלקטרונית לאלה העובדים בתקשורת המודפסת בתשובות לשאלה זו.

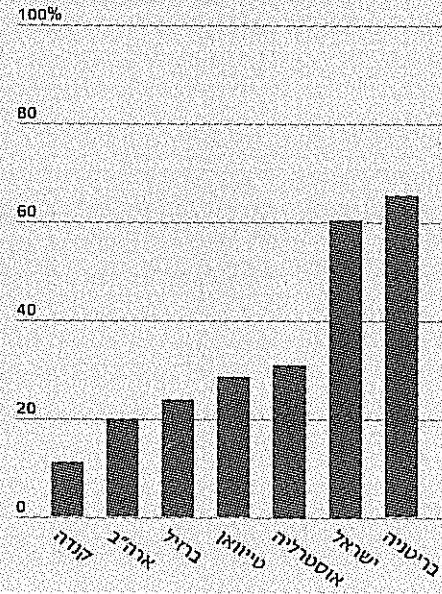
43% מהמשיבים ציינו שהם חשים עצמאיים לחלוטין בעבודתם, ו-54% נוספים ציינו שהם

לחרות שרוב העיתונאים מעריכים שהציבור אינו מתייחס באחון רב לעבודת התקשורת הם סבורים שהציון הנמוך הזה אינו חל עליהם

שאין להם עניין להמשיך לעסוק בעיתונות בעתיד. 82% מהעיתונאים הישראליים מעוניינים להמשיך לעסוק בעיתונות, שיעור שגם הוא בין הגבוהים בעולם, ושכמוהו נרשם רק בקנדה ובנירילנד. ואולי גם זו חצי נחמה: אם לא בתחומי האתיקה והפרקטיקה, יש לפחות נקודה אחת שבה אנו משתווים לנאורות שבדמוקרטיה.

ד"ר יריב צפתי הוא מרצה בחוג לתקשורת באוניברסיטת חיפה; ארן ליבני, כותב "העין השביעית", הוא סטודנט לתואר שני בחוג; הכותבים מודים לפרופ' אשר אריאן, לאורן מאירס ולאויר דרומי. תודה מיוחדת לעיתונאים שהקדישו זמנם והשתתפו במחקר

נשלם כסף עבור חידע

תריליין הוא עניין מסוכן, בייחוד בישראל של שנת 2003, שבה אירועים מתרחשים בקצב של אחד בחמש דקות, ומה שפתח מהדורה בשלוש אחרי-צהריים, נדחק לשוליים כשש לפנות ערב מחמת עניינים דוחקים יותר. בייחוד אמורים הדברים בהכנות למלחמה, שכולם יודעים שהיא עתידה לפרוץ, השאלה היא רק מתי, והמתי הזה אינו מתחשב בצורכי העריכה וההפקה של "העין השביעית". ובכל זאת, באמצע חודש פברואר, בשעה שדברים אלה נכתבים, עדיין איננו יודעים מתי תחל ארצות-הברית את המתקפה על עיראק. מכאן שקשה לומר דברים נחרצים שיעמדו במבחן הזמן ולא ייראו מגוחכים במבט לאחור.

זו מלחמה מסובכת, שמניעי הצדדים בה מורכבים ורחוקים מצבעי שחור-לבן. סראם חוסיין שייך למחנה הרעים, בכך אין ספק. הוא לא היחיד, אבל במקום טוב ברשימה, ומוטב היה לעולם כולו, ולעם העיראקי, אילו נעלם מן העולם. אך באשר לכל השאר אין תשובות ברורות ומספקות. בארצות-הברית ובאירופה מתווכחים ומתחכמים בסוגיה בלי סוף. מיליונים יוצאים לרחובות להפגין נגד המלחמה. הם אינם עושים זאת מאהבת סראם, אלא מספקות באשר לדרך הטיפול בו, ומה שחמור יותר, ספקות באשר לשיקול הדעת ולמניעים של הנשיא בוש וחבר יועציו. פרשנים מן השורה הראשונה בארצות-הברית ובאירופה מעלים פקפוקים באשר לתוכניות הממשל לעיראק של סראם ובייחוד לזו שלאחריו. מעלים שאלות מטרידות על מצבו של העולם שבו שולטת רק מעצמה אחת, לטוב ולרע. אמנים בולטים משמיעים קולם.

רק בישראל שקט ודממה. את היוצאים לרחובות אפשר לספור על אצבעות יד אחת, והם חברים בחוגי שוליים הנחשבים לחשודים אוטומטיים בתמונת הסכסוך המזרחית-כונני, ולכן אפשר להתעלם מהם בלא קושי. אין בעמורים הראשונים בעיתונים בוקסות עם דברי כפירה של סופר נחשב על הצורך ביציאה למתקפה בעיראק. אולי אין לסופרים האלה ספקות, אבל יש להניח, שגם אם יש להם, הם לא ימצאו הפעם בימה נוחה להשמיע אותם. בישראל ככלל אין ויכוח. כאן ברור שזו מלחמה צודקת: היא חשובה, היא חיונית, צריך לתת לסראם על הראש, בכל הכוח, ולחסל את הבעיה. מזכירים שוב ושוב את מנחם בגין ששלח את מטוסי חיל-האוויר להפציץ את הכור בבגדאד (אגב, הוא לא שלח את המטוסים כדי להחליף את השלטון שם, על כל המשתמע מכך), מעשה ששיבש בלי ספק את תוכניות העיראקים להגיע לנשק גרעיני, ובלעדיו – איפה היינו היום, אם בכלל. הכל ברור וחלק, אם יש מחשבות על השאלות אם המלחמה תפתור את בעיית עיראק, מה ייחשב לניצחון (סילוק סראם וזה הכל?) ומה ייעשה בעיראק לאחריה; ומנגד, מה טיבו של ג'ורג' בוש הבן, עולמו התפיסתי והאידיאולוגי וטיב שיקול הדעת שלו, שלא לדבר על יועציו, רונלד ראמספלד, דיק צ'ייני וקונדוליה רייס – הן מובאות רק מפיהם של האירופים הנחנחים והצבועים. הרי כולנו מכירים אותם, את המוסר הכפול שלהם, את האנטישמיות שלהם, את כפיות הטובה שלהם כלפי מי שהציל אותם לפני יותר מחמישים שנה מאויב מר. הם חושבים רק על האינטרסים שלהם עצמם. שישתקו ויניחו לאמריקאים לעשות את העבודה. אלה הבחורים הטובים של העולם, להם אין אינטרסים. רק טובתנו לנגד עיניהם. וחוץ מזה, האירופים יכולים להרשות לעצמם אנינות טעם. הם רחוקים מהאזור. אבל אנחנו עלולים לחטוף את שכביה של המלחמה הזאת, וכבר חטפנו בעבר, לכן אנחנו מבינים בזה יותר.

למען ההגינות, צריך להפריך בעניין זה בין העיתונות הכתובה למשודרת. בעיתונים מובאים פה ושם גם מאמרים ובהם דעות אחרות. נכון, רק בעמודי הדעות הפנימיים, אחרי שהצלחת לצלוח את עשרות עמודי הפרשנויות וההנחיות לחדרים האטומים ולמסיכות, ואת מפות הפיגוע שהוצאו מהמגירות. אבל אם מאוד מתעקשים, אפשר למצוא פה ושם גם דעה שונה. לעומת זה, בעיתונות המשודרת ההתגייסות מלאה, לא רק במה שנאמר בה, אלא גם בשפת השידור עצמה. רצועת שידור חרשה בערוץ 10, המבקשת להתבסס מול תוכניות האקטואליה של שני הערוצים הוותיקים, מקבלת את הכותרת "חרר מצב", ולצר השיחות באולפן מופיע לוגו צבעוני זוהר, "מדר המלחמה", שעולה ועולה תוך כדי השידור, השר יודע על-פי אילו קריטריונים.

רשימות המרואיינים בכל הערוצים ראויות גם הן לבחינה. חזרנו שנות אור לאחור, ורוב המרואיינים הם "מיל" כזה או אחר. הם לא מסבירים לנו מה אמור להיות טיבה של המלחמה הזאת. האם שוב נראה הפצצות אוויר מרשימות כמו משחקי מחשב, כמו בפעם הקודמת? האם שוב לא נראה אזרחים עיראקים, קורבנות משחקי המחשב האלה? ומה יהיה שם אחרי שהמטוסים החכמים יחזרו הביתה? החשיבה האזרחית נעלמה כלא היתה, כי מה יש לה להציע בימים קשים של מתח

כרמית גיא

החוננות שותקות

בטחוני. האורחים נתפסים שוב כגוף האמור להקשיב, לקבל הוראות ולמלא אחריהן. אגב, לא בלי קשר, גם הנשים כמעט נעלמו מרשימות המרואיינים, כי מה הן מבינות. הן דוברות המעבירות ברהיטות את החלטות הממונים עליהן, או שהן יכולות לדבר לכל היותר על דרכי הטיפול בחדרות של ילדים וקנים.

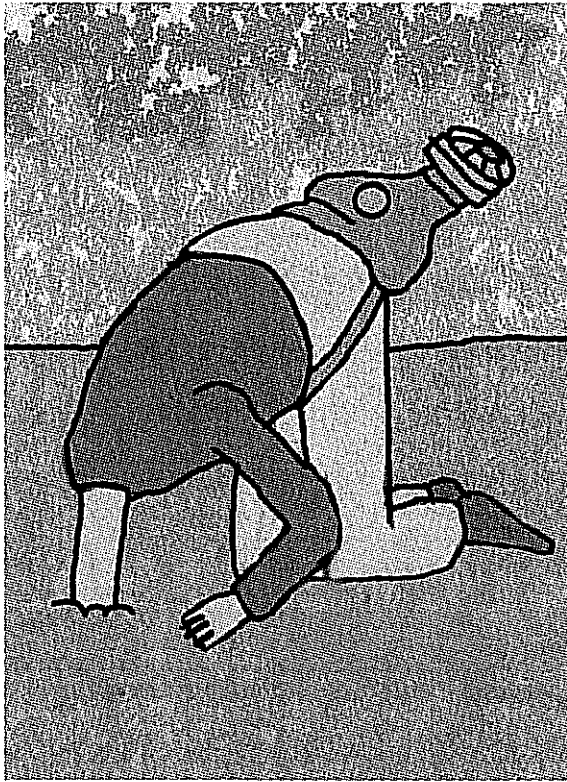
בכלל, מרבית תוכניות האקטואליה עוסקות כמאמצי הרגעה, וככל שאלה גוברים, גם החרדה עולה. במהירות החדשות של ערוץ 2 מומינים את הצופים להעביר שאלות ומרגימים כיצד מרכיבים מסיכה. הרבר נעשה ימים רבים לפני ההודעה הרשמית על פרוץ מתקפה, כך שאיש לא חושב שיש לכך ערך הדרכתי אמיתי, וממילא, כשתגיע השעה, יוקדשו לכך אין ספור שעות שידור. אבל מה לא עושים בשביל השואו. בערוץ 1 מדברים עם פסיכולוגים על חרדות של ילדים ורופאים ממליצים על תכשירי הרגעה טבעיים, בלא צורך במרשם רופא. זו גם שעתם הגדולה של ממצאי פטנטים למיניהם ושל יומים מסחריים המבקשים לרחוף את המכירות של מוצרי אבטחה. נכנסים לפרטי הפרטים של המסנן ולמחירי סרטי ההדבקה. רק על מהות המלחמה לא מדברים.

הקצינים במיל' יודעים לספר על מיני פצצות חכמות וטילים אינטליגנטיים, והצופים יושבים מול המסך משתאים ומתמסרים. אף אחד לא שואל את המומחים החשובים, איך זה שכל הפצצות החכמות והטילים האינטליגנטיים והמודיעין הכי טוב בתולדות המין האנושי לא מצליחים למצוא אחד, אוסאמה בן-לאדן, שחי במערה, ואולי לא, ומצליח לתעתע בכולם ולהעביר קלטות כשמתחשק לו. ובכלל, איך המלחמה בטרור העולמי, מלחמה שאין צורקת ממנה, התחלפה לה פתאום במתקפה דווקא על עיראק, ואיך עושים אבחנה בין מדינות המחזיקות בנשק להשמרה המוגנת - כמה מהן מוכרות לנו היכרות אינטימית - אך נחשבות לטובות, מתונות ואחראיות, לבין ציר הרשע המטרופ וחסר האחריות, שהנשק להשמרה המוגנת שברשותו יביא בלי ספק ארטרטו חרבן לאזור ולעולם.

הסופר ג'ון להקארה, שמבין משהו במניפולציות, כתב שהשינוי שעשה הממשל האמריקאי, העברת הזעם מבן-לאדן לסדאם חוסיין, הוא הספין הגדול ביותר בתולדות התקשורת בעולם. התקשורת הישראלית, שגם היא מבינה לא מעט בספינים כשהיא רוצה, מתמסרת הפעם בלא ניד עפעף. למה? כי זה כליכך יותר גוח מהפיגועים ה"קטנים" וה"שגרתיים" שלנו, וכאן יש סיכוי לתוצאה ברורה וחד-משמעית יותר מאשר בסכסוך המתמשך

וחסר התוחלת בבית. הרי כמה אפשר להופיע ולדבר על חיסול תשתית הטרור, כשאפילו הרובים חרלים להאמין במה שהם אומרים. ושוב פיגוע, וחוזר חלילה. האפקט בשחק, צריך להגדיל את המיגון, וזה מזדמן הפעם, ובגדול: עם נושאות מטוסים וטילים חכמים וצילומי לוויינים, שהפרשנים חכמים יודעים להסביר לנו מה אנחנו רואים בהם. הפעם יש מה לעשות נגד האיום. אפשר להזמין צימר בגליל או בקפריסין, לאטום חדר בבית, להשקיע אלפי שקלים במיגון, לאגור מים ושימורים. אמנם בפעם שעברה זה היה ממש חסר תכלית, ואפילו התביישנו כינינו לבינינו וצחקנו לעצמנו, איך חבשנו מסיכות והקשבנו לשתיות הארבעה ברדיו ובטלוויזיה, ואפילו שתינו מים כשאמרו. רק אחריכך למרנו כמה מטומטם כל זה היה, ומבקר המדינה סיפר איך עברו עלינו והפקירו אותנו במסיכות בלתי ראיות. אבל הפעם זה יהיה אחרת. הפעם תהיה מכה גדולה, ואחריה יהיה בסדר. עיראק אולי לא תמצא גאולה, ממש כמו אפגניסטאן, אבל בדיוק כמוה, היא תיעלם מהכותרות, ומה אכפת לנו. זו כבר תהיה בעיה של מישהו אחר.

וכל זה, כאמור, בעירובן מוגבל מאוד. ייתכן שבעת הופעת הגיליון הזה של "העין השביעית" כולנו יושבים במקלטים ובחדרים האטומים, היסטריים לגמרי, נתונים לחסדי מבטיו הנוקבים ומלותיו הנחרצות של מסביר לאומי לכוש מרים, מתמסרים לכל ברל שמועה או מעין אינפורמציה, נכונה או לא, ומחכים. ובעיקר לא רוצים לחשוב, אם המלחמה הזאת טובה או לא, לא רוצים לחשוב על סדאם או על עיראק, ואפילו לא על ג'ורג' בוש האב והבן. ממילא את הסיפור האמיתי על מה שמתרחש בווינגטון בימים אלה ממש נקרא רק בעוד זמן בתחקירים עיתונאיים, ובעוד כמה עשרות שנים יפתחו התיקים החסויים בארכיונים, ואז יוכלו ההיסטוריונים לספר מה באמת קרה שם ולמה. בינתיים, רק שהכל ייגמר כבר. אפילו את צפירת הארבעה ביטלו הפעם. מצפים שנסמוך על התקשורת שתודיע לנו מתי אפשר לצאת מהחדר האטום ולנשום עמוק. עד לפיגוע הבא. ■

איור: מיכל בוננו

**בישראל לא חתנה כל
ויכוח על החשבר בעיראק.
כאן ברור שזו מלחמה
צודקת: היא חשובה, היא
חיונית, צריך לתת לסדאם
על הראש, בכל הכוח,
ולחסל את הבעיה**

כלי התקשורת נחשפו ללחצים פוליטיים חסרי תקדים במערכת הבחירות; לא כולם עמדו במבחן

ארן ליבי

לבין קידום הצעת החוק. בפעם הראשונה אמר אחד מיועצי ראש הממשלה לכתב כי לאחר הבחירות, יהיה עליו להחליט אם ברצונו לעבור ב"ידיעות" או ב"אחרונות" (רמז לפיצול העיתון לשני חלקים בהתאם לחוק שטייניץ ותוך שימוש בטרימינולוגיה שנעשתה רווחת במהלך דיוני ועדת הכלכלה סביב הצעת החוק). בפעם השנייה הסביר מנהל מטה ההסברה של הליכוד, ליאור חורב, לכתב כי במפלגה שורר חוסר נחת מאחר שהם "מריחים בעיה", וכי הם יודעים כיצד יש לפתור אותה. כאשר התעניין הכתב אם הכוונה לענישה באמצעות קידום הצעת החוק של שטייניץ, הגיב חורב ואמר כי לא מדובר בעונש, אולם גם הוא, שהתנגד בתוקף לחקיקה, הגיע למסקנה שאין מנוס ממנה. בהמשך חילופי הרברים הוזכרה שיחה שקיים היועץ האסטרטגי של ראש הממשלה, אייל ארז, עם אותו כתב, ובה הועלתה האפשרות שהליכוד יהפוך את הצעת החוק להצעת חוק ממשלתית בעקבות התחושה כי קיימת החלטת של "ידיעות אחרונות" לפעול להפלתו של שרון.

חשוב להדגיש כי רוב מוחלט של כתבי "ידיעות אחרונות" ועורכיו לא נכנעו למסכת הלחצים שהופעלה עליהם. לצד "הארץ", "ידיעות אחרונות" היה גוף התקשורת הלוחמני ביותר בכל הנוגע לסיקור פרשות השחיתות שנחשפו; "ידיעות אחרונות" היה גם אחראי בלעדית לשניים מהסיפורים הגדולים ביותר שעלו במהלך מערכת הבחירות: פרסום החוזה בין דוד אפל לגלעד שרון בפרשת "האי היווני", ופרויקט "הזמן השחור" בנוסף "7 ימים", שתיעד שורה ארוכה של קשרים בעייתיים בין בעלי הזון, גורמים פוליטיים והצמרת הפוליטית. אולם משיחות עם גורמים רבים העובדים ב"ידיעות אחרונות" עולה כי דווקא בכירי העיתון, ובמיוחד העורך הראשי משה ורדי והעורך האחראי ארנון מוזס, שהיו אמורים לשמוח בהישגיהם המקצועיים, יצרו אצלם את הרושם כאילו ריבני התחקירים והחשיפות מעיק עליהם. במסדרונות "ידיעות אחרונות" מגרירים את התנהגות ראשי המערכת ככניעה ללחצים שהופעלו עליהם מצד גורמים במשרד ראש הממשלה ולאיומים המרומזים לסגור עם העיתון חשבון לאחר הבחירות. אחד העובדים ב"ידיעות אחרונות" אף מצהיר בפסקנות כי "היו לחצים כבדים מאוד על ראשי המערכת, והם נעתרו להם בצורה גורפת". עובד אחר מעדיף לסייג את הדברים: "אייאפשר להגיד שלא פורסמו סיפורים", הוא אומר, "אבל אין ספק שהיו הרבה מקרים שבהם היינו צריכים ללחוץ חזק על הברקס עם הסיפורים שפורסמו".

בקרב רוב העיתונאים בכלי התקשורת הארציים שעסקו בסיקור מערכת הבחירות לכנסת יש הסכמה על נושא אחד: מעולם לא היתה מערכת בחירות שבה הופעלו לחצים כבדים כליכוד על מערכות התקשורת, הכתבים והעורכים. אם במהלך תקופת כהונתו של בנימין נתניהו כראש ממשלה היתה המתקפה על אמצעי התקשורת גלויה ומוצהרת, הרי שהתנהלות לשכתו של אריאל שרון היתה מתוחכמת הרבה יותר. פרט לכמה מקרים יוצאי דופן, שבהם תקפו יועצי ראש הממשלה בחריפות ובגלוי את התקשורת, נוהלה רוב המערכה הזאת בשקט ומאחורי הקלעים: בהפעלת לחצים מתמדת, בהשמעת איומים מרומזים על כתבים ועורכים, ובנסיגות להשפיע על תכני השירור, כמו גם על איוש משרות בשירור הציבורי, במידה המרבית האפשרית. מה שמדאיג יותר הוא שבמקרים רבים נשאו הלחצים פרי והשפיעו באופן ישיר על החלטות מקצועיות משמעותיות בכלי תקשורת שונים, תוצאה שגרמה כריעה לדאגה רבה אצל עיתונאים לא מעטים. בעל תפקיד בכיר באחד מאמצעי התקשורת המרכזיים בחר לסכם כך את מערכת הבחירות: "זו היתה בעיניי תקופה שחורה לעיתונות בארץ, תקופה אפלה שאני לא זוכר כמוה".

ההתרחשות המעניינת ביותר מהזווית של מערכות התקשורת היתה ב"ידיעות אחרונות". תפוצתו של העיתון, מידת השפעתו הנתפסת והעובדה שחלק גדול מן התחקירים על שחיתויות בדרגים הפוליטיים הגבוהים התפרסמו בו, הפכו אותו ליעד מתבקש ללחצים, אולם לאלה חברה סיבה מרכזית נוספת, שלדברי גורמים בעיתון היתה בעלת ההשפעה הרבה ביותר: הצעת החוק לביטול המונופולים והקרטלים בתקשורת, המוכרת יותר כ"חוק שטייניץ". הצעת החוק, האמורה לשוב ולהידון בוועדת הכלכלה של הכנסת בעתיד הקרוב, כוללת בין השאר סעיף הקובע כי כל עיתון המחזיק ביותר מ-50 אחוז מנתח השוק יפוק; במציאות התקשורתית בישראל, משמעות החוק אחת: פיצול "ידיעות אחרונות". חוק שטייניץ מונח כחרב על צווארו של העיתון הגדול במדינה, ובסביבת ראש הממשלה לא החמיצו את ההזדמנות להוכיח לאנשי "ידיעות אחרונות" כי מהלכיהם עשויים להשפיע על עמדת הליכוד בנוגע להצעת החוק.

לפחות בשתי הזדמנויות שונות הוזכר חוק שטייניץ באוזני כתבים ב"ידיעות אחרונות" באופן המשתמע כאיום לקשר בין טיפול העיתון בראש הממשלה

תקופה

איור: אפרת בלוסקי

שתורה

במערכת "ידיעות אחרונות" מסמנים את מסיבת העיתונאים שכינס ראש הממשלה, ובה תקף את התקשורת והאשים אותה במגמתיות בסיקור פרשת סיריל קרן, כנקודת המפנה שלאחריה חשו ברדישה מצד בכירי העיתון למתן באופן דרסטי את אופי הסיקור. ההתמתנות לא נעלמה גם מעיניהם של יועצי ראש הממשלה. ימים ספורים לאחר שינוי הקו התרברכ אחד היועצים באוזני כתב באמרו: "כופפנו את העיתון שלכם". עם כל הצער ברבר, אין ספק שהיה משהו בדבריהם האלה, מורה עובר בעיתון.

לחצים קשים הופעלו גם על המוסף השבועי "7 ימים". המוסף נחשב בימים כתיקונם למעין אוטונומיה בתוך "ידיעות אחרונות", שמצליח לפרסם גם תחקירים הנחשבים לבעייתיים בעיני המו"ל והעורך. במערכת הבחירות האחרונה הצליח המוסף לפרסם את פרויקט "הזמן השחור" (3.1.2003), שכבר הוזכר. עם זאת, לפחות מכתבה אחת – זו שפתחה את הגיליון ועסקה בפעילותו של דור אפל במנהל מקרקעי ישראל ובעיריית לוד – הושמטו חלקים משמעותיים בעקבות לחצים כבדים מצד גורמים בכירים מאוד בעיתון. "הסכירו לאנשי '7 ימים' שלא כראי עכשיו לריב עם אפל, ולא כראי עכשיו לעצב את שטייניץ, ובסוף צנזרו אותם", אומר אחד העיתונאים. "גם ככה הם הצליחו להוציא מוצר שמסמן הרבה בעיות, אבל הם עברו ריכוך". עורכת "7 ימים", רות יובל, מסרה בתגובה: "גיליון 'הזמן השחור', כמו ידיעות וכתבות עיתונאיות נוספות שהתפרסמו בתקופה האחרונה, משקפים את מה שהבינו לחרדתם גם ותיקי תנועת הליכוד ובכיריה: גורמים ונורמות עברייניות חדרו למערכת הפוליטית, כשנורמות אלו, שהן מעצם הווייתן ורות לכללי המשחק הדמוקרטי והתקינות הציבורית, הולכות ומתקרבות לעמידות השלטון, הן מעמידות בסכנה את כל מנגנוני שלטון החוק: המשטרה, בתי המשפט, הפרקליטות והתקשורת. בדיוק מהמקום הזה באו הלחצים שהופעלו ומופעלים על העיתונות החוקרת, כמו גם מרבית החוקים החדשים נגד העיתונות. חופש העיתונות נמצא תחת איום מתמיד. המאבק עליו לא מסתיים בקרב אחד ולא נסוב סביב כתבה אחת. '7 ימים', ועליפי התרשמתי גם שאר חלקי 'ידיעות אחרונות', עמדו בסכנה כלל במערכה הזו בכבוד. בינתיים".

דרך אחרת שהשתמשו בה בכירי העיתון כדי להפיס את דעתם של אנשי הליכוד היתה להבליט ידיעות חיוביות על ראש הממשלה שנועדו "לאון" את הפרסומים השליליים, ולהדוף באופן זה את הטענות כאילו הסיקור ב"ידיעות אחרונות" מגמתי ומוטה נגד הליכוד. במערכת טוענים שבכמה הזדמנויות הוצגו ידיעות שהביא שמעון שיפר (שהיה אחראי על סיקור משרד ראש הממשלה) באופן חיובי ביותר. כך, למשל, מתארים כמה עיתונאים את הידיעה שהתפרסמה, ולפיה ראש הממשלה מתכנן לבטל חמישה ממשורי הממשלה לאחר הבחירות, כ"ספין" של שרון שזכה להבלטה יתרה מתוך מגמה לשפר

אייל ארד: ב"ידיעות אחרונות" וב"הארץ" היתה חגיגה גדולה ודיספרופורציונית על הפרשיות בליכוד, בשל היסטוריה תקשורתית וחוסר מקצועיות אלמנטרית. התפקיד שלנו היה להצביע על כך שמדובר בהיסטוריה שאין לה בסיס עובדתי

את היחסים עם לשכתו. "במקרה הזה, ובעוד כמה מקרים שבהם היתה הנחיה מפורשת להביא תגובות מיותרות לגמרי של ראש הממשלה, היתה פשוט מניפולציה שנועדה להתמודד עם הלחצים מהכיוון של משרד ראש הממשלה", אומר עורך בכיר בעיתון. "זה היה מחזיר קטן לשלם כדי שהם יירגעו קצת". שיפר עצמו מכחיש כי הופעלו עליו לחצים כלשהם מכיוון משרד ראש הממשלה או מכיוון גורמים בעיתון.

סוג אחר של לחצים הופעל על "ידיעות אחרונות" באפיקים משפטיים. לאחר חשיפת פרשת שלומי עוז ומכרז רשות שדות התעופה (24.12.02), נשלח באותו יום למערכות כל כלי התקשורת הארציים, ובהם "ידיעות אחרונות", מכתב מטעמו של עו"ד אביגדור קלגסבלד, ובו הוא מזהיר אותם לבל יקשרו בדרך כלשהי בין זכייתה של חברת "צוות ביטחון" במכרז לבין שר האוצר, סילבן

את הלחצים על "ידיעות אחרונות" ניתן לחלק לשני סוגים: בדרג הבכיר נהולו שיחות ישירות בין גורמים בכירים מאוד בלשכת ראש הממשלה, ובהם ראש הממשלה עצמו, לבין ורדי ומוזס. תדירות השיחות לא היתה קבועה, אולם לרבני גורמים בכירים בעיתון, בצמתים הקריטיים של מערכת הבחירות התנהלו השיחות בתכיפות רבה. בדרג הנמוך יותר התנהלו שיחות בין כתבים בעיתון לבין הצוות האסטרטגי של ראש הממשלה, ובמיוחד אייל ארד וליאור חורב. השניים חילקו ביניהם את העבודה עליפי מסורת "השוטר הטוב" ו"השוטר הרע": ארד היה אלגנטי, מתוחכם ושקול, חורב, לעומתו, נהג לצעוק, להתלהב ולהתבטא בחריפות רבה. המסר, מכל מקום, היה דומה: אל לאיש ב"ידיעות אחרונות" לשכוח שאריאל שרון יהיה ראש ממשלה גם לאחר 28 בינואר; או אז כבר יידעו בלשכתו כיצד לתגמל עיתונאים שדיווחיהם השביעו את רצונו

גורם בכיר ב"ידיעות אחרונות": חוק שטייניץ מהלך

אימים על המו"ל שלנו; יש לו תחושה שפרסום תחקירים

והתנגשויות עם הליכוד בתקופה הזאת מסכנים את העיתון,

ולכן המגמה היא להרגיע ולווסת את הפרסומים

לפני הבחירות וכיצד להעניש את אלה שפרסמו סיפורים שפגעו בו. בנוסף לכך ריחף כל הזמן גם הצל המאיים על "ידיעות אחרונות": העברת חוק שטייניץ בכנסת. "חוק שטייניץ פשוט מהלך אימים על 'ידיעות אחרונות'", אומר גורם בכיר במערכת. "למו"ל יש תחושה שפרסום תחקירים והתנגשויות עם הליכוד בתקופה הזאת מסכנים את העיתון, ולכן המגמה היא להרגיע ולווסת".

יהא מקור הלחצים אשר יהא, עיתונאים שעברו ברטק החדשות נוכחו באפקטיביות שלהם. "ורדי היה מאוד עצבני", מתאר עורך בעיתון. "הוא היה צועק שנמאס לו לקבל כל הזמן טלפונים מלשכת ראש הממשלה. אנחנו כל הזמן עבדנו תחת התחושה שאסור לנו לעשות יותר מדי, שאסור לנו להרגיז יותר מדי את הליכוד, כי אנחנו על הכוונת שלהם. משם באו כל הלחצים ועליהם נסובו כל הסיפורים הבעייתיים. מבחינתנו זה הפך להיות מאבק על איך להכניס דברים לעיתון, איך לנסח את הסיפורים ולהציג אותם כך שהם יצליחו לעבור את ורדי. התחושה הכללית היתה שמבחינת בכירי העיתון, כמה שפחות תחקירים זה יותר טוב. כשהתפרסם ב'הארץ' הסיפור על סיריל קרן, כולם במערכת צחקו על כמה ורדי בטח שמח שזה לא התפרסם אצלנו".

בעוד שאיש מבין הכתבים או העורכים לא קיבל הוראה מפורשת לא לעסוק בסיפורים מסוימים, הרי שמהטיפול שהוענק לידיעות שכתבו לא קשה היה להגיע למסקנות. "אם אתה רואה שסיפור שקשור לליכוד לא מתפרסם או מתפרסם בצורה מסורסת לחלוטין, ואתה גם יודע שמישהו פנה לעורך הראשי בקשר לסיפור הזה, אתה עושה אחד ועוד אחד", אומר גורם במערכת, "והיו לא מעט סיפורים כאלה".

ניסית לברר למה הסיפורים לא התפרסמו? נתנו לך הסבר?

לא. במקרה הטוב פשוט הודיעו שסיפור לא מתפרסם. לא היה הסבר.

בשלב מסוים במהלך מערכת הבחירות העביר ורדי הוראה גורפת שלפיה אין לפרסם יותר אף סיפור הנוגע לליכוד שבו המקור לסיפור אינו מוזהב בשמו. ההוראה הועברה לעיתונאים על-ידי סגן העורך וראש מחלקת החדשות, רון ירון, במהלך ישיבה קבועה של רסק הבחירות ובנוכחות פרום רחב של בעלי תפקידים שונים. חלק מהנוכחים ניסה להתווכח עם ירון, ואף הועלתה הצעה לחשוף בפניו באופן אישי את שם המקור לאחר הישיבה, אולם סגן העורך הבהיר כי מדובר בהחלטה חריגה שמעית שאינה ניתנת לערעור. העילה הרשמית למתן ההוראה היתה שהעורך מקור פוגע באמינות הסיפור, אולם חשוב לציין כי ההוראה התייחסה אך ורק לידיעות העוסקות בליכוד. "הטעון הזה פשוט מגוחך", אומר גורם בעיתון. "קודם כל, כי במערכת בחירות זה ברור ונורמלי שסיפורים לא מגיעים בשם אומרו, ומה שחשוב הוא אם העובדות נכונות או לא, ושנית, כי זה מצחיק להגיד שהסיפור לא אמין רק אם הוא נוגע לליכוד. מה, סיפורים על העבודה או על שינוי בלי מקור זה בסדר, ורק סיפורים על הליכוד לא?".

שלום. "בכתבות בכלי תקשורת שונים נרמז כאילו מרשי (סילכן שלום; א"ל) וכן אחיו של מרשי, מר צבי שלום, המכהן גם כיו"ר רשות שדות התעופה, קשורים בדרך כלשהי לזכייתה של חברת 'צוות ביטחון' במכרו של רשות שדות התעופה", כתב קלגסבלד. "...כל הרמיזות וההקשרים המופיעים בכתבות אלה הם חסרי כל שחר מבחינה עובדתית. מטרתם היא להטיל במרשי רפש בדרך של צירוף מטעה ושקרי של שמות ועובדות, והכל בניסיון לקשור את שמו של מרשי לטענות שונות שנטענו בנושא הבחירות המקדימות בליכוד... האמת היא פשוטה וחרמשמעית: אחיו של מרשי, מר צבי שלום, כלל אינו קשור או מעורב בהליכים או בהכרעה של המכרז האמור... האמור בכתבות האמורות מהווה, בין היתר, פגיעה בוטה בשמו הטוב של מרשי. לפיכך הנכם נדרשים שלא לחזור בשום דרך וצורה על האמור בהן, שאחרת נדעת מרשי (ואחיו) לנקוט בכל ההליכים הנדרשים על מנת להביא לפיצוי או לתיקון הנזק שייגרם להם."

"בידיעות אחרונות", שם רגישים מאוד לטענות לגבי סיקור שר האוצר (בשל קרבתו המשפחתית למו"ל), מכחישים רוב העיתונאים כי סיקור פרשת "צוות ביטחון" הושפע בדרך כלשהי מהאיזמים המשפטיים או מהרגישות המשפחתית. לטענת אותם עיתונאים, מאחר שלא היה בשעתו מידע קונקרטי שקשר את שר האוצר או אחיו לפרשה, נמנע העיתון מליצור קישור כזה. אחרים בעיתון משוכנעים פחות. "אחרי פרסום פרשת שלומי עוז היתה התכתבות משפטית, ואני מניח שהיא עשתה את השפעתה", אומר בזהירות גורם בכיר ב"ידיעות אחרונות". מה שברור, מכל מקום, הוא שלאחר הידיעה הראשונית נעלם כמעט לחלוטין איזכור הקרבה בין שר האוצר לעוז (שפעל עבורו במהלך הבחירות הפנימיות בליכוד). גם מידע נוסף על מידת מעורבותו של צבי שלום בפרשה לא הופיע ב"ידיעות אחרונות", וגם לא בשאר כלי התקשורת שקיבלו את מכתבו של עו"ד קלגסבלד, עד פרסום הידיעה של ברוך קרא ב"הארץ" (12.2.03), ולפיה יו"ר רשות שדות התעופה לחץ לאפשר ל"צוות ביטחון" להשתתף במכרזים סגורים של הרשות.

מכתב דומה לזה של עו"ד קלגסבלד נשלח למערכות כלי התקשורת גם עליידי עו"ד דוד שמרון, פרקליטו של בנימין נתניהו, לאחר חשיפת פרשת ההלוואות של סיריל קרן. במכתבו (8.1.03) כתב שמרון כי "נודע למרשי, שר החוץ בנימין נתניהו, כי קיים ניסיון לקשור אותו לעניין הרלפת מסמך הפרקליטות בקשר לחקירה הנוגעת לראש הממשלה, מר אריאל שרון, ולמשפחתו. מאחר ולמר נתניהו אין שום קשר (ההדגשה במקור; א"ל) לעניין זה, הנכם נדרשים בזה להימנע מלפרסם דבר קשר כזה. היה ותפרסמו עובדה מופרכת זו, איאלץ להמליץ בפני מר נתניהו לנקוט לאלתר בצעדים המשפטיים המתחייבים, לרבות תביעה על-פי חוק איסור לשון הרע". בניגוד להתנהלותו בכל הנוגע למכתבו של עו"ד קלגסבלד, פרסם "ידיעות אחרונות" קטע קצר ממכתבו של עו"ד שמרון ובו הכחשת מעורבותו של נתניהו בהרלפת המידע מהפרקליטות.

בתגובה לטענות על לחצים שהופעלו מצדו ומצד צוותו, מסר אייל ארד כי "אכן ניהלתי שיחות יומיומיות עם כתבים, כי זאת עבודתנו לשוחח עם עיתונאים. ב'ידיעות אחרונות' וב'הארץ' היתה חגיגה גדולה ודיספרפורציונית על הפרשיות בליכוד, בשל היסטריה תקשורתית וחוסר מקצועיות אלמנטרית. התפקיד שלנו היה להצביע על כך שמדובר בהיסטריה שאין לה בסיס עובדתי, אבל את רוב העיתונות ההסברים שלנו לא עניינו. 'מעריב' ניסה מאוד להיות מאוזן בחיפוש פרשות ממפלגות שונות, שאר כלי התקשורת התמקרו רק בליכוד. לא דיברתי אפילו פעם אחת עם מישהו מעורכי 'ידיעות אחרונות', ובהם משה ורדי, שהוא ידיר אישי שלי. אינני נוהג לפנות לעורכי העיתונים, ולא ידוע לי שיש מישהו בצוות שלנו שעושה זאת. ידוע לי שליאור חורב נפגש פעם אחת במהלך מערכת הבחירות עם אמנון רנקנר.

"אני זוכר במעורפל שפעם אחת עלה בשיחה עם כתב הנושא של חוק שטייניץ. אני חושב שהכתב שאל על זה, אבל אני לא זוכר בדיוק את תוכן השיחה. לא הסתרתי מעולם את דעתי שמדובר בחוק חשוב שצריך לקדם אותו. הטענות לגבי איזמים שהפעלנו הן מגוחכות: מי שמאיים זה העיתונות על הפוליטיקאים, ולא להפך. האיזם היחיד שלי הוא היכולת לתבוע עיתונאים דיבה במקרים של ריווחים שקריים. אני לא נוהג לעבור בשיטות

אחרונות". לעומת זאת יש בין הכתבים והעורכים הבכירים ב"מעריב" רבים הסבורים שעיתונם עמד בלחצים מצד גורמים פוליטיים שונים באופן מכובד ביותר והצליח להימנע ממה שהם מכנים "ההתגייסות התקשורתית להציל את מצנע ומפלגת העבודה", שניכרה, לדעתם, בעיתוננים המתחרים.

לרבריהם, אנשי מצנע נהגו ב"מעריב" באופן דומה מאוד לזה שנהגו אנשי שרון ב"ידיעות": איזמים באי העברת חומרים (שאף מומשו, במקרים מסוימים), העדפת עיתונאים ב"ידיעות" וב"הארץ", והשמעת תלונות בלתי פוסקות ברבר התגייסות כביכול של "מעריב" לטובת שרון. בנוגע להחלטה על ביצוע הסקר המודד את סיכויי הצלחתו של שמעון פרס, אומרים גורמים אלה כי היא התקבלה באופן מקצועי, בין השאר בשל תוצאותיהם של סקרים פרטיים רבים שזרמו למערכת מכיוון יריבי יו"ר העבודה, שככל הנראה נמצא כי סיכוייהם של מועמדים אחרים מול שרון גבוהים משל מצנע. השאלה לגבי פרס, מוסיפים אותם גורמים, הופיעה למעשה בסקרי "מעריב" מתחילת מערכת הבחירות, אולם רק זמן קצר לפני סיומה, כשניכרה לראשונה תווה דרמטית של מצביעים שמאלה במקרה של החלפת היו"ר, החליטו ב"מעריב" לפרסם את התוצאות. עורך "מעריב", אמנון דנקנר, מסר בתגובה: "הסיקור ב'מעריב' לא היה מוטה לטובתה או לרעתה של רשימה כלשהי. איני יכול ואיני רוצה לענות על טענות אנונימיות שהן על פניהן דברי הבל ויש בהן עלבון לעובדי 'מעריב' שעשו מלאכתם נאמנה. לטענות על הסקר העוסק בפרס אין כל בסיס. באופן ספציפי הרעיון בדבר עריכת סקר על סיכויי העבודה בראשות פרס הועלה עליידי חמי שלו באופן עצמאי, ועד כמה שבדקתי לאחרונה הוא לא נמנה עם סגל יועציו של אריאל שרון.

"ככלל, הלחצים במערכת הבחירות לא היו קשים במיוחד. ותיקי דסק החדשות מספרים לי כי הם היו אף קלים יותר מאשר במערכות בחירות קודמות. זאת, אני מניח, על רקע העובדה שלא היה מתח גרול בשאלה מי ינצח בבחירות האלה". מבין שלושת היומונים העבריים הארציים, תמונת המצב ב"הארץ" היא הפשוטה ביותר. מאחר שכליכוד העריכו שמרבית קוראי העיתון אינם נמנים ממילא עם קהל מצביעיהם, הוקדש עיקר המאמצים למזעור הנזקים שהסבו הפרסומים ב"הארץ" ולא ללחצים על גורמים בתוך העיתון. לאחר פרסום הידיעה של ברוך קרא על הלוואות המיליונר סיריל קרן, התכנס צוות היועצים

של איזמים, ואני לא יכול בכלל לאיים. אני יכול לאיים על 'ידיעות' שאני אעביר סיפורים ל'מעריב'? זה מגוחך. אני גם גאה בכך שאני לא מחזרים עיתונאים, פרט לעיתונאי אחר שאותו אני מחזרים שנים ארוכות". ליאור חורב מסר בתגובה: "הטענות על לחצים על עיתונאים הן שקשוק. יש לנו מטרה לגרום לאיזון בסיקור, אבל בעידן של תקשורת פלורליסטית ותחרותית היכולת שלנו להשפיע או להעניש עיתונאים קטנה מאוד. זה נכון ש'ידיעות' אחרונות' הוביל במערכת הבחירות קו שמראש בא לשפוט ולהרשיע אישי ציבור, ובשל העוצמות שלו, זה מעלה שאלה אם הכוח שלו לא גרול מדי, אבל אני אישית לא נבהל מזה. לא אמרתי מלה לאף אחד על חוק שטייניץ, אני אישית בכלל לא תומך בחוק הזה אז מוזר מאוד שאני אניד דבר כזה".

ברומה ל"ידיעות" אחרונות", גם על "מעריב" הופעלו לחצים מצד גורמים פוליטיים, במיוחד בליכוד. אולם אם ב"ידיעות" אחרונות" היתה ההיענות ללחצים, ברוב המקרים, תולדה של הפחד מחוק שטייניץ, הרי שבמערכת "מעריב" מעריפים להתייחס לרברים כאל התגייסות אידיאולוגית. לטענת כמה מאנשי העיתון, "מעריב" גילה אהדה לשלושה מתמודדים במערכת הבחירות: ראש הממשלה אריאל שרון, ומפלגות שינוי ו"ש.ס. לרברי מקור יודע דבר במערכת העיתון, לפחות חלק מהידיעות היותר משמעותיות של "מעריב" במהלך מערכת הבחירות באו לעולם בעקבות רעיונות שהשמיעו יועצי ראש הממשלה באוזני גורמים בעיתון. "ההצעה לעשות סקר בנוגע לסיכויי ההצלחה של שמעון פרס (שבו נמצא כי בהנהגת פרס, העבודה היתה וזכה ב-29 מנדטים; א"ל) הגיעה ישירות מהכיוון של שרון ונועדה לפגוע במצנע", מספר אותו גורם. "בעיתון קפצו על הרעיון בהתלהבות, למרות שהיה ברור לחלוטין שזה תסריט לא ריאלי בשלב ההוא. המטרה היתה כפולה: להחליש עוד יותר את מצנע עליידי הצגתו ככישלון, ובמקביל לחזק את לפיד". גורמים ב"ידיעות" אחרונות", אגב, מאשרים כי גם להם הוצע לבצע סקר בנוגע לסיכויי הצלחתו של פרס, אולם בעיתון רחו את ההצעה. ב"ידיעות" אחרונות" אומרים גם כי גרסה מעט שונה של תחקיר מצנע ו"קרן חיפה", שפורסם בידי קלמן ליבסקינד ב"מעריב" (15.1.03) והיווה את התשובה של העיתון לתחקירים שהתפרסמו בשני היומונים האחרים, הוצגה בפני גורמים בעיתון עליידי אנשי ליכוד, אך לא פורסמה בשל ההערכה כי מדובר ב"שקשוק", כהגדרת גורם בכיר ב"ידיעות

של ראש הממשלה לדיון על דרך ההתמודדות היעילה ביותר עם הפרשה. בישיבה הועלו כמה תוכניות פעולה אפשריות: יציאה למתקפה חזיתית נגד הפריקליטות והמשטרה, התעלמות, האשמת "הארץ" וכתביו בניסיון להדיח את ראש הממשלה, ויצירת "ספיין" שיעביר את מוקד הדינונים מהשחיתויות שנחשפו לחקירה למציאת הגורם שהדליף את דבר קיומן. בסופו של דבר, אף שהתגובה בפועל כללה מרכיבים מכל האפשרויות שהועלו, הוחלט להתמקד במתקפה על העיתון (ובאופן ספציפי בכתב ברוך קרא) ובדרישה לחקור את ההרלפה. בהופעותיו התקשורתיות כימים שלאחר חשיפת הפרשה תקף אייל

ליאור חורב: הטענות על לחצים על עיתונאים הן קשקוש. יש לנו מטרה לגרום לאיזון בסיקור, אבל בעידן של תקשורת פלורליסטית ותחרותית, היכולת שלנו להשפיע או להעניש עיתונאים קטנה מאוד

ארד בהריפות את "הארץ" ואת קרא, ודרש את חקירת ההרלפה על-ידי היועץ המשפטי לממשלה, אם לשפוט על-פי החלטותיו של אליקים רובינשטיין ועל-פי תוצאות הבחירות, הרי שניתן להסיק שהאסטרטגיות שנקט הליכוד הצליחו אף יותר מהמשוער.

האירוע המשמעותי ביותר בכל הנוגע ל"הארץ" היה חקירתו תחת אזהרה של ברוך קרא והשימוש (על-פי מקור המקורב לחקירה) בפלט השיחות שלו לצורך איתור המדליפה בפרקליטות. ב"הארץ" רואים גם בטקטיקה הפסולה הזו סוג של לחץ לא לגיטימי. "ליועץ יש אינטרס להתמנות לבית המשפט העליון, והמעשה שלו, במיוחד לאור העובדה שבהתחלה הוא אמר שלא תהיה חקירה לגבי מקור ההרלפה, נועד בעצם לרצות את השלטון", אומר כתב בעיתון. "מעבר ללחץ הישיר על העיתונאי והעיתון, יש כאן כמובן גם לחץ עקיף על מרואיינים וחושפי שחיתויות. ברגע שיודעים שיכול לקום צוות שתפקידו לחקור הרלפות, האנשים שעיתונאים זקוקים להם כדי לחשוף סיפורים כאלה לא אדישים לכך ולא ששים לשתף פעולה".

מעבר לחקירה, מספרים גם כתבים ב"הארץ" על שיחות תדירות עם יועצי ראש הממשלה. רובם מתארים את השיחות (במיוחד עם אייל ארד) כנוקשות ומאוד לא נעימות, אך נזהרים מלהגדירן כלא לגיטימיות. "הוא כל הזמן אמר לנו להיזהר ממה שאנחנו מפרסמים, הזהיר אותנו מתביעות דיבה ותקף אותנו על זה שאנחנו רוצים להפיל את ראש הממשלה", מפרט אחד הכתבים, "אבל צריך לקחת בחשבון שזה חלק מדיאלוג די קבוע עם גורמים בעלי אינטרס. זה נחשב למשהו שהוא בתוך כללי המשחק".

אם בשלושת העיתונים הגדולים נשאו המאבקים בין אנשי התקשורת לבין השלטון אופי דרמטי, הרי שבכל הנוגע לרשות השידור העניינים עברו כבר מומן לתחום הפארסה. בניגוד למתרחש בשאר כלי התקשורת, שבהם מנסים העובדים – לפחות כלפי חוץ – להציג הוזה אחידה, ואינם מזדריזים לחשוף את המתנהל מאחורי הקלעים, הרי שברשות השידור נחשפות פרשות חרשות כמעט מדי יום ביומו. גורמים המעוניינים ללחוץ על עיתונאי הרשות אף אינם צריכים לרוב להתמודד עימם ישירות; הם מעדיפים להפנות את טענותיהם למנכ"ל, יוסף בראל, ומשם הדרך להשגת המטרה קצרה במיוחד.

חלק גדול מהתערבויותיו של מנכ"ל הרשות באופי השידורים בערוץ 1 ובקוללישראל (שם מסייע לו מנהל הרדיו, אמנון גרב) כבר תועדו בכלי התקשורת השונים (ובמיוחד בכתבתן של חן שליטא וענת מירזן במוסף 7 ימים של "ידיעות אחרונות" (10.1.03)) ובשורת חשיפות בעיתון "העיר". להלן רשימה חלקית בלבד: הפסקת שידור המגזין "שבע וחצי" לטובת שידור ישיר של נאום ראש הממשלה בכנס הצליחה, סיקור טקס הענקת אזרחות כבוד לשרון על-ידי עידיית רמת-גן, סיקור מופע הצדעה למשטרת ישראל בנוכחות שרון, היענות לבקשת לשכת ראש הממשלה לראיון עם שרון בחדשות בערבית, הטלת איסור גורף על קיום ראיונות עם פוליטיקאים לפני

הבחירות בקוללישראל, סיקור ביקורו של השר רובי ריבלין באולפן האטום של ערוץ 1, סיקור ביקורו של יו"ר ההסתדרות עמיר פרץ במתפרה במצפה הרמון לאחר כשלוש הימיון לרחות את שידורו של פרק בסדרה "רוממה" שבו הובעה ביקורת על פרץ, ביטול הופעותיו של רוי ברקאי בתוכניות "שבע וחצי" ו"יומן השבוע", קבלת המלצה של יו"ר ועדת הכספים, יעקב ליצמן, ושל יו"ר ש"ס, אלי ישי, להזמין את הכתב יוסי אליטוב לשמש מראיין אורח ב"שבע וחצי", ועוד.

לדברי גורמים בכירים בערוץ 1, במהלך מערכת הבחירות לא שינה בראל ממנהגו. יומיים לפני הבחירות הוא אסר על עריכת כתבות פוליטיות במגזין "שבע וחצי". בהזדמנות אחרת אילץ את עורך "יומן השבוע" לשרר כתבה על אריאל שרון. מהכתב ניצן חן דרש בראל לא להשמיע ג'ינגל של ש"ס הכולל דברי נאצה כלפי טומי לפיד, ובכתבת איילה חסון-נשר נוף על דיווח הנוגע לתלונה שהוגשה נגד שר החקלאות לשעבר, שלום שמחון. השר לאיכות הסביבה, צחי הנגבי, שכנע את בראל להורות לכטל שידור קטע שבו נראתה עוברת בלשכת השר מסירה כוץ מנג'ליו. "כל מערכת הבחירות הזאת היתה סיוט אחר גדול בשביל כל עיתונאי הגון בערוץ 1 ובקוללישראל", מתבטא בחריפות עורך ותיק. "בראל התנהג כמו עורך מדור: הוא עקף את כל האחראים, התערב בכל ידיעה, התקשר לכתבים ולעורכים ללא הפסקה ופשוט שלט על הכל. לא פלא שאנשים בורחים מפה כמו עכברים מספינה טובעת. הוא נכנע לדרישות של כל פוליטיקאי זוט, פשוט כי הוא לא רוצה שיכעסו עליו ורוצה לשמור על יחסים טובים עם כולם".

שלא במקרה, ערוץ 1 היה גוף התקשורת שבו סוקרו פרשות השחיתות באופן החלבי ביותר, ולעיתים לא סוקרו כלל; כך, למשל, בתוכנית "פוליטיקה", שעורכיה קיבלו בשלב מסוים הוראה מפורשת מבראל לא לעסוק יותר בשחיתויות. השפעות אחרות של המנכ"ל ניתן לראות בשורה של החלטות מינהליות שלהן הוא אחראי, כמו העדרו המתמשך של כתב בשטחים או המאבק למינויו של הכתב המדיני של קוללישראל, יוני בן-מנחם, לתפקיד מנהל הטלוויזיה, בהתאם לרצון ראש הממשלה ולמרות נסיונו הטלוויזיוני הדל וכשלונו במבחני ההתאמה. "המצב ברשות הוא כלאחר יאוש", מסכם עובד בקוללישראל, "ולאיש אין שום אשליה שמשוהו ישתפר בקרוב".

בערוץ 2 מודים בקיומם של לחצים פוליטיים במהלך מערכת הבחירות, אך טוענים שאלה כמעט לא השפיעו, בעיקר משום שהם נהדפו על-ידי מנכ"ל חברת החדשות, שלום קיטל, הרבה לפני שהגיעו לכתבים ולעורכים. לדברי

מקור בכיר ב"מעריב": ההצעה לבצע סקר בנוגע

לשיכויי ההצלחה של שמעון פרס (שבו נמצא כי בהנהגת

פרס, העבודה היתה זוכה ב-29 מנדטים) הגיעה ישירות

מהכיוון של שרון ונועדה לפגוע במצנע

כמה כתבים, הלחצים הופנו הן מצד גורמים בלשכת ראש הממשלה, והן מצד חברי-כנסת ספציפיים שלא היו מרוצים מהכיסוי התקשורתי שניתן להם, אולם ברוב המקרים הם שמעו על כך רק בדיעבד, ולכן לא היתה לכך השפעה על עבודתם. באשר לסיקור פרשות השחיתות מודים בערוץ בקיומם של לחצים מסויימים יותר, שנועדו למתן את אופי הסיקור, אולם יש הסכמה כללית בין העובדים שהיקף הלחצים היה מועט בהשוואה לאלה שהופעלו על העיתונאים היומיים. "רוב פרשות השחיתות האלה נחשפו בעיתונאים, וממה ששמעתי מקולגות שלי, שם גם היו רוב הלחצים", אומר כתב בערוץ. "אצלנו, בגלל האופי הרי תמציתי של הידיעות, היכולת להשפיע היא הרבה יותר קטנה, וגם היתה מעין מחיצה של גורמי הניהול שעזרה לנו להתרכז בעבודה השוטפת שלנו".

ארן ליבני הוא עיתונאי

מדוע ניצח שרון?

מן הישראלים מושפעים מאמצעי התקשורת בתהליך גיבוש העמדה האלקטורלית שלהם. שני הסברים מהותיים היו צריכים להתלוות לתוצאות: הנסקרים במחקרי דעת־קהל מסוג זה תמיד יגמרו בתשובותיהם את השפעתה של התקשורת על שיקוליהם האלקטורליים. אף אחד לא אוהב להודות כי התקשורת היא שהשפיעה על עיצוב עמדתו הפוליטית. בנוסף לכך אין דרך להעריך את השפעתה של התקשורת כמשתנה אחד מתוך כמה, במיוחד כשמדובר בהשפעה מתמשכת ומצטברת ברבדים של התת־מודע. אסור גם לנתק ממצאים כאלה מן ההתייחסות למוסד התקשורת בחברה הישראלית. מה שמאפיין את הציבור בארץ הוא טינה עמוקה, שלא לומר שנאה וחשדנות, למה שהתקשורת מייצגת: רק 20% רוחשים לה אמון לעומת 60% בדמוקרטיה ליברליות מערביות. זהו נתון שמציגה פרופ' יעל ישי בחיבור מ־1998 על החברה האזרחית.

מחקר איכותני ולא כמותי, שיבחן את המסגור של כותרות העיתונים לכמה מן הסוגיות המרכזיות בחורשיים שלפני הבחירות, כמו גם בשנתיים וחצי האחרונות מאז פרצה אנתרופולוגיה אלגאנה, יוכיח ללא כל קושי כי לתקשורת היה תפקיד רמטי בנצחונם של שרון. האופן שבו מסגרה התקשורת כמה פרשיות מרכזיות בסדר־היום הציבורי הכריע את המערכה לטובת העוצמה והכוחנות ששידר הממסד השלטוני המכהן, ושלל כל אפשרות לבחינתה של אלטרנטיבה.

תוצאות הבחירות האחרונות בישראל הניבו כמה הסברים פוליטיים, חברתיים ותרבותיים לנצחונם המפליג של אריאל שרון ולהפסדו הצורב של השמאל, אך תפקודה וחלקה של התקשורת בהפסד זה נפקד משום מה בדיון. מאחר שיש להניח כי עוד צפויים להתפרסם מחקרים בשאלה זו, ברצוני להציג במסגרת הזאת שתי הערות כלליות וטענה מפורטת יותר מלווה ברוגמאות.

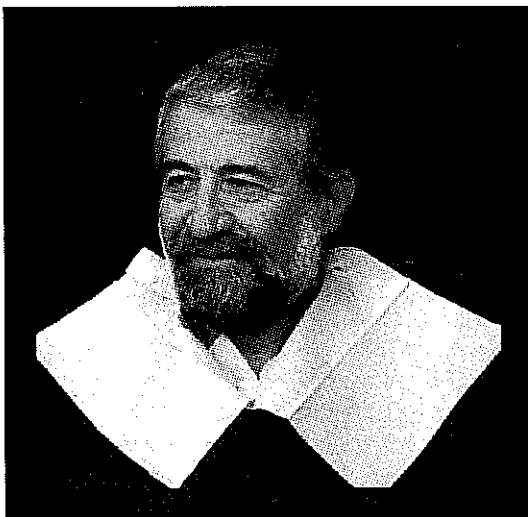
הערה ראשונה: נצחונם הסוחף כליכך של שרון – לפני שנתיים ועכשיו – רוקן למעשה מתוכן את אחת הטענות הפופולריות שנשמעו במדינת ישראל במשך רוב שנותיה, והיא "שמאלנותה" של העיתונות הישראלית. טענת ה"שמאלנות" קיבלה אחיזה מינית כרוחב הישראלי גם לאחר מהפך 77, וגם לאחר הפסדיו של השמאל במציאות התיקו שנמשכה זמן רב במערכת הפוליטית.

ממנה נגזרו הכינויים הרווחים במרחב הציבורי כמו "תשקורת", "תקשורת שמאלנית" ו"תקשורת עוינת".

תוצאת הלוחאי של מרחב ציבורי עוין זה הוא ה"איוון" העיתונאי שהתקשורת נשמרת כליכך להגן עליו. צרכני תקשורת סבורים בטעות כי איוון מעיר על מקצועיות, אך בהרבה מאוד מקרים האיוון דווקא מביא לתופעה הפוכה ומטה את הסיקור באופן מלאכותי. שתי מערכות הבחירות האחרונות מעידות כי אין זה עניין נקודתי בזירה התקשורתית הישראלית, וכי אין מורבר בתמיכה בשמאל או בימין; אצלנו מעדיפה התקשורת את העוצמה השלטונית והקונפורמיות המחשבתית באשר היא. גישת ה"איוון" נחשבת כיום לארכאית בעולם המערבי ובורואי שאינה מקובלת בהיקף כזה כפי שמצטייר מן העיתונות הישראלית.

הערה שנייה: לא מזמן התפרסמו תוצאות מחקר שנערך באוניברסיטת תל־אביב על־ידי ר"ד יורם פרי ור"ד יריב צפתי ("הארץ", 26.1.03), ומסקנותיו היו מאוד מפתיעות: רק 16 אחוז

אמנה כמה דוגמאות:

א. מרגע נצחונם בפריימריז (19.11.02) הוצג יו"ר האופוזיציה עמרם מצנע כמי שיפסיד בוודאות בבחירות לשרון. הריון של התקשורת לא היה בשאלה אם מצנע הוא מועמד טוב – שזהו דיון הראוי להתנהל בכלי תקשורת במשטר דמוקרטי – אלא הוא נסוב סביב שיח "מרוץ הסוסים" שהשתלט לחלוטין על התקשורת ואשר מסגד מלכתחילה את התוצאה. התקשורת –

כמו הציבור – ואין זה משנה מי קדם למי, קיבעה את שרון כמנהיג שאין לו תחליף. כך היה גם המסגור העיתונאי לאקט הפרישה של מפלגת העבודה (31.10.02) מממשלת האחדות שהוביל להקדמת הבחירות. התקשורת הציגה מהלך זה כאינטרס אישי ציני גרידא וקיבלה במלואה את גרסת הליכוד כי זוהי בגידה של השותפה בממשלת האחדות לנוכח איום המלחמה עם עיראק ולנוכח התגברות הטרור הפלסטיני. המסגור התקשורתי כלל דיווח עיתונאי של קיתונות בוו ולעג להחלטת הפרישה. האם היה למהלך הזה סיכוי להיחרת אחרת בתודעת הציבור, חוץ מאשר

לקבור את סיכוייה של העבודה עוד לפני שהחלו הבחירות? העיתונות שירתה במקרה הזה ללא בושא את סדר־היום המוערף של דוברי מפלגת השלטון.

ב. בהחלטה של השופט מישאל חשין להפסיק את שידור מסיבת העיתונאים, שבה אמור היה ראש הממשלה להשיב להאשמות בפרשת ההלוואה בסך מיליון וחצי דולר מאיש העסקים סיריל קרן (9.1.03), מוסגר שרון כאנדרדוג. כותרת "ידיעות אחרונות" בבוקר שלמחרת הפסקת השידור היתה, "שרון הושק בשידור חי". זוהי כותרת שמספרת סיפור מגמתי לטובתו של שרון בעיתון של המדינה, שמופץ ביום שישי בתפוצת שיא שאין דומה לה. זוהי כותרת שמעצבת תודעה וקובעת סדר־יום הרבה יותר מכל מאמר פובליציסטי נוקב, או מבוקסה (בלשון העורכים) שבה מפורטות כל השאלות שעליהן לא השיב שרון. מי שמנסח כותרת כזאת יודע זאת בוודאות. זה לא ניסוח מקרי, זו החלטה במחשבה תחילה, בימים שלכל מלה בכותרת ראשית משמעות עצומה לפני ההליכה לקלפי. מה הפלא שמאותו הרגע הליכוד התחזק יותר ויותר בסקרים. הרי שרון מוסגר כקורבן שנדרף עליירי חשיפות התקשורת, השמאל, המשטרה והפרקליטות, ולא כראש ממשלה שהפר בצורה בוטה ונטולת עכבות פוליטיות את החוק. מסגור דומה להחלטה של חשין ניתן גם במסגרת שידורי הערוץ המסחרי, הערוץ השני.

ג. כך גם בפרשת הרלפת מסמך חיקור הדין בידי עו"ד ליאורה גלאט־ברקוביץ', הפרקליטה אשר ליוותה את הקירת ההלוואה מטעם פרקליטות המדינה. העיתונות מסגרה את הפרשה בשני אופנים שהועילו לשרון. היא עסקה בתיאור ההרלפה ובסיפורה האישי של המרליפה, ובחקירתו במשטרה של העיתונאי ברוך קרא. כל אלה עניינים שוליים לעניין

העקרוני עצמו. סיפור פרשת ההרלפה מוסגר כסיפור תקשורתי במקום שימוסגר כסיפור פוליטי, בדומה למסגור של העיתונות האמריקאית את פרשת קלינטון ומוניקה לוינסקי. שם היה דגש על המציגות האינטימית, אצלנו הושם הדגש על דרכי העבודה של העיתונאים שמעתה חופש הפעולה שלהם ייפגע והם יהיו צפויים במשטר דמוקרטי תקין להיחקר תחת אזהרה. הגל התקשורתי הזה של עיסוק עצמי ונרקיסיסטי גרם לציבור לחזק מחדש את סלידתו מן העיתונות ואת תחושת חוסר האמון בה, ולתמוך יותר ויותר בראש הממשלה. יש לומר זאת בפידוש: לא קרה לשרון שום נס שבעקבותיו הפך לאנדרדוג; התקשורת היא שעזרה לו בכך ושיתפה עמו פעולה. מסגור עיתונאי שונה היה משרת טוב יותר את ההליך הדמוקרטי בישראל בבחירות 2003, גם אם לא היה משנה את התוצאה.

ד. "הקול הבטחוני" שבו נשבתה התקשורת מאז פרצה אנתיפאדת אלאקצה משרת, כמובן, היטב את מטרותיו הפוליטיות של שרון. ניתן להיתמם ולומר כי הציבור הוא שבחר להתמקד בסדר־היום הזה, ולא בסדר־היום החברתי־כלכלי שגם לו הקצתה התקשורת מקום בדיווחיה. אך מי ש"עוזר לו" לבחור בסדר־היום הזה היא ההערכה שנותנת התקשורת לכל מה שקשור בצד הבטחוני צבאי של ההווי הישראלי. כאשר התקשורת משקפת במרויך את סדר־היום המוערף של שרון – המסתייע בהצבת אלופים לצרו במסיבת עיתונאים ובכיקור בפיקור העורף כדי להתחמק מאחריות להעדר הישגים – אין כל סיכוי שהציבור יוכל לעשות את הקשר בין הסדר שלום לבין שיפור מצבו החברתי־כלכלי.

ה. המסגור התקשורתי שלפיו "אין עם מי לדבר" ו"נחשף פרצופו האמיתי של ערפאת" הוא הנרטיב השולט מזה שנתיים וחצי בתקשורת – מרצון ולא מכפייה. הוא זה שסייע לאהוד ברק "להתנקות" מכישלון שלטוני צורב והוא גם הנרטיב השלטוני הגוח ביותר לשרון. אין פה עניין של שמאל או ימין. יש פה התיישרות של התקשורת עם קו ממסדי ויש פה כישלון של התקשורת להציב בפני הציבור מידע על אלטרנטיבה רעיונית, או אופציה לחלופה שלטונית. במציאות תקשורתית כנועה ו"מאוזנת" כזו איזה סיכוי כבר יכול היה להיות חוץ מלראש הממשלה המכהן, שרון?

אורית גילוי היא ד"ר למדע המדינה ומרצה לפוליטיקה ותקשורת באוניברסיטת בראילן

**האופן שבו מסגרה
התקשורת כמה
פרשיות מרכזיות
בסדר־היום הציבורי
הכריע את המערכה
לטובת העוצמה
והכוחנות ששירד
המחסד השלטוני
המכהן, ושלל כל
אפשרות לבחינתה
של אלטרנטיבה**

המתקפה החזיתית שפתחו יועצי התקשורת של ראש הממשלה, מיד לאחר פרסום התחקיר ב"הארץ" על הלוואת המיליונים המסתורית מטרייל קרן למשפחת שרון, היתה צפויה. לא הופתעתי. הרי לא ציפיתי שאייל ארד ישבת בראיונותיו את מלאכתנו העיתונאית. לא לשם כך הוא מקבל הרכה כסף. השתדלתי אפילו להתעלם ממופע האימים שניהל עמיתו הצעיר, ליאור חורב, בזמן מסיבת-העיתונאים שכינסו היועצים. "עשית היום מעשה נבוי", הטיח בי. "על קובלנה פלילית שמעת? אולי בקרוב תכיר את המשטרה מהצד השני. מהצד של הנחקר". השתוממתי מהסגנון ומכך שכאחוז תזוית הוא אף ניסה להפיץ את מה שנשמע לי אז כדבר שטות, לשאר העיתונאים בחדר.

לאחר כמה ימים, כשחורב הגיע לתוכנית הטלוויזיה "משעל חם" וסיפר על מנוסתו ממבקשי רעתו בחולות אשדוד, התבססה אצל רבים התובנה כי אנשי מקצוע מתחום אחר אמורים לנתח את התנהגותו; ואולם בדיעבד, כשנחקרתי באזהרה, לא יכולתי להשתחרר מהמחשבה המעיקה שחורב אולי ידע משהו שאני לא ידעתי, או לחלופין שהיה משוכנע כבר אז שהלחץ על היועץ המשפטי לממשלה יניב פרי. ובאמת, היועץ לא רק שהקים צוות לחקירת ההרלפה, הוא אף שיבץ בתוכו איש שב"כ, ונתן לצוות יד חופשית להשתמש באמצעי חקירה חמורים.

מכך אפוא כן הופתעתי. בכל יום, כך מסתבר, לומדים משהו חדש. בתוך זמן קצר הבנתי שאייל ארד לא היה צריך את הקונספירציות של חורב, כשלצדו עומד היועץ המשפטי לממשלה. הספין – "תפסו את המדליף" – שבו בחר כרי להתמודד עם החשדות הקשים נגד ראש הממשלה קיבל בתוך שעות ספורות סיוע מהתובע הכללי. היועץ החליט לפעול כפי שלא פעל, למשל, כשהתפרסמו בעיתונות ידיעות בטחוניות שמישהו טען כי הן עלולות לפגוע בבטחון המדינה. דווקא עכשיו, לאחר שהתפרסמה ידיעה אמינה על חקירה שמתנהלת נגד ראש ממשלה מכהן המבקש פעם נוספת את אמון הציבור, החליט היועץ להקים צוות שיחקור את ההרלפה.

כעבור שבוע וחצי הוזמנתי עליידי עו"ד ערן שנדר, ראש צוות החקירה, למסור עדות. "אני מרגיש שמדובר בבקשה", אמר בשיחת הטלפון. כשנפגשנו במשרדי המחלקה לחקירות שוטרים בירושלים, אמרתי לו מה דעתי על החקירה. אני מבין, הסברתי לו, שמערכות אמורות לברוק את עצמן אם דולף מהן חומר, אך בין זה לבין הקמה מתוקשרת של צוות חקירה עם סמכויות מלאות, ועוד עם איש שב"כ, המרחק רב. כך, אמרתי לו, הפרתם בגסות את האיזון הרמוקרטי בין מערכות שפועלות מחוץ לטווח הראייה של הציבור, לבין אלה שתפקידן לספק לו מידע חשוב. שנדר הסביר לי מדוע הוא חולק עלי.

אך בתוך זמן קצר הבנתי מה רבה היתה תמימותי, ומה רב היה המרחק בין הריון האינטלקטואלי הקצר ששנדר כביכול ניהל עימי, לבין המוטיבציה שהיתה לו וליועץ המשפטי לממשלה לרצות את אלה ששלחו אותם למשימתם. זה היה כששנדר הבהיר לי שאני חשור בשיבוש הליכי משפט, וכשהזהיר אותי שתלילה לא אפליל את עצמי. לאחר שתמו שאלותיו, שכמעט על כולן סירבתי לענות מטעמי חסיון מקורות, אמרתי לו מה אני חושב על התנהגותו ועל התנהגות שולחיו ונפרדנו; לא לפני שביקש לדעת: "האם אתה מתכוון לפרסם את דבר החקירה?".

לא סתם ביקש לדעת. היועץ ושנדר, כך התברר בדיעבד, לא רצו שבכר חקירתי יהיה בראש סדר יום המחרת. באותן שעות כבר הלך והסתיים תשאולה תחת אזהרה של הפרקליטה, ליאורה גלטיברקוביץ'. בשעה שתיים אחר חצות, כזאת עוד לא היה כתולדות תא כתבי המשפט, העירו מכשירי הזימוניות את כתבי משרד המשפטים משנתם. הביפרים דיווחו על השלמת המשימה הלאומית – מציאת מוסרת המסמך.

אמנם, בהודעה לעיתונות לא נכתב שמה של הפרקליטה החשודה, אך כל כתב מנומנם שהתקשר ללשכת דובר משרד המשפטים קיבל אותו בנדיבות. כעבור שעות אחרות גם קיבל פרטים עסיסיים מהחקירה, ובראשם הפרט המסעיר ביותר – ההרלפה היתה מטעמים פוליטיים. היום כבר ברור כי ההרלפות מהחרר שבו נכחה גלטיברקוביץ' היו מגמתיות, סלקטיביות, ואולי, אבוי, גם "פוליטיות". תמהתי מעט על מקצת העיתונאים, שאמנם גיבו אותי לאורך כל הדרך, אך הקפידו לבקר את מעשה ההרלפה עצמו. התקשיתי להבין את ההיגיון שבדיכוי עובדי ציבור, שמעוניינים לשפוך אור על עוולות ומעשי שחיתות, דווקא עליידי העיתונות עצמה.

ברוך קרא

שיעור מולדת

איור: בחיה קולטון

**הקטע הקשה ביותר
שחזיתי בפרשה הזאת
היה כשהתבהר לי סופית
שצוות החקירה תחב אפו
בגסות לנכס המקצועי
היקר לי מכל - הקשר
שלי עם מקורותי**

ובכלל, האם נשמע אי פעם איש מודיעין מבקר בפומבי את מקורותיו על כך שהם עושים מעשה לא מוסרי כשהם מוסרים מידע על מנהיגיהם, או על מפעיליהם?

היועץ עשה הכל כדי להכשיר בדעת הקהל את הקירתי באזהרה. בלא בושה עלה דוברו לשידור בקול-ישראל וניסה ליצור דרמה: "אני מספר כאן לראשונה שהכתב הוזהר כי הפרסום עלול לשכש את החקירה, ולמרות זאת הוא פרסם את הכתבה". מיד אחרי-כך התקשרתי אליו כדי לברר מי הלעיט אותו בשקר הזה. "דיברת לפני הפרסום עם עיריית כהאן (מנהלת המחלקה הבינלאומית בפרקליטות המדינה; ב"ק?)", שאל אותי הדובר, "מה היא אמרה לך?" לא האמנתי למשמע אוזני.

למה כיוון הדובר? לאחר שקיבלתי את המסמך, התקשרתי עם מקורות שונים כדי לאמת את דבר החקירה שמגוהלת נגד ראש הממשלה. כמה ממקורותי היו קוארטיביים ושיתפו אותי במידע חשוב, וכמה היו פחות. אחת מהן היתה כהאן. "אני לא יכולה לעזור לך, כי זה עלול לפגוע בחקירה", אמרה לי. לכך כיוון הדובר. תשובה שגרתית, שעמיתי ואני מקבלים מאנשי משטרה ופרקליטות בדבר חקירות שמתגלות, הפכה לפתע לאזהרה של עיתונאי מפני שיבוש הליכי חקירה.

הבהרתי לדובר שאני יכול להפריך בנקל את השקר שהוא מפיץ בכלי תקשורת. אכן השקר עומעם בהמשך הופעותיהם של היועץ והדובר. מעבר לכך הסברתי לו, שהוא כדובר לא הוזהר אותי כשפניתי אליו באופן רשמי בעניין, וניסיתי להבין ממנו, אם אכן היה חשש לשיבוש, מדוע לא ניצל משרד המשפטים את 36 השעות שהיו לו עד לפרסום כדי לבקש

מבית-המשפט, כנהוג, להוציא צו איסור פרסום.

עד לפרסום התחקיר, החוקרים אפילו לא ידעו אם קיים אדם בשם סידיל קרן. החומר שהיה בידיהם היה דל. היום הם מחזיקים בשלל מידע שהתפרסם בעיתונות, ובעזרתו הם יכולים לגלות נפלאות. נכון, החקירה יצאה מהארון לפני שהחוקרים התכוונו לכך, אך כפי שקצין בכיר במשטרה אמר לי לא כבר: "מה הם ציפו כשיוצאת בקשה לחיבור דין לחו"ל? הם באמת חשבו שהחקירה תישאר סמויה?". איש במשטרה לא באמת האמין בכך.

אף שמשלב מסוים הריב היה צפוי, הקטע הקשה ביותר שחזיתי בפרשה הזאת היה כשהתבהר לי סופית שצוות החקירה תחב אפו בגסות לנכס המקצועי היקר לי מכל - הקשר שלי עם מקורותי. עדיין לא ברור אם בקשת פלט השיחות היתה האקט הלא דמוקרטי היחיד שביצעו שנדר ופקודיו, ומכל מקום קשה להשתחרר מהתחושה המעיקה כי הוא, שערך לא מכבר עמד בראש המחלקה לחקירות שוטרים, יודע עכשיו מי הם הקצינים הבכירים במשטרה, ועמיתיו בפרקליטות, שאני נוהג לשוחח עמם. שנדר מנסה להפיץ טענה שלא הביט בפלט השיחות היוצאות והנכנסות שלי, אלא ביקש מאדם אחר לעשות זאת. אאמין לטענה זו כשאאמין למליצה שיצאה מפי היועץ המשפטי לממשלה בעקבות הביקורת שנמתחה עליו: "אני מהחרדים ביותר לחופש העיתונות בארץ".

ובכלל, לפעמים קשה לעקוב אחר מגיני שלטון החוק בארץ הזאת. הלכת בית-המשפט העליון היא שלא מחייבים עיתונאי למסור את מקורותיו. תחי הרמוקרטיה הליברלית. אבל אחרי-כך הולכים החוקרים, חמושים בצו בית-משפט, ומוציאים מחברות הטלפון את פלטי השיחות הנכנסות והיוצאות שלו. בראבו.

המאור הגדול

ניסיון לזהות על תפיסתו העיתונאית של ארי שביט בסגנון שונה חזה שבו הוא מטפל בחושאי כתיבתו

חנן עמיאור

את מערכת הבחירות 2003 יזכרו קוראי עיתון "הארץ", בין היתר, כפי שנראתה בסדרת הרשימות האישיות והראיונות החברתיים/פוליטיים שפרסם, תחת הכותרת "ארץ בחירה", העיתונאי ארי שביט. בחודשים שקדמו לבחירות הפשיל שביט את שריו ליו וירד לשטח. כמעט מדי שבוע פרסם מוסף "הארץ" בבולטות רבה, לרוב על שער המוסף ותמיד ככתבה הראשונה בו, רשמים אישיים, שיחות נפש והרהורים של שביט; הוא פגש חרדים וערבים, אנשי רוח ופוליטיקאים, תומכי ימין ותומכי שמאל, תושבי יישוב ספר ועובדי חדר טראומה בבית-יחולים ירושלמי ועוד. את הסדרה חתם שביט, לאחר נצחון אריאל שרון בבחירות, במכתב אישי לראש הממשלה, שבו פנה אליו ישירות וביקש ממנו לכונן את מדינת ישראל מחדש.

לצד כשרון הכתיבה והדימוי הבלתי מבוטל של שביט, שמן הסתם משך אליו קוראים רבים רק בשל כך, בלטה גם גישתו המתמסרת-משהו למרוי אייניו. בכל הראיונות ורשמי המסע שערך, לרבות השנויים במחלוקת שבהם, הוא נמנע מלהקשות על מושאי כתבותיו, ואיפשר להם לשטוח ללא הפרעה את אמונותיהם, גם על פני אלפי מלים. את מלוא כשרונו גייס שביט כדי לתאר את נפתולי נפשם של אפי איתם וצלי רשף, עמרי שרון ומוחמד דחלה (פעיל ערבי ישראלי לאומני), יוסף (טומי) לפיר וחררי בניברק.

יהיו שיטענו שמרואייניו של שביט זכו אצלו, כמעט ללא יוצא מהכלל, בפרופיל מחמיא שלא תמיד עלה בקנה אחד עם המציאות המתבררת. יהיו גם שיתוהו אם אין בדברים כדי לעורר ספק באשר לכושר השיפוט העיתונאי שלו. הוא שהגדיר את עמרי שרון, למשל, לאחר שיחה ממושכת, ברשימה שפרסם לאחר הפריימריז בליכוד, כ"בחור ערבי".

זה היה זמן קצר לפני שנחשפו חשדות למעורבותו של שרון הבן בחדירת גורמים עברייניים לליכוד, ובעריכת מפקד בדרכים פסולות. אבל לא היה צריך לחזות את העתיד, שכן עוד קודם לכן בחר עמרי שרון לשמור בעקשנות על "זכות השתיקה" כאשר נחקר על התרומות למסע הפריימריז של אביו ב-1999.

מיהו ארי שביט? איך הפך מעיתונאי אחד מני רבים לאחר הכותבים הבולטים בעיתונות הישראלית, ואחר היחידים שמוזמן לכתוב לשבועון האמריקאי היוקרתי "ניו יורקר"? מה עבר עליו בעשרים השנים מאז שהיה פעיל בולט ב"שלום עכשיו" ועד שהפך למבקר חריף של תהליך השלום ולמי שנחשב לנשורת של השמאל הישראלי? ומה אמרת שיטת העבודה שלו על כושר השיפוט העיתונאי של מי שכמעט שלא פסח בשנים האחרונות על אף אישיות או נושא ציבוריים?

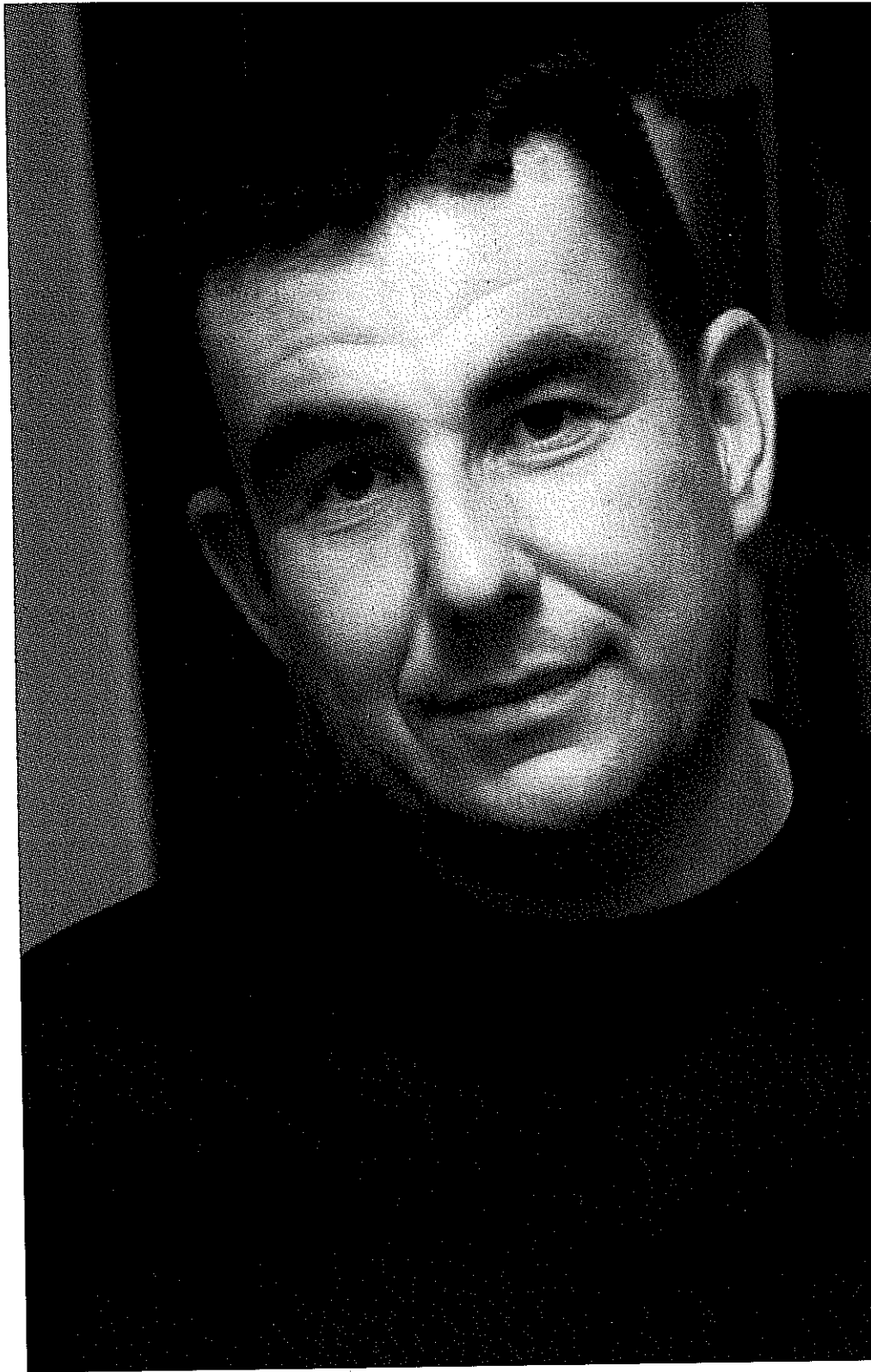
שביט, 45, גרוש ואב לילדה, נולד ברחובות וחי בירושלים. אחי סבו היה המשפטן היהודי האב-גלי נורמן בנטויץ', ממייסדי "ברית שלום", שהיה התובע הכללי בארץ-ישראל מטעם ממשלת המנדט. סבו, צבי בנטויץ', היה מנהל בית-הספר הריאלי והאחראי על מערכת החינוך בארץ מטעם ממשלת המנדט. סבתו, שרה, היתה בתו של הלל יפה, שהיה חובב ציון ומראשוני הרופאים בארץ. אביו היה מרען במכון ויצמן, אמו ציירת ואמנית. כבר בשיעורו הצבאי הסדיר, כצנחן במבצע ליטני ברדום לכנון בשנת 78, זכה שביט להד תקשורת. הוא ביקש או להוקיע בטלוויזיה, תופעות של ביהו רצח שבויים, שבהם נתקל, לטענתו, במהלך המבצע. יוסף (טומי) לפיר, שהיה אז מנכ"ל רשות-השדיר, נמנע את שידור הכתבה, אבל העיתונאי נחום ברנע פרסם את הסיפור כ"ברור".

לאחר השחרור למר שביט פילוסופיה ופסיכולוגיה גיה באוניברסיטה העברית. באותם ימים – ראשית

שנות השמונים – הוא ערך בעבור "שלום עכשיו" מחקרים ומעקבים אחרי מפעל ההתנחלויות שהיה, ועורנו בעיניו, חטא גדול וטעות היסטורית. כשסיים את לימודיו הצטרף לשבועון "כותרת ראשית". בשיא המחאה נגד מלחמת לבנון למד שביט עיתונות ב"כותרת ראשית" וכתב בו עד לסגירתו בשנת 88. לאחר מכן עברו עליו כמה שנים של שקט יחסי, שבהן היה, בין היתר, מראשי האגודה לזכויות האזרח, אבל המשיך מעת לעת לפרסם ב"הארץ" מאמרים במעמד של פריילנסר.

כשפרסם שביט בשנת 91 ב"הארץ" את רשמיו המוועזעים כסוחר בכלא הצבאי אנסאר, שבו הוחזקו עוצרי האנטיפארה הראשונה, הוא נחשב עדיין לאחד מבכירי הרבירים של מחנה השלום הישראלי. כתיבתו ודעותיו הושפעו מן "ההיסטוריונים החדשים", ומאידיאולוגיות פוסט-ציוניות, שרווחו אז בין חברי הרדיקליים. ל"הארץ" הצטרף כחבר מן המניין בשנת 95, לאחר חתימת הסכם אוסלו. עוד קודם לכן, בשנת 93, נמנע ברגע האחרון מלפרסם מאמר ביקורת שכתב נגד חתימת ההסכם, למרות שהמאמר אושר עליידי עורכי העיתון, כדי לא להעיביר את השמחה הכללית. במאמרו הראשון כעיתונאי פעיל ב"הארץ", שנתיים לאחר מכן, ערך סיור לאורך גדר המערכת שהוקמה אז סביב רצועת עזה. חריי העין יראו כבר במאמר ההוא סימני שאלה עמר מים שהוא מציב ליד התהליך ודאגה מפני העתיד לבוא. כשנה לאחר מכן, בסדרת הפיגועים של מרץ 96, הוא חש מספיק בטוח בעצמו כדי "לצאת מן הארון הפוליטי". במאמר ארוך תחת הכותרת "הדרך הרביעית", ניתח את מה שלדעתו לא נכון בתהליך אוסלו, בעיקר את היותו הונאה פלסטינית, ואת אי תקינות ההליך הדמוקרטי שבאמצעותו אושרו כמה מסעיפי המהלך בצד הישראלי.

באותה תקופה גם חשף לראשונה את סגולותיו כמראיין נות, כשפרסם את שיחותיו עם בנימין

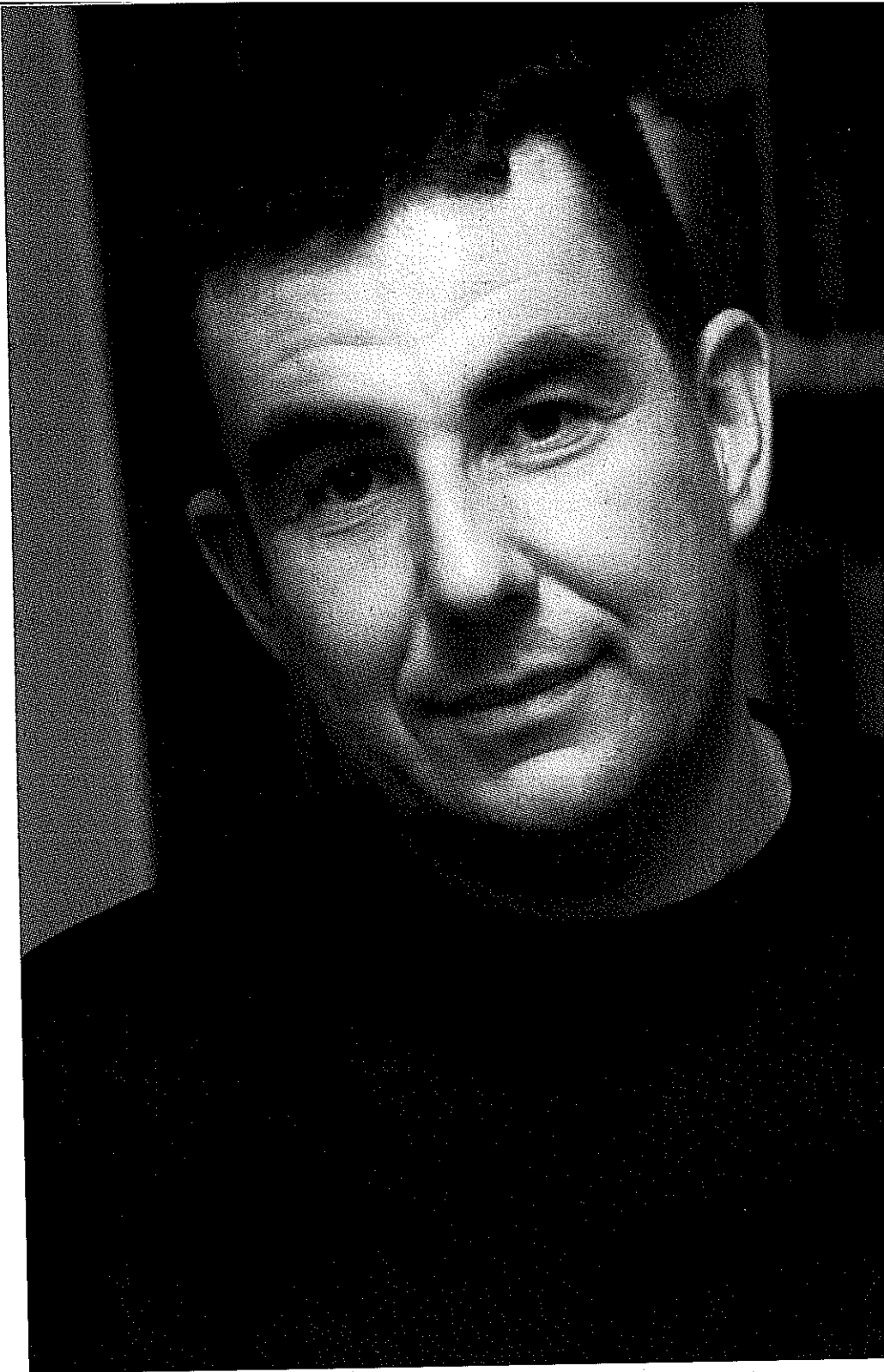
ציור: עוזי סייג

נתניהו המושמץ, שיחות שעלה מהן, לטענת רבים מחבריו, ריח של הערכה רבה מידי ליו"ר הליכוד הצעיר. מאז ועד לשנת 2000 הלך שביט והתרחק מהשמאל הישראלי, אבל לא זנח את הטרמינולוגיה השמאלית ליברלית דמוקרטית. יחסיו עם חבריו לשעבר בחלקים מן התקשורת והשמאל הגיעו לשפל חרש כשפרסם בשנת '98, בעיצומה של כהונת נתניהו, את המסה "שנאת נתניהו", שהיתה מעין כתבי־אישום לעמדתו היצרית, הלא־רצינית והבלתי עניינית, לשיטתו, של השמאל. כשבועיים לאחר פרסום המאמר, ובעקבות התגובות השליליות הרבות שקיבל, פרסם תחת הכותרת "אל מול השבט" מאמר התקפה נגד "המקהלה האחידה והקולנית של האליטות". במאמר לעג שביט ל"משנתם הרוגמטית ולמונוליתיות של מחשבתם", והוסיף וטען ש"אבר הקשר, לגמרי אבר הקשר, בין המתרחש בתוך כביש הטבעת של האליטות־כחות־הטורים לבין המתרחש במציאות האנושית שמקיפה אותן".

כשפרצה האנתיפאדה השנייה, בסוף ספטמבר 2000, אמר שביט שהוא חי כבר שנים ארוכות, כימי תהליך אוסלו, בתור־שה שרבר כזה עומד לקרות. לאחר פיגוע התופת בבית־הקפה הירושלמי "מומנט" קונן שביט על "בית־הקפה שלנו, אליו אנו באים בבוקר לקפה וקראסון, אליו אנו באים בערב לקילקני", אך קבע כי "זו לא נראית כמו מלחמה על שלום ההתנחלות, אלא מלחמה על הסיכוי של חברה מערבית לשרוד במזרח התיכון, מלחמה על חיינו".

את כל מריבתו עם התקשורת והשמאל, כמו גם

שביט מואשם בהתמסרות־יתר למרואייניו
ובאיפיון לא תמיד קולע של תכונותיהם

צילום: עוזי סייג

שביט מואשם בהתמסרות יתר למרואייניו ובאיפיון לא תמיד קולע של תכונותיהם

נתניהו המושמץ, שיחות שעלה מהן, לטענת רבים מחבריו, ריח של הערכה רבה מידי ליו"ר הליכוד הצעיר. מאז ועד לשנת 2000 הלך שביט והתרחק מהשמאל הישראלי, אבל לא זנח את הטרימינולוגיה השמאלית ליברלית דמוקרטית. יחסיו עם חבריו לשעבר בחלקים מן התקשורת והשמאל הגיעו לשפל חרש כשפרסם בשנת '98, בעיצומה של כהונת נתניהו, את המסה "שנאת נתניהו", שהיתה מעין כתבי אישום לעמדתו היצרית, הלא־רצינית והבלתי עניינית, לשיטתו של השמאל. כשבועיים לאחר פרסום המאמר, ובעקבות התגובות השליליות הרבות שקיבל, פרסם תחת הכותרת "אל מול השבט" מאמר התקפה נגד "המקהלה האחידה והקולנית של האליטות". במאמר לעג שביט ל"משנתם הדרוגמטית ולמונוליתיות של מחשבתם", והוסיף וטען ש"אבר הקשר, לגמרי אבר הקשר, בין המתרחש בתוך כביש הטבעת של האליטות-כוחות-הטורים לבין המתרחש במציאות האנושית שמקיפה אותן".

כשפרצה האנטיפארה השנייה, בסוף ספטמבר 2000, אמר שביט שהוא חי כבר שנים ארוכות, כימי תהליך אוסלו, בתחרו ש שרבר כזה עומד לקרות. לאחר פיגוע התופת בבית־הקפה הירושלמי "מומנט" קונן שביט על "בית־הקפה שלנו, אליו אנו באים בערב לקילקני", אך קבע וקרואסון, אליו אנו באים בערב לקילקני", אך קבע כי "זו לא נראית כמו מלחמה על שלום ההתנחלות, אלא מלחמה על הסיכוי של חברה מערבית לשרוד במזרח התיכון, מלחמה על חיינו". את כל מריבתו עם התקשורת והשמאל, כמו גם

את כל ראיונות הקטיפה עם אישי הציבור הרבים מכל הקשת הפוליטית והחברתית, ערך שביט בכי" שרון ספרותי לא מצוי שביטל אפשרות של התע" למות ממנו. לא לחינם הוזמן על-ידי ה"ניריוקר" להדהר באפלי מלים על המזרח התיכון לאחר פיגוע התאומים, או לפרסם בדצמבר האחרון מסה נוספת על שקיעתה של ירושלים החילונית היהודית. בשנתיים האחרונות זוכה שביט לכולטוט ולהבנה מתגברות גם בעיתונות, "הארץ", חרף ההשקפות שהוא כולם התוודעו אל עצמם מחדש ברשימותיו. עמרי שרון ("אגודה לזכויות אזרח של איש אחד...")

יש לו הסכם לא כתוב עם מרואייניו: הם שופכים את לבם והוא נמנע מלשפוט אותם

הכוח לא השחית אותם... תבונתו כילוגית, אורגנית מבקשת חיים... כחור ערכי". ובנימין נתניהו ("אינטליגנטי מאוד, מהיר תפיסה, מבריק, איגו אדם חלול, בעל הבנה מעמיקה בתהליכים מדיניים היסטוריים, ישראלי בעל השקפת עולם ומי שנתפס כציבור כשוער האמיתי והיחיד בנבחרת הלאומית היהודית"). אהוד ברק ("הישראלי החכם והאמיץ הנה" והשית' ראד סלאח "כולו הדרת כבוד ואצילות"). יולי תמיר ("מוכשרת מאין כמוהו, כושר הלימוד שלה מתחרה בכושר הלימוד המפורסם של הבוס שלה") ואריאל שרון ("סמוראי ערום וקרירות ומתחבל תחבולות, בעל כישרון יוצא דופן... עורמה אינסופית ויכולת של צייד מיתולוגי ולוחם קדום").

הרשימה חלקית מאוד, אבל העדפתו של שביט לראות את הטוב ולפרגן ברורה. האם זו עיתונות טובה או רעה? שביט מפרסם סוגים שונים של עבודות עיתונאיות. בעמוד המאמרים של עיתונו הוא מפרסם, באופן שהפך לאחרונה לקבוע, את דעותיו. ברשימותיו המגזיניות, שחלקן פרופילים אישיותיים, הוא מפרסם את רשמיו מישראל, כפי שהוא מבין אותה. זה ה'אנר שבו מרבה שביט להאיר את צדו הטוב של נשוא הכתבה. בראיונות שהוא עורך עם אישי ציבור ופוליטיקאים הוא נמנע כמובן מלהקשות על המרואיין, גם כאשר העלאת הקושי מתבקשת.

מרבית עמית של שביט, המכיר אותו היטב, ניתן להבין כי הסיבה לכך היא מעין חוזה בסיסי בלתי חתום שעליו מסכים שביט עם כל מרואיין. אותו מנעינינת האמת הפנימית של המרואיין; קשה כקלה, קיצונית כמרכזית, הגונה כמושחתת, אחת היא לו. אם ימלא המרואיין את חלקו בהסכם ויחשוף בפני שביט את רומי הקרקעית של הווייתו, אלה שמניעים אותו ושמהם עשויה השקפת עולמו, שביט לא יכה בו ולא יסלף את דבריו, אלא יביאם כפי שהם, תוך הגנה ברורה בפרטים הקטנים. תתמסר לי ואתמסר לך. מכיוון שהשניים היחידים

שלהם חש שביט מחויב הם המרואיין והקורא, הוא מניח למרואיין להתבטא בחופשיות ולקורא להבין לבדו מה שהוא רוצה מתוך התשובות. כך שבעצם מחלק שביט את עבודתו העיתונאית על פני עמודי העיתון השונים. בעמוד המאמרים הוא מביע את דעתו ומשמש גם כשופט. ברשימות המסע והריוקנים שלו הוא גם מבקר עדין, בעוד שבראיונות הוא מתווך בלבד. בעיני עצמו שביט הוא הערשה שרוצה לחדור את מעטה השריון של בן-שיחו הפוליטיקאי ולתאר מיהו ולמה הוא מי שהוא.

האם יש מקום לעיתונאות כזו, המוותרת מראש

על הזכות (אולי החובה) לדרוש תשובות לשאלות קשות? שביט, לו היה מסכים לענות לשאלות "העין השביעית", היה מן הסתם טוען שבהחלט כן. ראיונות לעומתיים, שבהם המרואיין תוקף את הפוליטיקאי בנקודות הלא נוחות מבחינתו, יש למכביר, מדי סוף שבוע. תקיפותו של המרואיין ה"לא נוח" גודרת את המרואיין, באופן טבעי, אל המרחב המוגן של הסיסמאות והרקלומים. הרווח ברור – הפוליטיקאי, המבקש את אמונו הציבור, מתעמת עם כל מה שהוא מבקש להסתיר. ההפסד, יש שיאמרו, ברור גם הוא. האווירה העלולה לגלוש לאי נעימות מונעת מהמרואיין להיחשף באמת בפני המרואיין המאיים שיושב מולו. הוא נותר בלתי מפורענ. כך כל הסיסמאות והתרגילים הרטוריים שערך בריאיון.

לעתים מושגת בשיטתו של שביט כך תוצאה עיתונאית טובה, כמו במקרה של הריאיון שערך עם אפי איתם. האחרון דיבר ודיבר, בלי הפרעה דיבר. המרואיין לא הקשה עליו גם כשאמר לו בעי

הישראלי שקל להצביע לליכוד, ושליש ממנו אף עשה כן בסופו של דבר, הוצג עמרי שרון אצל ארי שביט כ"ישראלי האולטימטיבי שאחד משני העקרונות המנחים אותו הוא ש"צריך לשמור את הרברים בתחום החוק. לשחרר ביוקרטיות מבלי להגיע לתחום מבקר המדינה". לו היה הדבר תלוי בשביט לבדו, לא היו אזרחי ישראל יודעים דבר על הקשר לכאורה שבין עמרי שרון לפשע המאורגן, וכינו לבין ההתפקדות הפיקטיבית ההמונית במפקד הליכוד, במטרה לחסום את נתניהו.

מה שהופך את כל עניין חרירת שריונו של איש הציבור וההצצה הבלתי אמצעית לנכבים האפלים, או המוארים, של נפשו – למשתנה התלוי ברמת התחכום והיכולת המניפולטיבית של המרואיין. שביט, המחזיק בסדרת ראיונות גנויים, שלא פרסם משום שחש שהמרואיין לא היה כן דיו, יהיה הראשון להודות בכך, אך גם היחיד להחליט אם לפרסם. אפי איתם לא היה מתוחכם והשיטה השביתית עמרי שרון היה יותר "סמוראי ערום וקרירות ומתחבל תחבולות", הוא קיבל את הנחת הדיל הלא כתוב על הפרטים הקטנים, אבל לא חשף את עצמו, כפי שהתברר מאוחר יותר ממקורות עיתונאיים אחרים. השיטה השביטית, מתברר בדיעבד, נכשלה.

שאלת היתרון והחסרון שבדרך המקצועית שנוקט שביט נותרת פתוחה. קשה לחלוק על העניין ברה שבשיחות איתו מתגלים צדדים אידיאולוגיים ואישיותיים בלתי מוכרים אצל מרואייניו. קשה גם שלא לזהות את תרומתו החשובה לשקיפותו של השיח הדמוקרטי. גם מרמת הכתיבה, הניסוח וההעמקה שלו אין להתעלם ומותר ליהנות. יחד עם זאת, "מי שאמור להבטיח את השבחתו של הדיון הפוליטי, דווקא לעת בחירות, הם העיתונאים. הם אלה אשר אמורים לסכל את ניסיונם של המועמדים השורנים להפוך את הזירה הפוליטית לשטח סטרילי, אשר עובדות קשות ומחשבות מורכבות אינן מותרות בתחומן. הם אלה אשר אמורים לחייב את הפר

חיד לאחר הסכם אוסלו חש שהיה זה חיקח טעות. את המאמר שהכין בעניין זה גנז כדי לא להשבית את השמחה

ליטיקאים מכל קצות הקשת, להתמודד עם מה שהם מנסים להסתיר. דווקא בעונת בחירות תפקידי דם של העיתונאים לאתגר את הפוליטיקאים כפי שות מידע בעייתיות אשר יחייבו אותם לחרוג מקווי התעמולה החר"ממדיים שלהם", דברים שכתב לפני שנים אחדות לא אחר מאשר ארי שביט עצמו. ■

תנן עמאור הוא סטודנט ללימודי מוסמך במכון ליהדות ומגזר באוניברסיטה העברית

חסע ציד

הדרישה לחקור עולה בדרגות כלל בעקבות פרסום שיעור מבוכה פוליטית. הרמטכ"ל, רב־אלוף משה יעלון, דרש ממשרד החוץ לחקור איך הורלפו ל"הארץ" דבריו בהרצאה במכון וושינגטון. בעיתון פורסם שיעלון דיבר על פינוי התנחלויות. הרמטכ"ל הכחיש ולא היסט להחשיד גורם ממשלתי אחר בהדלפה מעוותת, למרות שהרצאתו ניתנה במכון מחקר פרטי, בנוכחות מוזמנים מחוץ לממשל.

במשרד החוץ רגילים לטענות כאלה ולצרות שגורמים פרסומים הנוגדים את רוח השלטון המכהן. בשלהי חונתה של ממשלת נתניהו נחקרו בכירים במשרד בחדר להדלפת מסמך תכנון מדיני, שהזכיר את הביטוי האסור "מדינה פלסטינית". לפני כמה שבועות הוחתמו בכירי משרד החוץ על הצהרת סודיות, אחרי שהתפרסמו חילופי דברים פנימיים, שמהם עלתה ביקורת של אחד הפקידים על החלטת ראש הממשלה לאסור על יציאת המשלחת הפלסטינית לוועידת הרפורמות בלונדון. בשני המקרים האלה, כמו בפרסום דברי הרמטכ"ל, לא התגלה שום סוד מדינה ולא נגרם שום נזק מדיני או בטחוני. האיום בחקירה נועד, כנראה, להטיל משמעת על הפקידים, ולרתום אותם לקו המדיני התורן.

שרון כועס במיוחד על הדלפות. הוא רואה בהן כלי של פקידים וקצינים מתוסכלים, שרוצים לקרם את עצמם ואת עמדותיהם, בעיקר

עובדי הציבור אינם צריכים לחשוש כל

הזמן חייבני פוליגרף, ועיתונאים

זכאים ליהנות מחופש הדיבור בטלפון

כשאלה עומרות בסתירה למדיניותו, מלשכתו הממושעת יוצאים מעט סיפורים על חילוקי דעות ומריבות פנימיות, בהשוואה לסערות המתקשרות בימי קורמיו. כשהרברים יוצאים משליטתו, חמתו בוערת. כשיחות סגורות האשים שרון שני חשודים קבועים בהדלפות. אחד מהם פרש מתפקידו לפני כמה חודשים, אחרי שהמלצותיו נדחו בקביעות בלשכת ראש הממשלה. על השני, פקיד אמריקאי, התלונן שרון באוזני הדרג הבכיר בממשל בוושינגטון.

לראש הממשלה מותר להתרגז מפרסומים שאינם לרוחו ולתבוע צייתנות ושתיקה מכפופיו. זה תפקידו בפסגת השלטון, כפי שתפקיד התקשורת לפרסם. אך צריך לשמור על מרחק רב בין רטינותיו של ראש הממשלה לבין הפעלת זרועות הביטחון והחוק כדי לצוד מדליפים. ריבוי החקירות והדרישות לחקור מאיים על חופש העיתונות והופך שכבה של פקידים ושירים, שתפקידם מחייב מגע עם התקשורת, לחשודים בכוח.

יש לקבוע סייגים משפטיים חמורים לחקירת הדלפות ולהגביל אותה למקרים שבהם נגרם נזק ממשי לבטחון המדינה. עובדי הציבור אינם צריכים לחשוש כל הזמן מהחייבני הפוליגרף, גם אם יסו לפעמים מהקו המדיני של ראש הממשלה; ועיתונאים זכאים ליהנות מחופש הדיבור בטלפון, בלי לחשוש שרשימת שיחותיהם מתויקת בשב"כ ובלשכת היועץ המשפטי לממשלה.

אלוף בן הוא הכתב המדיני של "הארץ"

ממשלת שרון הראשונה סיימה את כהונתה במאמץ להצרת הסיקור העיתונאי בעניינים שלטוניים רגישים. השאלה "מי הרליף", שתמיד מעסיקה פוליטיקאים, עובדי ציבור ועיתונאים, עברה בחודשים האחרונים משיחות המסדרון לחדרי החקירות.

המצור אחרי המדליפים הגיע לשיאו בחקירה המזורזת שיום היועץ המשפטי לממשלה, אליקים רובינשטיין, בינאר השנה, במטרה לגלות מי מסר לכתב "הארץ" ברוך קרא את המסמך על חקירת ראש הממשלה ובניו בפרשת ההלוואה של סיריל קרן. החקירה הצליחה והמדליפה נתפסה והורתה, אך בדרך נרמסו כמה קווי הגנה על חופש העיתונות בישראל: הכתב זומן לחקירה תחת אזהרה, והחוקרים דרשו וקיבלו את רישום שיחות הטלפון שלו כדי לגלות עם מי דיבר. רובינשטיין ביקש לשתף בחקירה גם את השב"כ, למרות שלא היתה לה נגיעה בטחונות, והחלטתו נפסלה בבג"ץ.

רובינשטיין אינו היחיד, ולא הראשון, שנאבק נגד ההדלפות. ראש הממשלה אריאל שרון הטיל על השב"כ, בנובמבר 2002, לחקור מי מסר פרטים מדיוני "הריאלוג האסטרטגי" עם ארה"ב, פרטים שפרסמתי ב"הארץ". החקירה היתה רחבה והקיפה בכירים רבים במערכת המדינית בטחונות, יחד עם עוריהם ודובריהם, שנחקרו בין השאר על היכרותם וקשרי העבודה שלהם איתי. רוב הנחקרים לא השתתפו כלל בריאלוג האסטרטגי; אחד מהם אפילו לא היה בתפקיד אז. על כולם איימו בכדיקת פוליגרף, ורובם שיתפו פעולה, חוץ מפקיד אחד בדרג בינוני שנענש בהערה לתיקו האישי.

שרון הורה על החקירה בהמלצת יועצו לביטחון לאומי, אפרים הלוי, אחרי שפקידים אמריקאים התלוננו על פרסומים מוקדמים של תוכן השיחות. לכאורה היה כאן ניסיון למנוע פגיעה ביחסי החוץ של המדינה וקשריה עם ארה"ב. בדיעבד נראה שחקירת הפרסומים מהדיאלוג האסטרטגי לא הביאה לניפוי המנגנון ממדליפים ולא שינתה דבר ביחסים עם וושינגטון, אבל היא יכלה לספק לשב"כ, ולשולחו בלשכת ראש הממשלה, מידע רב על מקורותיו ועל שיטות עבודתו של העיתונאי.

אפילו המחמירים שבין גורמי הביטחון אינם טוענים שהפרסומים הסגירו סודות מדינה, או שפגעו באמת בהיכרות רגישה. לפי גישתם, יש התנגשות עקרונית בין חופש הביטוי והפרסום של התקשורת לבין חופש ההתבטאות של שרים ופקידים בפורומים סגורים. אם הכל פתוח וצפוי להתפרסם, יחששו הדוכרים להביע את דעתם הכנה והאמיתית בדיונים, וכך יפגעו עבודת הממשלה ומגעייה עם גורמי חוץ. מקובל להשתמש בטענה זו גם להצדקת הסודיות הגורפת של ישיבות הממשלה והקבינט הבטחוני-מדיני, אך קשה לקבל אותה. אנשי הממשל מייצגים את הציבור, שוכאי לדעת גם מה דעותיהם והמלצותיהם בשלבי גיבוש המדיניות, ולא רק ללמוד על ההחלטות בדיעבד.

חקירת ההדלפות, בכלים בטחוניים או פלייליים, מעוררת סכנה של ניצול לרעה כדי לסגור חשבונות אישיים ומוסריים. יוזמי החקירה יכולים לנסות לפגוע בעיתונאי שפרסומי הכעיסו אותם בעבר, או במעמד של ארגון או של פוליטיקאי מתחרה. "המאבק האמיתי הוא על השליטה במידע", אומר פקיד בכיר אחד. כל גורם במערכת המדינית בטחונות רוצה לשמור לעצמו את הכוח וההשפעה, וחושש שאחרים ינצלו את קרבתם ופתיחותם לתקשורת כדי להתחזק על חשבונם. לא תמיד גם קל להבחין בין תדרוך רקע, שניתן בסמכות וברשות, להדלפה מויקה כביכול.

קולות מהיציע

בחצר האחורית של העיתונים המקוונים מתנהלים משפטי שדה: המגיבים קוטלים את הכותבים. מה מידת אחריותם של בעלי האתרים להפקרות המילולית המתרחשת בטוקבקים?

גילי דרוב-היישטיין

נשיכתו המפורסמת של רורו טופו את כתפה של נטליה אוריירו זכתה למספר שיא של תגובות גולשים (מעל 2,000 תגובות) באתר Ynet. ממאות התגובות הסיקו עורכי האתר, שהפרשה הזו גדולה מכפי שנדמה בתחילה. מושא הכתבה עצמו הודרו לפרסם תגובה בטור משלו באתר: "הייתי צריך לשמוע מידידה טובה שלי שבאתר Ynet הופצו מאות תגובות לתוכנית בה אירחתי את נטליה אוריירו. אותה ידידה ציינה בפני שמספר התגובות לכתבה זו היה רב יותר ממספר התגובות לכתבת היעלמותה ורצח הוריה קדם ז"ל. אני תוהה ושואל את עצמי, האם העם הזה באמת ירד מהפסים...". הגולשים מצרם לא נותרו חייבים ושיגרו מאות תגובות נוספות. כלי התקשורת הממוסדים לא יכלו להתעלם מהסיפור, והעבירו אותו לעמודי החדשות שלהם.

העיתונות המקוונת מציעה לגולשים בימה להגיב בשולי הכתבות, ואלה מגיבים, לעתים, במאות תגובות, ומוסיפים בכך גוון חדש ליחסים בין עיתונאים לקהלם. הגולש הופך מגורם סביל למשתתף פעיל. בקלות רבה (אולי רבה מדי) מקליקים הגולשים תגובה, ומדיניות סינון ליברלית מצד מפעילי האתרים מבטיחה להם כניסה קלה ונטולת מגבלות כמעט. התגובות, מעין הכלאה בין צ'ט לפורום, ידועות בכינוי "טוקבקים". העיתונים המקוונים שרואים עצמם כפופים לסטנדרטים האתיים של העיתונות הכתובה מגדלים בחצרם האחורית את יציר הכלאיים הזה, שמשתולל ומעלה עימו מכלול סוגיות חדשות, בהן סוגיות אתיות הנוגעות להשפעת המשוב הזה על העבודה העיתונאית. גם שאלת גבולות האחריות המשפטית והמוסרית של מפעילי האתרים על האופי האלים של התגובות מחייבת דיון.

אין ספק בדבר חשיבותם של הטוקבקים ככלי דמוקרטי, מעין פורום פלורליסטי שנותן ביטוי ל"קול העם" בכיכר העיר הדמוקרטית. לפנינו גרסה צעירה, משוחררת וספונטנית יותר של מדורי המכתבים למערכת, השיחות עם המאוינים ברדיו ותוכניות "פופוליטיקה". אלה לא מילאו כראוי את רצונו של הקהל להשתתף במדיה, ואך טבעי שבאינטרנט ניתנה הבימה כולה לקהל והיא מאפשרת לו להגיב. אלא שבעיתון המודרס המכתבים למערכת עוברים

סינון ועריכה, והשיחות עם מאוינים ברדיו מונחות בידי מגישים המנוסים בהתמודדות עם קהל, ונשמר הפיקוח על התכנים. יש לזכור גם, שבאינטרנט אין מדורים מיוחדים לתגובות והן צמודות לכתבות עצמן.

כמות הטוקבקים הופכת במקרים רבים לאיכות ועל-פיה נמדד משקל הכתבה המקורית. עורך Ynet, יון פדר, מודה שהטוקבקים מאפשרים לעורך האתר לקבל אינדיקציה על מידת הרלבנטיות של נושאים: "זה מאפשר לקהל להכתיב לי ולהצביע על מה שמעניין אותו". כתבה טובה, לפחות בעיני, היא כזאת שיש לה הרבה תגובות, כותב עמיחי יעקב בטורו ב"נענע". "טור טוב צריך לדבר על משהו שקשור לחיים של הקוראים, וההוכחה שהוא עושה את זה – היא שפע הטוקבקים (שככלל לא חייבים להסכים עם דעתו של הכותב) שמצטברים בסופו. לא הסרים מקרים שהחלק המעניין של הטור הוא דווקא הטוקבקים שלו". אלא שהכמות עלולה להטעות. קהל המגיבים הפעילים מסתכם באחוזים מעטים בלבד מקרב הגולשים, וגם אופי התגובות בעייתי. "הטוקבקים משמשים כיום כור ביוז גועש שלא תורם לכלום, כבר מתחישת ערך עצמי של בעלי אתרים שזו הדרך היחידה עבורם למרוד למי מהם (אתר) יותר גדול", מעיד גדי שמשון, עורך "נענע" לשעבר.

כותבים מודים כי הם אינם נותרים ארישים לטוקבקים, בין אם אלה מפרגנים ובין אם הם עוקצניים ומשתלחים. ד"ר נעם למלשטרייר-לטר, מרצה בחוג לתקשורת באוניברסיטת תל-אביב על השלכות פוליטיות-חברתיות של מהפיכת המידע, אומר שהטוקבקים מרחיבים את קבוצת ההתייחסות של העיתונאי. "עד כה הושפע העיתונאי מקבוצת ההתייחסות הקרובה שלו (המערכת, הקולגות, החברים וכו'). הצטרפותה של קבוצת ההיוון החדשה והבלתי אמצעית עשויה להשפיע על הכתיבה. מצד אחד – ברגע שעיתונאי מושפע מפורום אנונימי יכולה להיות לכך השפעה משחררת. מצד שני, אם הוא ייתן לקבוצה האנונימית לעשות מניפולציה ולגרור לו לא להיות נאמן לאמת הפנימית שלו, אלא לשאת חן בעיני הקבוצה החדשה האנונימית, עלולה להיות לכך השפעה שלילית על כתיבתו".

הטוקבקים משמשים לא אחת מעין משפט שדה מהיר ולא תמיד צודק לעיתונאים. יש שאינם מוכנים להשאיר זאת ליד המקרה, או למצב-הרוח של

איור: גיא סורד

הגולשים. מקצתם משתתפים פעילים בחגיגה ושולחים טוקבקים בשמם את גדי בעילום שם, שיטה שאינה תואמת את כללי האתיקה העיתונאית. את גדי שמשון מטריד גם הסגנון של התגובות האלה: "העיתונאי עלול להפנים את נקודת המבט הנמוכה של המגיב הקלאסי, כלומר אימוץ אלמנטים של בוטות ואלימות שקיימים בתגובות". יש גם כאלה שעושים מעשה. עוזי וייל, שהיה בעל טור שבועי ב"נענע", התנגד לפרסום טוקבקים בצמוד לטקסט שלו, משום שלטענתו הם רק לכלכו את העמוד: "בסופו של דבר, חוויית הקריאה נפגעה כיוון שמי שקורא את הטור, קורא למעשה את הכל (כולל התגובות). במשך תקופה היו לי באופן קבוע כחמישים טוקבקים, ופתאום הוכפל מספרם לכמאה,

כשכעים מתוכם היו נאצות והשמצות. בדיעבר הסתבר שמדובר באדם אחד שנכנס בשמות שונים. היה בכך עיוות, משום שהקוראים עלולים היו לקבל את הרושם המוטעה שאני אדם שנוא. לכן החלטתי שאני לא מוכן שיהיו אצלי טוקבקים. ככותב אינני חש צורך לעמוד בשוק ולנהל קרב תגרות. בדרך-כלל המגיבים הם נודניקים משועממים. וכמו בכל כיכר ציבורית, מספיק אחד שילכלך כדי שהכיכר תתלכלך".

לא רק עיתונאים, גם חברות מסחריות נוטות להתייחס ברצינות רבה לטוקבקים ולמניפולציות המתאפשרות באמצעותם. מקצת החברות טורחות לשכור לשם כך יח"צנים מקצועיים, שיריצו עבורן טוקבקים. אחד המשרדים

מגיבים ובוכים

ככותב של טור קומי סאטירי במוסף התרבות של Ynet אני מגלה כל פעם מהדש את נחת זרועה של האנונימיות שממנה נהנים המגיבים על דברי. לא משנה כמה מצחיק, מעניין, קיצוני ומרגש יהיה הטור בין 800 המלים שתכתוב, תמיד ידברו איתך על מספר התגובות שקיבלת ועל איכותן. אפילו אמי הורתי קוראת קודם את אסופת חולי הנפש, המגיבים הכפיייתיים, שמרבייתם ממליצים להכרית אותי ואת זרעי, קרי נכדיה. היא אפילו אמרה לי פעם, אחרי ששאלתי לחוות דעתה על טור מסוים: "כדאי שתקרא את תגובה מספר תשע. מאוד שגון, מאוד חכם. כדאי ללמוד ממנו". וכשחזרתי אליה ואמרתי לה, "אבל אמא, הוא ממליץ לי בסוף דבריו להפסיק לכתוב או להתאבד", היא הביטה בי במבט של אשה שראתה כבר הכל, וענתה: "אני לא הייתי פוסלת שום דבר על הסף". את תגובות הקוראים ניתן לחלק לכמה סוגים שחוזרים על עצמם:

הביקורות הקיצוניות

ללא ספק סוג התגובה הנפוץ ביותר. קריאה באינטרנט מוציאה מכל אחד מאיתנו את הרוגל אלפר שמסתתר בנו. אנשים מתעקשים להשאיר ציון בסוף כל כתבה באינטרנט ואין זה משנה מה היה נושא הכתבה. גניח, לצורך הדיון, שכתבת דיווח על חשד לשחיתות במנהל הציבורי בענף הרכב. תמיד יהיה מי שיכתוב למטה: "מת על הכתיבה שלך, אורי. אתה תותח אתה גאון אין עליך. איך שאמרת שם, חשד לאייסרדים כספיים בדר"ח ביניים של מבקר משרד התחבורה, אין עליך גבר". קריאה בתגובות החיוביות מעלה כמובן את החשד הטבעי ולעתים המבוסס, שהמגיבים הללו הם בני משפחה קרובים או אפילו הכותב עצמו, שיכול להיכנס באנונימיות ולכתוב לעצמו מכתב אהבה. לצד הביקורות המהללות שהפכות כל כותב לבלואק, ישנן אלו שטורחות לציין את אפסותו של הכותב. בקריאה של תגובות אלו מתעורר

כיום כל עיתון מקוון בישראל מפעיל מדיניות סינון משלו לטוקבקים. כ" Ynet, למשל, הסינון מתבצע בידי עורכי הדיסקים טרם הפרסום, אולם המסגרת הסובייקטיבית של העורכים יוצרת קו מערכת לא אחיד. פרו: "בשלב מסוים התחוויר לי, לדאבוני, שאני משמש פלטפורמה שהעלתה את רמת האלימות המילולית. היו הרבה מאוד תגובות שניתן להגדיר אותן כאלימות בלתי נסבלת. הן היו וולגריות ומרושעות, הטיחו גינויים והכיעו שאט נפש קיצונית כלפי אנשים וסקטורים כאלה ואחרים. או הבנתי שיש ככלי הזה גם עידוד ליסוד אלים ועוין בחברה. השבתי שזה יהיה לא נכון מבחינתו של הארגון לתת לזה יד, ואיפשרתי לעורכים שיקול דעת מסוים לפסול תגובות שהן מטונפות מילולית ואין בהן אלא אגרסיה לשמה".

לעומת Ynet, בפורטל "נענע" מעלים העורכים נאחר כל תגובה ועורכים את הניפוי אחריה. רק בנושאים בעייתיים ומוערים לפורענות נעשה סינון מראש. גם במהדורות האלקטרוניות של "מעריב" ו"גלובס" אחראים העורכים על סינון התגובות. דני דור, העורך הראשי של אתר "מעריב": "כל התגובות מגיעות למאגר ונבדקות בידי העורכים. כרגע שעורך מאתר תגובה בעייתית,

שמתמחה בתחום הוא "גוביקרטין" עיתונות ותקשורת". אבי קרטין מתאר את שיטת העבודה: "שני עובדים מופקדים על סריקה יומיומית של אתרי האינטרנט. כשעולה ידיעה על לקוח שלנו, אנו עונים למשמיצים או מגיבים באופן לא רשמי ולא גלוי לטענות, או שאנו משתתפים בחגיגה ומפורסמים תגובות מאונות לטוקבקים שליליים. האיוון מתבצע בעזרת סיסמאות ו'תגובות כטן'. בטוקבקים התפתחה תרבות של הסתתרות תחת כינויים. לא תמיד אנו חותמים בשמנו כי אנחנו לא מעוניינים שיוודע שאנחנו שמנו שם את המידע".

גם מפלגות עלולות לעשות שימוש מניפולטיבי בתגובות. בכחירות האחרונות, למשל, ניצלה מפלגת "עלה ירוק" את הבימה הזו לצורכי תעמולה. בידיעה מאת גל מור (Ynet, 13.12.02), ציין ראש קמפיין האינטרנט של "עלה ירוק": "החלטנו להגיב באתרים הרשתיים שמפרסמים תגובות של גולשים. האחריות על האתרים הגדולים חולקה בין הפעילים. כל פעיל 'סרק' את הידיעות ופורומי האקטואליה באתר שבאחריותו והשתרל להגיב בזמן אמת". הוידה התקשורתית החדשה מעלה גם את סוגיית האחריות המשפטית - מי אחראי לתכנים המתפרסמים במסגרת התגובות - ואכן למערכות האתרים

גדי שמשון, בעבר עורך "נענע": הפוקבקים משמשים כיום בור ביוב גועש שלא תורם לכלום, לבד מתחושת ערך עצמי של בעלי אתרים שזו הדרך היחידה בשבילים למדוד למי מהם (אתר) יותר גדול

כבר הגיעו מכתבים שדורשים התנצלות על אמירות בטוקבקים. פדר אינו מתרגש ממכתב בנוסח כזה שקיבל לאחרונה. הוא סבור כי מדובר בדרישה אבסורדית, וכי "עצם הדרישה משעשעת וחסרת כל בסיס משפטי". ואמנם מבחינה משפטית הנושא טרם הוכרע בארץ ובעולם. הבעייתיות, כך סבור עו"ד ר"ר יובל קרניאל, מנהל חטיבת תקשורת וטכנולוגיה במכללה האקדמית למשפטים, "נעוצה בכך, שככל שכלי התקשורת מעוניין לערוך יותר את התגובות, למנוע אלימות וגסויות ולבקר את הטוקבקים, כך גדלה אחריותו, כי הוא מצהיר על עצמו כמי שזה שלו. לכן ככל שאתר מתערב יותר, כך הוא גם מתחייב ביתר אחריות". העורכים ברשת דווקא מודעים היטב לפרדוקס זה. דורון אביגד, עורך מהדורת האינטרנט של "גלובס", טוען כי "אם היינו מעסיקים מישהו במשרה מלאה שתפקידו לסנן תגובות, באופן פרדוקסלי מצבנו היה חמור יותר מבחינה משפטית". עידו אמין מסכם ואומר, "עורכי הפורטלים חוששים שהם יושבים על חבית של חומרי נפץ, ועלולים יום אחד להימצא אחראים לתכני הפורומים והטוקבקים. אם Ynet חושב שהוא מוזהר על כיכר הרמוקרטיה והוא רוצה לפתוח את כיכר הרמוקרטיה אפילו במחיר המכנסיים שלהם - זה יעלה להם במחיר העיתון. או שהם יפכו להיידרפארק פתטי ונלעג".

לא בכדי מופנה חלק הארי של הטענות כלפי Ynet. שכן הוא זה שקיבל מתחילת הדרך את ההחלטה הגורפת לאשר כמעט כל תגובה של גולשים, וגם היום הוא מאפשר זאת יותר מכל אתר אחר. אבי הרעיון היה זאב חספר, העורך הראשון של Ynet, שרצה, לדבריו, "לרכוז את מקסימום האפשרויות עבור מי שקורא מאמר ברשת", כשילוב בין הישן (המאמר) לחדש (בימת התגובה) באינטרנט. שאר האתרים לא פיגרו: "דה מרקר", הפורטלים "וואלה" ו"נענע" וכן המהדורות האלקטרוניות של גליציה"ל ושל "גלובס" ו"מעריב".

הרושם שמדובר באנשים שניסו בכל כוחם להיות עיתונאים אמיתיים והעלו חרט בידם, וכעת הם מודים לספרות, מרצים לכתובה באוניברסיטה, או למצער פרשני ספורט. תגובה מייצגת תחת הכתבה שדנה בהעלאת מחירי הלחם יכולה להיות: "אפס, אפס, אין מה לעשות מדובר באפס. הכותב שרלטן ולא מבין שום דבר בלחם, או בעליית מחירים. צריך להפסיק את הפארסה הזאת, תפטר אותו! להשאיר נושא כליכר חשוב כמו עליית מחירי הלחם לאיש חסר יכולת כמו זה זאת בושה. איך? איך? לא קיבלתם אותי למשרה הזאת? איך?"

מגיני רבין

רבין הוא הפרה הקדושה האולי טימיטית. לא משנה באיזה הקשר תציין אותו בכתבתך, תמיד יהיו כמה קוראים שיכריזו שהנך בוגד, פאשיסט והיה טוב אם היית זוכה לגורל דומה לגורלו של המנהיג האהוב. לפעמים הדברים מגיעים לכדי אבסורד. ואפילו תכתוב – "רבין לא היה מרצה לראות את כל פיגועי ההתאבדות האחרונים", יהיה מי שייגב גם לכך. "אולי תפסיקו לשתות את הדם של רבין? לא מספיק שעוררת את יאגל עמיר לרצח, עכשיו אתה גם מתיימר לדבר בשם המת? תפסיקו להגיד לנו מה הוא היה חושב. אם רבין היה חי, תתפלל, הוא היה תומך בפיגועי הטרור, וכבר היה שלום, הכלכלה היתה מסתדרת ועפרה חזה היתה הולכת בזמן למיון, ומבריאה".

מחפש השמאלנים

למגיני רבין, כמוהם גם הוא מגיב לאותן הכתבות והם באים יחדיו לעולם כתאומים סיאמיים. מגיבים אלה, שעלפי הניסוחים שלהם אפשר להבין שהם גרים באיוושהי התנחלות מכורדת בעזה, סגורים בחדר ממוגן, לא יכולים לצאת החוצה מחמת ההפגזות, וכל עתותיהם מוקדשות לגלישה באינטרנט והשמצה של כל איש תקשורת כותב ולהכתרתו כשמאלן עלוב, משרת אג'נדה פשרנית המביאה עלינו אסון. אפילו אם באותה כתבה על הפיגועים שבה ציינת את רבין, תכתוב משפט כמו "אין ספק שהסכמי אוסלו לא צלחו, ואם החותמים עליהם היו רואים מראש את מעשי ידיהם, ייתכן והיו פונים לדרך אחרת", יהיה מי שיכתוב לך תגובה – "אתה שמאלן. עד מתי תגנו על רבין? עד מתי תגנו על אוסלו? אתם לא מבינים שאסור לתת להם רובים? לא לפשרות של עוזי לנדאו, די לדרך ההרכוכית של אביגדור ליברמן, רק מרזל ביא שלום". תגובות אלה מחזקות שוב ושוב את ההשערות המרעיות שעלו באחרונה על הקשר בין תמיכה בימין הקיצוני ומחסור אקוטי בחמצן בעת הלידה.

מחפשי השואה

המעצב התרבותי הגדול ביותר שלנו, הישראלים. שלוש אמיתות היסוד שעליהן אנו גדלים מיד עם גמילתנו משר אמנו הן: הערבים רוצים לזרוק אותנו לים, חייבים לסיים את האוכל ששמו לנו על הצלחת, ואסור לצחוק על השואה כי היא איננה בת השואה לשום דבר שקורה כעת בעולמנו, אלא אם אתה בנידוי ואתה רוצה לעצבן את טומי לפיד בתוכנית "פוליטיקה".

המגיבים באינטרנט לוקחים את השואה צעד אחר קדימה. עצם הזכרת צידוף האותיות שואה מעוררת תגובות קשות ואלימות מצד הקוראים. אפילו המושג שואה אקולוגית יכול לגרום תגובה כמו: "איך אתה מעז להשוות בין השואה למה שקורה בעולם האקולוגי? כמה אקולוגים הושמדו, אך ורק בגלל שהם אקולוגים? תן לשואה לנח, עוכר ישראל".

הערות אישיות

אנונימיות שמעזה לכתוב עליך קבל עם ועדה, "למה אתם אומרים שהוא שמאלני, הוא הצביע צומת ב-92", חושפת לכל את הטמטום שאחו כך באותו חורף קר, כשכמו מרבית החיילים חשבת שרפול מוכר לאט בגלל שהוא חושב, ולא מפני שהכדור שנגעץ בראשו משבש את זרימת הדם במוחו. לפעמים אותן הערות של מכרים יכולות לחסל חיים שלמים. כמו אותו חבר רחוק שנפגע בשמך מאותן קטילות איומות שהטילו כך המגיבים האחרים והוא כותב, "אני מכיר את רמי, ואתם לא תגידו עליו שהוא אפס. אתם יודעים שהבחור הזה יצא בתקופת הצבא עם שתי בחורות במקביל? מדובר פה בכלי רציני או תנו כבוד לגבר". אותו ירד שמגן על אונג ומפיץ את שמך כדון ז'ואן ברבים, מוכן שאיננו מורע לעוברתה שאחת מאותן בחורות מקבילות היא כעת אשתך החוקית. והוא לעולם לא ינחש שבגלל אותה התגברות חברית לזכר הימים בצנא, אתה תישן הלילה במקביל לספה, בסלון על הרצפה הקרה כשרק שמיכה קלה לחמם את לילותיך, והמשפט האחרון שצרח עליך עדיין מהדהד בחלל החדר: "אל תאמין למה שכותבים עליך החברים, אתה באמת חתיכת אפס".

נרצה או לא נרצה, הרמוקרטיה היוונית חוזרה בגדול, והיא כאן כדי להישאר. עברו הימים שפובליציסטים יכלו לכתוב על העם שהוא מטומטם, ושום דבר לא היה קורה. בימים אלה העם עונה לך ישירות ואם תקרא לו מטומטם, תצפה ל-1,500 תגובות איומות שלעולם לא תרצה שאמא שלך תקרא.

הכותב הוא חסויטאי, מחזאי, ובעל טור סאטירי ב'Ynet

"הארץ": היחס של המערכת לתכנים שמתפרסמים באתר זהה ליחס לתכנים שמתפרסמים במהדורה המורפסת. אנו מאוד מקפידים על החומרים שיוצאים מתחת ידינו. לא נסכים לפרסם טוקבקים ללא בקרה. בפועל, אנו יודעים שחלק גדול מהטוקבקים הם זבל: קללות ונאצות. כדי לסנן את המוץ מהתבן צריך כוח אדם ובשלב הזה אין לנו כוח אדם מספיק גדול שיוכל לפקח עליהם."

דביר וולק, עורך "נענע", מודה גם הוא: "אין כלל עריכה של התגובות, משום שאין לנו לא המשאבים ולא הזמן לכך". אין ספק, שהשיקול הכלכלי משפיע שבעתים בעידן שבו אתרים מתקשים עדיין להציג רווחיות.

ביקורת על תרבות השיח בטוקבקים מגיעה אפילו מקרב כוהני אינטרנט גדולים שנושאים את נס האנרכיה הקיברנטית. כיכר העיר המהוללת השכה, לרעתם, בשל הבימה שהיא מעניקה לתגובות קיצוניות ומעליבות שכל תכליתן למשוך תשומת לב. לעתים התגובות אינן מתייחסות כלל לטקסט העיתונאי, כמו אלה שמודיעים על דידה להשכרה או מחפשים בלונדינית פנויה. תרבות הטוקבקים נעדרת כל דיאלוג, שיה וריון אמיתיים. לעתים מנוצלות התגובות לשיח פנימי בין כותבי התגובות לכין עצמם, ללא קשר לכתבה. הם מכנים

הוא מוחק אותה, והיא לא מגיעה לאתר. ב"גלובס" כל מי שרשום לאתר יכול להוסיף תגובה לכתבה. הנפיו באתר נעשה בדיעבד לאחר פריסום התגובה והוא מתבצע על ידי צוות האינטרנט וכתבי העיתון. באתר גלייזה"ל לא מתפרסם דבר בלי בדיקה. לרברי גידי אורשר, מנהל האתר: "אנחנו מאשרים את כל הדיעות במהירות המרבית, מלבד תגובות שיש בהן קללות, לשון הרע, הסתה וקריאה לרצח, או פגיעה בבטחון המדינה".

הבעיה היא שבכל המקרים אין מדובר בעריכה, אלא בסלקציה של התגובות, וככל מקרה, פסילת הטוקבקים מתבצעת במקרים חריגים בלבד. ומאחר שהמשימה מוטלת על כתפי העורכים הלחוצים ממילא, אין מנוס מטעויות מדי יום. דוד ממחיש את העניין: "כשהעלינו לאתר את הסיפור של אילן רמון הוא זכה ל-400 תגובות. בהן כאלה שצינו שהאסון התרחש בגלל אי שמירת שבת. בהמשך, בגלל רגישות העניין, עבר עליהן עורך ומחק את כל התגובות האלה".

גישתו של "הארץ" שונה. שם התקבלה מלכתחילה החלטה שלא לכלול במהדורה האלקטרונית טוקבקים. אליחי וידל, ראש מערכת האינטרנט של

חבט חבית המשוגעים

"חופש הביטוי", ועל החשש מ"קרע" עם האוכלוסייה ה"ערבית", ועל יכולתה של "דמוקרטיה" לחיות עם עמדות "רות", "קיצוניות", "אחרות".

במבט מבפנים זה היה דיון רציני וחשוב של עיתונות חופשית ופתוחה.

אבל, לעזאזל, יש גם מבט אחר, מבחריץ – זה שרואה שכעשרים אחוז מהמועמדים לכנסת הזו תומכים, פשוטו כמשמעו ובגלוי, בטיהור אתני של הפלסטינים (ושלושה מהם, עד רציחתו של שר התיירות, כיהנו כשרים בממשלה היוצאת) מבט שמבחינן שכשבעים אחוז מהמועמדיים לכנסת תומכים בהמשך האפר-טהייד החוקתי והמעשי כלפי תושבי ישראל הפלסטינים, או בהחרפתו.

מפלגות חד"ש ובל"ד תומכות בשוויון אזרחי מוחלט ומלא לער"ביי ישראל (כשהשנייה מוסיפה גם תביעה לזכויות של מיעוט לאומי).

רק לאלוהי המשוגעים – ולתקשורת האירופית האוהרת והסלחנית (ממש כר!) ולקוצר ההבנה של התקשורת האמריקאית – פתרונים, איך, לכל השרים והרוחות, הפכה תמיכה ליבי רלית בהחלת החוקה האמריקאית (או עקרונות המהפכה הצרפתית) על אזרחי מדינת ישראל לעמדה שראוי בכלל לקיים עליה דיון רציני, גי, ואיך הפך מדול לבדו – ולא איתם, לפיר, בן-אליעזר, קליינר, הנגבי, אוהנה, ליברמן, שרנסקי ודו"מיהם – לקוטב ה"קיצוני" האחר.

■ ■ ■

יש שחקן כרוזגל שקוראים לו נג'אן גרייב. כפי ששמו מרמז, גרייב הוא "ערבי אזרחי ישראל" שאף שיחק בנבחרת ישראל. ערב משחק ליגה חשוב, הוא רואיין על-ידי מדור הספורט של המקומון החיפני "כלבו", וצוטט כמי

תשמעו סיפור יפה לילדים: פעם היה בית-משוגעים. בבית המשוגעים היו המון אמצעי תקשורת. רת. היו שם המון כתבי-עת בכל מיני שפות, עיתונים יומיים, ושבוועונים, וירחונים, ומוספים. והיו שם המון תחנות רדיו – ממלכתיות, וצבאיות, ומקומיות, ופיראטיות. והיו שם המון תחנות טלוויזיה, מכל מיני סוגים ובכל מיני שפות.

במבט מבפנים, נראה כל הבליל התקשורתי הזה ערני, וססגוני, ומגוון, וביקורתי. יש שם קשת של דעות, ודיונים טלוויזיוניים קולניים, ותחקירים, וחשיפות.

רק מבט אקראי מבחוץ מגלה לפעמים את הנחת היסוד המשותפת לכל החבורה הפעלתנית והצ' בעונית הזו, המתאפיינת לא רק במה שהיא עושה, אלא, בעיקר, במה שהיא שותקת עליו – אמצעי התקשורת האלה מובנים, בעצם, רק לדיירי בית-המשוגעים.

■ ■ ■

יש שאלות – חשובות, נכבדות – שעצם הצגתן הוא אי הצגה, כלומר שתליקה, כלומר הסתרה, של שאלה אחרת. יש דיונים כאלה, שעצם העיסוק בהם, שעצם הניסיון להשיב עליהם, ואפילו מתוך עמדה "נכונה", מאמץ את הנחת היסוד של הדיון, ולכן מוביל להכרה לא לגמרי מודעת בלגיטימיות של נושא הדיון, כלומר בשתיקה על דיון אחר ועל שאלה אחרת.

בשבועות שלפני הבחירות התגבלה בעיתונות העברית, הכתובה והאלקטרונית, ויכוח ערני על פס"ל תלם של אחמד טיבי ועומי בשארה בירד ועדת הבחירות המרכזית, כמו גם על אי פסילתו של כרוז מדול.

היו בדיון הזה המון דעות והמון השקפות: דיברו שם על זכותה של ה"דמוקרטיה" ל"התגונן" ועל

גולש את רעהו על-פי מספר התגובה, בדרך-כלל בצירוף כינויי גנאי. למשל, "לסתום מתגובה 29". או: "מס" 1 המטומטם – כגלל אנשים גלוחיים וטיפשים כמוך אנחנו מצויים במצב הזה. רק נבלות סרוחות יכולות להאשים מישהו אחר מלבד הרוצח ושולחיו". יש גם הצעות בנוסח "לאשפו את הבחורה" או סתם גידופים בנוסח "פסיכופטים", "הנה הפושעים באים על עונשם", "מאפיונרים הביתה", "מוות לכל הערבים".

אחד הגורמים המסייעים לכך הוא האנונימיות והיכולת לשלוח מסר מבלי להזהות וכלי הרהור נוסף. פרופ' שיוף רפאלי, מביה"ס למנהל עסקים באוניברסיטת חיפה וראש המרכז לחקר חברת המידע, דווקא רואה את הדברים כחיוב ומדבר על "מעין ונטיל ביטחון, בדיוק כמו בסדר לחץ". "ייתכן שזה מאפשר לאנשים לפרוק מתחים. בעיקר בקרב אותם אנשים שמרגישים שאין להם זכות דיבור".

גם הסולדים מהתגובות יודעים שאין סיכוי לבטל אותן לגמרי, והם מציעים שינויים דרמטיים במתכונתם הנוכחית, כגון גבית תשלום סמלי מהטוקבקים; הצבת כפתור "הסתר את הטוקבק כפורטל זה" או לחלופין "הצג תגובות גולשים" – שיאפשר לגולשים להחליט אם הם מעוניינים לראות את הטוקבקים או לא. אחרים מדברים על הגברת הפיקוח על-ידי מדיניות עריכה והעלאת רף הפרסום, ראגה לניסוח תקין בעברית לא עילגת

עוזי וייל: ככותב אינני חש צורך לעמוד בשוק ולנהל קרב תגרות. בדרך-כלל המגיבים הם נודניקים משועממים. וכמו בכל כיכר ציבורית, מספיק אחד שילכלך כדי שהכיכר תתלכלך

והקפדה על שפה נטולת הסתה לאלימות. אפשר גם ללמוד ממה שקורה במקומות אחרים. במהדורה האלקטרונית של ה"ג'ורנל טיימס", למשל, מוקצים מקומות מיוחדים לדיונים. "לה מונד" מאפשר לגולשים לדרג את תכני האתר. שני העיתונים מקפידים על ההבחנה בין חומרים מערכתיים לבין תגובות הגולשים.

בעיתונות הישראלית המקוונת לא קופצים על ההצעות לשיפור. ב-Ynet רוחים את המורל שבמסגרתו יתפרסמו רק מקבץ מצומצם של טוקבקים איכותיים שיש בהם עניין והרחבה משמעותית של הכתבה הנדונה. יון פדר מחייב את המדיניות הנוכחית בין השאר בנימוק שהטוקבקים הפכו לסוג של פולחן. "למרות שזה מסב לנו נזק מסוים, לא נגקל אקבל החלטה שתפגע בפולחן זה. מה שלא נראה כלגיטימי בעיתונות הכתובה המסורתית, בעיתון שאותו אנו מקיימים באינטרנט הוא לא רק אפשרי, אלא חיוני". והוא מוסיף נימה של גילוי לב: "היה כאן גם שיקול בעל משמעות שיווקית: להגביר את הויקה של הגולשים לאתר".

הרושם הוא שהטוקבקים במתכונתם הנוכחית מפספסים את ייעודם כהייד-פארק קיברנטי. ולראיה, אפילו סניגורי הטוקבקים מודים כי הם עצמם נמנעים מלכבוז את זמנם עליהם. אך הם טוענים כי טעות לסבור שהמדרים הוא הגורם לאלימות. סביר יותר להניח שהתגובות רק משקפות את תרבות הריון של החברה הישראלית. עוד" חיים רביה, שמייצג אתי תוכן באינטרנט, מסכם: "מעטות התגובות המשכילות שיש בטוקבק. לרוב התגובות עילגות, בורות, אלימות וחסרות סבלנות. פה ושם מבליחה גם תגובה עניינית. נראה שפני החברה הישראלית כפני הטוקבק שלה ולהפך".

גיל דרוביחיישטין הוא סטודנטית לחואר שני במדעי המדינה באוניברסיטת תל-אביב

הוא צופה לעתים בערוץ הטלוויזיה "מצו".

וכך, בשבוע שעבר, במהלך צפייה בערוץ האיכותי הזה, בין תוכנית על המנצח ג'וליני לאוסף מיציי רות של ברהמס, וכה התתום מטה לבלות שעה שלמה עם נגן העוד מרטל ח'לייפה (פלסטיני לבנוני) וקבוצת נגנים.

די מרחים, לא? בלי התראה מוקדמת, שלא במסגרת פרויקט ירידת רות ואחווה, מחוץ לפינת פולקלור קבועה, ובהעדרם של ג'ינג'י כזה או אחר, שמבשר בחית ועין מעושות על התחלתה של תוכנית מוסיקה "מזרחית", או יס'ית'כונית, או ארץ-ישראלית, או איך שלא קוראים לזה היום (מלווה בחבורה צעקנית של בחורות מענטזות וגברים לועסים). סתם ככה, מוסיקה ערבית קלאסית איכותית, בביצוע משובה, כחלק נורמלי וטבעי מרצף תוכניות תרבות סולידיות, בלי הצהרה, בלי אמירה, בלי התנצלות, ובלי לבלבל את המוח יותר מדי.

כי במבט מבפנים, אין מוסיקה ערבית, אין תרבות ערבית, אין אפי' לוי שפה ערבית – לא בתרגום של ערוצי הטלוויזיה, וגם לא בכספומט שלי המדבר רוסית מצוין, לא בכרטיס הקולנוע, או במערכת הכריזה בשרדה התעופה.

אבל במבט מבחוץ, ערוץ "מצו" הוא הגורמה והנורמליות, ואילו ההכחשה השיטתית של תרבותו ושפתו של כל אורח שישי – שהתקשרת הישראלית מבצעת בשמחה ובהצלחה – היא, איך לומר, ממא' פייני בית'המשוגעים.

כמו הריון בלגטימיות של מפלגה התומכת בשוויון אורחי מלא. כמו ההאשמה כלפי התבטאויותיו של נג'ואן גרייב, כמו השמחה בטולת הביקורת לקראת ההתקפה על עיראק.

עמוס נוי הוא איש מחשבים

איור: בתיה קולטון

השבוע פורסם שבלם מכבי חיפה, אריק בנארו, מצטרף לליכוד. במבט מבחוץ, אפשר לרמיין כותרת ענק, מלווה בראיונות נוקבים: "בנארו יורק כפרצופם של אוהדי חיפה הערבים – מצטרף למפלגה המרעיבה את בני עמם". במבט מבפנים, רעיון כזה נראה כמו בריחה גרועה.

וחוץ מזה, אגב, גרייב, כמו גם מקורבים אחרים (גם מתוך המקור מון), מכחיש אמנם את הציטוטים, אבל זה כאמת לא מענייננו.

יש ערוץ טלוויזיה כזה, נידח, שקוראים לו "מצו". הוא מתמחה כמוסיקה, מחול, אופרה, דברים כאלה. הוא מיועד, זה ברור, לאנשים תרבותיים עם משקפיים עגולים ומבטא צרפתי קל, מהסוג שהשפה העברית המדוברת מלאה בכינויי גנאי עבורם.

החתום מטה, כידוע, הוא מינ'איש תרבותי כזה עם משקפיים עגולים (אבל בלי מבטא צרפתי קל). לכן

להתבטא בנושאים פוליטיים. מותר לו אפילו להחזיק ברעה הלגיטימית ש"שרון גרוע מסדאם". הוא לא צריך להתבייש, הוא לא צריך להיחקר, הוא לא צריך להצטרף, הוא לא צריך להתנצל, הוא לא צריך להיע' נש. נקודה.

כי מי שמדבר על גרייב שותק על דברים אחרים – על ההתאחדות לכדורגל, שמשיתה עונשים משמ' עתיים חסרי תקדים על קבוצות ערביות. על אלפי האוהדים, הקור'אים "מוות לערבים" מדי שבת (אפי' לו כהקנטסה ספורטיבית, מדובר, סוף כל סוף, בקריאה לרצח עם), על אולי לת היר המכוונת בטיפול בתופעות האלה. על השחקנים הערבים, שחרשים לפתוח את הפה בגלל אותה דה'לג'יטימציה מיידית ואוטומטית. אפשר אפילו להזכיר איך התארגנו שחקני כדורגל באירופה למלחמה (כן, פוליטית) בגזענות, ולמה מותר לזינאדין זידאן לפעול במרץ נגד להיפן ואסור לערביי ישראלי להתבי' טא הלושות נגד שרון.

שמגלה הבנה מאוד מוטגית למתאבדים וגם (גרוע מזאת) כאומר "שרון גרוע מסדאם". ההתבטאות הזו הפכה לכותרת ענק במקומו, עשתה את דרכה למדרו הספורט של "ידיעות אחרות" נות", הפכה לראיון "נוקב" בערוץ 33, וזכתה להתייחסות של הוגי דעות בתחום הספורט בתוכנית הכדורגל של ערוץ 1.

גרייב עצמו התנצל בפני "מי שנפגע". יושב ראש הקבוצה שלו מנצרת נשמע מצטרף כשהכריו שיאטור על שחקניו (הערבים, אלא מה) לרכב על פוליטיקה כי "אנחנו מתעסקים בכדורגל". אהדים קראו להשעות את גרייב, או לפחות לשלול ממנו את הכבוד שבהשתת'פות בבחירת הלאומית.

כי במבט מבפנים ההתבטאויות האלה של גרייב, הן מבחינת תוכנו והן מעצם קיומן, הן חדשות מרעי' שות, ראויות לריון ציבורי נרחב. במבט מבחוץ, לכל הרוחות, זה נראה אחרת: מותר לשחקן ערבי

מחיר "המצב"

בעידן החוזים האישיים לא נותר לעיתונאים אלא לקבל בהבנה את קיצוצי השכר שכופים עליהם המו"לים

עמית בן-ארויה

שורת צערי היסכון נוספים: זה החל בהחלטה על צמצום חשבון הוצאות של עיתונאים – אש"ל ועלויות של טלפונים סלולריים, ואחר-כך הקיצוץ בשכר. המנכ"ל קסוטו אומר שכל העובדים ששכרם נפגע קיבלו מכתב ארוך ומפורט שבו מנמקת ההנהלה, שהורדת השכר מונעת פיטורי עובדים.

"הרוב המוחלט קיבל זאת בהבנה", הוא אומר. עם זאת, כמה עיתונאים בכירים הגיבו במכתבי תשובה להנהלה, ובהם מחו על הורדת שכרם. כעת שוקלים אחדים מהם אילו צעדים לנקוט. במקביל בוטלה משרת שליח "הארץ" בצרפת, וצומצמה באופן משמעותי משרתה של כתבת העיתון בעמק הסיליקון שבארצות-הברית.

כך עשו גם עיתונים אחרים, שקיצו במשרות ובהעסקת פרילנסרים בחו"ל, שם עלותו של כתב גבוהה באופן משמעותי מזו של עמיתו בארץ. ב"מעריב", למשל, נאלץ דסק החוץ לוותר משום כך על כמה מן הפרילנסרים שהועסקו במקומות שונים בעולם, דוגמת תורכיה, שם נפרד העיתון מן הפרילנסר הזוטיק סם כהן. במקומות המרכזיים בעולם נותרו משרותיהם של הכתבים ללא פגע.

ב"מעריב" קוצצו כבר באפריל שעבר משכורות העיתונאים בשמונה עד עשרה אחוזים. "הספירה אינה בגולגולות אלא בכסף", מסביר עורך "מעריב" אמנון דנקנר, שבשנה החולפת החליט על פיטוריהם של עשרות עובדים ועל העסקתם של עשרות עובדים חדשים. דנקנר מסביר, שהקיצוצים הרגילים היו בהתאם לנתונים האמורים לעיל, אולם במקרים מסוימים נדרשו עיתונאים בכירים לקבל תכתיב של קיצוץ בשכר הנע בין עשרים לחמישים אחוזים. הסכמים ניתנו לעיתונאים הן בכינוסים כלליים והן בפגישות אישיות. "אנו מנסים לחסוך כמה שיקר ולהתרחב כמה שזול", אומר דנקנר, "במקרים של אנשים מסוימים, עשינו שיקולי עלות-תועלת".

כל העורכים והמנהלים של העיתונים שנוחחו עימם מקפידים להרגיש, שמטרת הקיצוצים היא למנוע פיטורי עובדים או לצמצם אותם למינימום. אבל עצם החשש מפני פיטורים, וחרושת השמועות במסדרונות העיתונים על הבאים בתור, אינם מיטיבים עם מצבו הנפשי של העיתונאי. דנקנר, מצדו, מצייע לבחון את הדבר מנקודת מבט בלתי שגרתית. "הפחד מפיטורים רק גורם לרצות להצטיין", הוא אומר.

עדות להשפעת המיתון ניכרה לאחרונה אפילו בעמודו הראשון של "מעריב", שבתחתיתו הופיעה, לדאשונה מזה שנים רבות, מודעה גדולה, שנגסה בשטח המוקדש לחדשות. החרדת מודעה גדולה לעמוד הראשון מעלה שאלות לגבי מערכת היחסים בין העיתונות עצמה לבין מה שמאפשר כלכלית את קיומה. דנקנר מסביר כי מרובד בצעד טבעי. "עיתונים היו נסגרים ללא מודעות וצריך לעשות את השיקולים הללו. לאחר דיון, זה מה שנבקע", הוא חורץ.

במקביל להתייעלות מתחולל כיום מאבק איתנים בין שני העיתונים

זה כבר הפך לשיגרה רבים מאמצעי התקשורת בישראל: מכתב המודיע לעיתונאים על צמצום בהוצאות האישיות, הגבלת שיחות הטלפון במימון המערכת, הקטנת הוצאות הרכב, ואפילו צמצום בשכר – ובמקרים קיצוניים אף פיטורים. זו הרכה של הנהלת אמצעי התקשורת להודיע לעובדיה על המחיר שהם נדרשים לשלם, תוך גילוי הבנה למחיר של "המצב".

"המצב", המרחף כעננה כבדה מעל המשק הישראלי כולו בשנים האחרונות, נותן אותותיו כמעט מדי שבוע בעולם התקשורת. מאז החלו בשנת 2000 מודעות הדרושים של תעשיית ההייטק להתכווץ בהיקף מרואג, מצביעים הגראפים במחלקות הפרסום על ירידה עקבית ומתמדת בהיקף המודעות, הדליק המניע את עולם התקשורת. אפילו מערכת הבחירות, שבה נשפכו בשנים קודמות סכומים נכבדים למאוניהם של אמצעי התקשורת, לא הצליחו הפעם להזיז את הצבע ללחיי מנהלי מחלקות המודעות.

את המחיר משלמים, אלה לצד אלה, צרכני התקשורת – ובעיקר העיתונאים. בעיתון "הארץ", למשל, הוחלט לקצץ במשכורות כל הכתבים והעורכים. עוד קודם לכן פוטרו כמעט כחשאי עובדים בורדים במרבית מחלקות העיתון, אולם לא היה די בכך. החל מינואר נאלץ כל מי שמשכתב בין 10,000 ל-20,000 שקלים ברטו כחודש לוותר על חמישה אחוזים משכרו, ואלה שמקבלים יותר מ-20,000 שקלים ויתרו על שבעה אחוזים. בימים אלה נשלם התהליך, וגם שכרם של עיתונאים צעירים (לאו דווקא הזוטרים יותר), המרוויחים פחות מ-10,000 שקלים, יפחת.

הצעדים הללו היו בלתי נמנעים, מסבירים בצמרת העיתון. "בשנת 2001 התחילה מגמת המיתון, והמשבר הפרסומי התבסס ב-2002. המרד שנפגע ביותר ב"הארץ" הוא, באופן טבעי, מודד הכלכלה. משבר ההייטק הביא לסגירת חברות רבות שנהגו לפרסם בעמודי המודד", אומר יוסי קסוטו, מנכ"ל "הארץ".

התוצאות ניכרו ברפי העיתון: עמודי הכלכלה צומצמו, נסגר המוסף השבועי "כלכלה חדשה", ואילו "קפטן אינטרנט" הפופולרי התכווץ ונאסף אל בין עמודי מוסף התרבות והפנאי היומי "גלריה". צעד משמעותי אחר של רשת שוקן היה למוזג את הירחון המקוון המודרס "דה מרקר" – שגולד מאתר האינטרנט הנושא שם זה – עם חלק הכלכלה של "הארץ". אבל היו לא רק קיצוצים: למרות המיתון החל "הארץ" בשנה שעברה לפרסם את "גלריה" גם בימי שישי. עלות מוסף זה, מסביר קסוטו, מכוסה כראוי על-ידי המודעות. נראה שהמשבר פגע פחות, אם בכלל, במוספי תרבות וכלי, כך שגם "עכבר העיר" של רשת שוקן כמעט לא נפגע.

בצמצום ואיחוד המודדים לא היה די. ברובה לעיתונים אחרים, הוחלט על

הגדולים, "מעריב" ו"ידיעות אחרונות". "מעריב" מצוי בהליך של גיוס מתמיד ובלתי פוסק של עובדים חדשים, שחלקם "חוצים את הכביש" מ"ידיעות אחרונות". ובנוסף צפוי בקרוב לקום רסק חדש שיעסוק בעריכתו של מוסף יומי מחודש, שיחליף את "מעריב היום" הנוכחי. ההשקעות בבניית המערכת החדשה עומדות בסתירה מסוימת לדרישות המיתון לקצץ ולחסוך.

גם ב"ידיעות אחרונות" חשים, כמוכח, את "המצב". בשנים הקורמות היו ימים שבהם פורסמו חמישה-שישה עמודי מודעות בחלק החדשות. בימים אלה נע הממוצע בין שניים לשלושה עמודים בלבד. התוצאה: צעדי חיסכון בתחומים שונים. סוף השבוע המסורתי השנתי שערך העיתון לעובריו במלון מפואר באילת בוטל. תלושי תג לא חולקו, ואף האירוע השנתי לא התקיים. כתבים המביאים ידיעות בלעדיות לעיתון שוב אינם מקבלים לבתייהם זרי פרחים, כפי שהיה נהוג בעבר. וגם קיצוץ בשכר: שכר המשתכרים יותר מ-10,000 שקלים קוצץ בארבעה עד שמונה אחוזים. העורך, משה ורדי, סירב להגיב לשאלות בנושא תנאי ההעסקה של עובדים בעיתון.

בעידן החוזים האישיים מוצאים עצמם העיתונאים בפני עובדה מוגמרת, בכל הנוגע לפגיעה בשכרם. החוזים האישיים מנטרלים כמעט לחלוטין את כוחם של ארגוני העובדים. כך, למשל, מסביר ראש ועד העיתונאים ב"הארץ",

רון קופמן, כי תפקיד הוועד מתמצה בעיסוק בענייני פנים של העיתון, ולא בחוץ העבודה של העובדים. עיתונאים רבים חשים שברוני תקשורת מנצלים את המצב הנוכחי לקידום מטרתיהם, תוך רמיסת זכויות העיתונאי. "המעבר לחוזים אישיים יוצר חוסר ביטחון מתמיד", קובע ר"ר דני גוטוויץ מהחוג לתקשורת באוניברסיטת חיפה. "הלב של העיתונות - עובדיה - מצוי במצב בעייתי.

הלחצים מובנים בעצם אופן הארגון של השיטה. מצבם של העיתונאים נהיה קשה יותר, והרצון לריצות את המו"ל מתחזק. העיתונות אינה יכולה לבקר את השיטה, את ההפרטה שהיטיבה עם המו"לים". לדבריו, מבנה התקשורת בישראל מביא לכך שהעיתונאים החלשים נמצאים כשירים על התחנתנה בתהליך הזה. "החוזים ישרו, כאשר המיתון פוגע בעיקר בקטנים", הוא קובע.

עד כמה חמור המשבר בעולם התקשורת הישראלי? סבר פלוצקר, העורך הכלכלי של "ידיעות אחרונות", גורס כי לא ניתן להשוות את התקופה הנוכחית לתקופות מיתון קודמות, ומדובר במצב שהוא לרבריו בלתי מוכר יחסית לעולם התקשורת הישראלי. על משבר הפרסום ניתן להתגבר בצורות שונות, מסביד פלוצקר. "ה'ניוירוק טיימס' מצליח למרות בעיית הפרסום. אחד האמצעים לכך

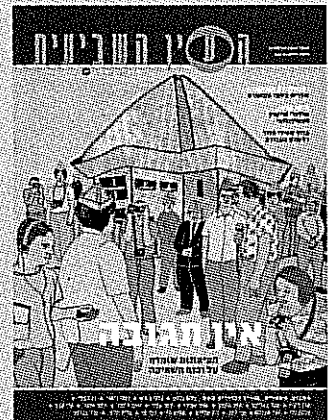
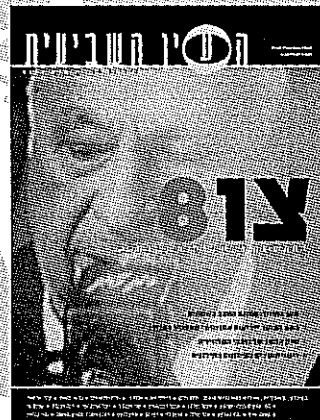
**פרשן בכיר ב"הארץ":
כשם שאינני שוחף
לרווחים של בעלי
העיתון, כך אינני חייב
לספוג את הפסדיהם**

איור: דוד פולונסקי

העין השביעית

כתב עת לענייני עיתונות ותקשורת

"העין השביעית" הוא כמה לעיתונאים המוטרים מהרמה המקצועית ומהאתיקה של התקשורת הישראלית. זהו כתב העת היחיד שבו תמצאו התבטאויות מעמיקות על הקשר בין פוליטיקה לתקשורת, על מאבקים בין העיתונאים, על יחסי מו"ל-עיתונאי, על ניגוד אינטרסים, זכות הציבור לדעת ועוד.

להזמנות: טלפון: 1-800-20-2222 פקס: 02-5631122

ניתן לרכוש את גליונות "העין השביעית" בכל תנויות "סטימצקי" ו"ספרי"

הוא שאתר האינטרנט הפך לרווחי". לדעתו, השפעת המיתון על העיתונות אינה גדולה. "העיתונאים נפגעו כמו כל המגזר העסקי. המיתון יחלוף ואז הבעיה תהיה למצב את כלי התקשורת. אנו מקווים שעברנו שני שלישים מהמיתון", הוא אומר. גם המקומונים, שהוקמו בעיקר כדי למצות את פוטנציאל הפרסום המקומי, חשים את המיתון. בעלי עסקים, שהכנסותיהם יורדות, חושבים פעמיים בטרם יפרסמו. ההכנסות הפחותות משתקפות היטב במספר העמודים הקטן של המקומונים בשל העדר מפרסמים. אפילו הבולט שבמקומונים, "העיר" התל-אביבי בהוצאת רשת שוקן, נאלץ לרדת ל-80 עמודים בשבוע, כאשר בימים טובים יותר היו בעיתון יותר מ-120 עמודים עיתרי מודעות, אך בניגוד לעיתונים הארציים, מרבית המקומונים אינם יכולים כמעט להתמודד עם המיתון באמצעות קיצוצי שכר. הסיבה: במקרים רבים גובה התלוש של כתבים ועורכים נושק לשכר המינימום כמשק. בשנת 1998 חתם, למשל, כתב מתחיל על חוזה עם המקומון "חולון-בתים" של רשת "יריעות תקשורת". משכורתו הגלובלית היתה 2,970 שקלים ברוטו. לאחר ארבע שנות עבודה ברשת הסתכם שכרו ב-3,960 שקלים ברוטו. ומדובר בכתב מצטיין שזכה למכתבי הוקרה במהלך עבודתו. ישנם עובדים ברשת ששכרם לא השתנה משמעותית גם לאחר עשר שנים. וכך גם באחד מעיתוני הבידור, שם שילמו לאחרונה לא יותר מ-3,000 שקלים ברוטו לחודש לעורכת מנוסה שהועסקה בשלושת רבעי משרה. לאחר מאבק עלה שכרה ל-4,500 שקלים.

מה עושים כדי לחסוך? גם כאן יש קיצוץ באש"ל, במכשירי טלפון סלולרי וכמובן, זהירות מופלגת במתן תוספות שכר. בנוסף, במקומונים בולטת התופעה של ניסיון להסתדר ללא מחליף לאנשים שפוטרו. כך ב"העיר", לאחר עזיבת הכתב הפלילי רמי מיבלום והפובליציסט סידר קשוע. ב"העיר" מספרים כי פעם נהגו לשלוח צלם לאירוע, ורק לאחר מכן להחליט אם להשתמש בחומר. כיום שוקלים פעמיים לפני שמשגרים את הצלם.

בתקשורת האלקטרונית נחת המיתון המחריף על עידן של התפשטות והתרחבות: 13 תחנות רדיו מסחרי-אזורי, ערוץ 10 הטלוויזיוני המחורש, הנהגה לפי שעה מגב כלכלי רחב, הערוץ הייעודי בשפה הרוסית, ערוצי הכבלים, ערוצי הלוויין, רשתות זרות הפועלות בישראל וזקוקות לכוח-אדם מקומי ועוד. אין ספק שנוצרו מקומות עבודה חדשים רבים. היצע המשרות אמנם גדל, אבל הביקוש לעבודה מרקיע שחקים. התור הארוך של מועמדים חדשים יוצר אצל עיתונאי אים רבים תחושה שתמיד נמצא מי שינשוף בעורפם, ותמיד יוכלו המעסיקים למצוא להם תחליף – טרי, "רעב" למשימת עיתונאיות, ואף זול יותר. שלמה פרץ, יועץ תקשורת

אסטרטגי, העובר גם עם ערוץ 10, קובל: "מדוע עיתונאי ילך על קיצוץ בשכרו אם במקומות אחרים מפרטים עובדים?".

בשונה מהעיתונות הכתובה, בערוץ 2 ובערוץ 10 לא ניכר עדיין המיתון. חברת החדשות של ערוץ 2 אמנם ביצעה, כמו כלי תקשורת אחרים, קיצוצים המכונים "קוסמטיים". הגבלת ריבוד בסלולריים, עיתונים ואש"ל, אולם שכר העובדים לא נפגע. יחד עם זאת קיבלו העובדים מכתב שכותרתו היתה "הצנע לכת". המגמות הסותרות בשוק הטלוויזיה נובעות מכך שלצד המיתון גוברת התחרות העזה בין הערוצים, וזו מחייבת השקעה, לא חיסכון. חברת החדשות של ערוץ 2 מוצאת את עצמה כשתקציבה השנתי – 20 מיליון דולר – נוצל עד הסנט האחרון ואף מעבר לכך. אם לא די באירועים השוטפים המגדילים ללא הרף את הוצאות ההפקה וכוח-האדם – האינתיפאדה הנמשכת, הבחירות, ההיערכות למלחמה בעיראק – באה גם התחרות עם ערוץ 10 על שדרים ועל שידורים.

אחד הסממנים הבולטים ביותר של המיתון התקשורתי הוא ההחלטה על דחיית העלייה לאוויר של "חדשות ישראל" בערוץ החדשות הייעודי, שנועדה לחודש מרץ. הסיבה לכך היא שאחד המשקיעים נסוג בגין המצב הכלכלי. "בכנסנו לעידן של תחרות בתקשורת יחד עם המשבר בשוק", אומר שמואל

סלבין, יו"ר "חדשות ישראל" ומנכ"ל משרד האוצר לשעבר. "נתח הפרסום הולך וקטן, ומספר שחקנים גדול יותר נאבק על עוגה קטנה והולכת".

סלבין משוכנע, עם זאת, כי "בסופו של התהליך ישררו החוקים יותר, שיהיו ווליים יותר, בעלי אורך נשימה רב יותר ושימלאו צורך אמיתי". חרף הקשיים מבטיח סלבין, שערוץ החדשות הייעודי יעלה לאוויר בספטמבר השנה. "אנו בשלבי סיום של משא-ומתן עם משקיע אחד", הוא מבהיר. כיצד יצליח ערוץ החדשות רביעי לעמוד בתחרות עם ערוצים 1, 2 ו-10, ולשרד 24 שעות ביממה, כדוגמת הסי.אן.אן. שהוכר כמודל אפשרי? "אנו ניטול נתח שוק שלם, שבינתיים אינו מפרסם עקב סף הכניסה הגבוה מאוד של ערוץ 2 או ערוץ 10", משיב סלבין. עוזי פלד, מנכ"ל "טלעד", אחת משלוש זכייניות ערוץ 2, משוכנע שכמות הערוצים אינה תואמת את מידותיו של השוק הישראלי. "הרגולטורים לא לקחו בחשבון את גודל השוק גם ללא המיתון", מאשים פלד. "כל הכוונות וההוראות של מועצת הרשות השנייה מתנפצות על קרקע הכלכלה". לדעת פלד, הזכייניות כבר התייעלו ככל שניתן, ולכן התוצאה הישירה של ריבוי הערוצים והמיתון תהיה ירידה בהפקות מקור, כלומר פגיעה בצופה, המשלם אגרה וסכום כסף נוסף לכבלים או ללוויין.

גם מבחינת צריכת חדשות רואה פלד איסימטריה בולטת בין ההשקעה הכלכלית ובין גודלה של ישראל. על-פי חישוביו, עלות ההפעלה של מערכות החדשות בערוץ 1, ערוץ 2, ערוץ 10, אולפני הבירה (JCS) וערוץ החדשות הייעודי (אם וכאשר יקום) היא כ-120 מיליון דולרים. "להוציא סכום כזה, במדינה כה קטנה, זו טיפשות", פוסק פלד. לגישתו יש להקים חברה המלקטת חדשות, ומוכרת אותן לרשתות השונות, כנהוג בבריטניה.

בניתוח המצב שנוצר בעולם התקשורת קל להפנות אצבע מאשימה אל המו"לים והמשקיעים, המבקשים להטיל על עובדיהם את עיקר גטל המיתון – בקיצוץ שכר, תנאי עבודה ואף פיטורים. כלשונו של פרשן בכיר ב"הארץ": "הבעלים אינם מערבים אותי בהשקעותיהם בתחומים שונים, וכשם שאינני שותף לרווחים מן ההצלחות הכלכליות שלהם – כך אינני חייב לספוג את הפסדיהם". אבל בשיטת החוזים האישיים משחקים המו"לים לפי חוקי הקפיטליזם האמריקאי, שבהם המדרר העיקרי, אם לא היחיד, הוא הרווח הכלכלי של הבעלים ושל המשקיעים. בשעת משבר, אגב, יש מן המו"לים הפונה לעובדים בנוסח המזכיר את השיטה הסוציאליסטית הישנה, שבה "כולם באותה סירה", ולכן נדרשים העובדים "לתרום" באמצעות קיצוץ בשכרם.

אבל אולי לא ברובי התקשורת אשמים. הם לא המציאו את יוקרת המקצוע וגם לא את השוק החופשי, ואין זו אשמתם שבתי הספר לתקשורת פולטים מדי שנה מאות צעירים רעבים לתעסוקה, וזאת בנוסף לבוגרים המיומנים של גלייזה"ל ו"במחנה", הפושטים את מדיהם ומצטרפים לשוק האזרחי. ואם לא די בכך, גם משבר ההייטק החזיר למקצוע העיתונות לא מעטים שהצטרפו לכועת ההייטק בימי נסיקתה.

התקשורת היא עסק המגיב כמו כל עסק ולכן יש הצטמצמות, אומר ד"ר גוטוויין. אבל כאשר תובעת התקשורת לעצמה מעמד של רשות רביעית, לצד הרשות המחוקקת, המבצעת והשופטת, יש לעבודה במקצוע גם הילה רומנטית, כאילו מרובר בסוג של שליחות. "מטרת העיתונות לספק רווחים לבעליהם יוצרת סתירה מהותית בין הדברים: הרווח של המו"לים תמיד ייתקל באינטרס הציבורי", אומר גוטוויין. על רקע זה התחרות העיתונאית היא לדעתו רק למראית עין, בהעדר עיתונות בלתי תלויה כדוגמת "העולם הזה", "מוניטין" או "כותרת ראשית". "ומה עושה עיתונאי שלא ניתן לו להביע את דעותיו? לאן ילך?", הוא מקשה. אין זה מקרי אפוא שגם עיתונאים בכירים סירבו להתראיין לכתבה זו, לא כל שכן הזוטרים יותר.

**ד"ר דני גוטוויין,
אוניברסיטת חיפה:
מצבם של
העיתונאים
נהיה קשה יותר
והרצון לרצות את
המו"ל מתחזק**

**עורך "מעריב",
אמנון דנקנר:
הפחד מפיטורים
רק גורם לרצות
להצטיין**

עמית בן-אריה הוא סטודנט למשפטים וכתב "זמן תליאביב"

הכוכבים נפתחו הדלתות לעובדים ווטרים. בעניין זה היתה מלאכתם של מקימי החברה קלה יותר. בימים של דווייה גדולה בשוק התקשורת הישראלי, כשרבים נפלטים ממקומות עבודה ורבים עוד יותר מסיימים בתייספר לתקשורת ומבקשים להצטרף לשורות, אין קושי רב לגייס כוח אדם נלהב, שמוכן לעבודה קשה, ובשכר מינימלי - העיקר שייתנו לעבוד.

הצהרת הכוונות היתה לפתוח את השורות לצעירים חסרי ניסיון, מקצתם מקרב אוכלוסיות שקולן כמעט אינו נשמע בתקשורת הישראלית. רם לנדס, מנכ"ל חברת החדשות, לשעבר איש "ידיעות אחרונות" ועורך "אולפן שיש" בערוץ 2; "תפיסת העולם שלנו היא, שאם ניתנה לנו הזכות להקים ארגון חדשות חדש, מוטלת עלינו החובה והזכות גם להוליך שינויים חברתיים שאינם קשורים למוצר החדשותי, אלא לחברה הישראלית שבה אנחנו חיים". ואמנם תהליך המיון של המועמדים הוכיח מסלול קבלה ליחידות עילית של צה"ל יותר מאשר לגוף תקשורת. במורעות בעיתונים הודגש, כי ניסיון קודם בעיתונות אינו הכרחי. יותר מ-4,000 פניות הגיעו, ולאחר סינון ראשוני הוזמנו 700 מהפונים למבדקים שכללו מבחני ידע כללי. לשלב הבא הוזמנו 100 אנשים לראיונות אישיים. 18 עלו לשלב הסופי - קורס הכשרה - שאותו הצליחו לגמור בסופו של דבר רק שישה צעירים מאושרים, שהקשר

"אנשי החדשות שלכם מומינים אתכם לראות חדשות שלא הכרתם: חדשות מאוזנות יותר, עם יותר דיווחים מרתקים, מהשטח, ועם מגוון רעות ונקודות מבט שלא הכרתם. חדשות 10 - לראות את הדברים אחרת". כך, בוקר וערב בפרסומות ברדיו, ועל שלטי תוצות בכל פינה במדינה, מבקשים מיקי חיימוביץ' ויעקב אילון, שהפכו כמעט לגיבורי טלנובלה תקשורתית, לשכנע את הציבור הישראלי העייף והמותש מרוב חדשות לנטוש את ערוץ 1 ו-2, ולעבור לצפות בהם. לאחר כמה שבועות של שידורי חדשות 10 אפשר כבר להתחיל לשפוט אותם על-פי הצהרות הכוונות והתוצאות בשטח.

מהקומה ה-16 של מגדל "בית הווה" בגבעתיים אכן רואים את הדברים אחרת. במשך שלושה חודשים עברו אנשי ערוץ 10 בקרחתנות, כמעט מהיסוד, על הקמת חברת חדשות עצמאית. רגע לפני התרסקות המדוברת כל-כך של הערוץ, חודשים ספורים בלבד לאחר השקתו, הבינו מנהליו כי הקרב האמיתי אינו מתנהל בזירת השעשועונים או תוכניות האירוח, אלא בחדשות. ראשי הערוץ סברו כי מהדורות החדשות, ששוודיו עד אז בהפקתה של "חדשות ישראל" (הזוכה במכרו לערוץ החדשות הייעודי, שמעל עלייתו לאוויר רובצת עננה גדולה של חוסר ודאות), אינן

מספקות תחרות ראויה לשני הערוצים האחרים, בעלי רסק חדשות גדול ומיומן. על אף ההשקעה הכספית העצומה, הוחלט אפוא להקים חברת חדשות עצמאית, בתקווה להגיע גבוה יותר, מהר יותר, חזק יותר. אנשי החברה טוענים בגאווה כי האולפנים החדשים, שנבנו במהירות מעל קומת המשרדים של ערוץ 10, בהשקעה של שלושה מיליון דולרים, אולי קטנים יחסית לאולפני טלוויזיה אחרים, אבל הם מהמושוכללים והמתקדמים מסוגם בעולם. יש שם גם אולפן רדיו, שממנו משודרות מהדורות מדי שעה לתחנות הרדיו האזוריות.

לא רק באמצעים הטכניים השקיעה החברה: לשודותיה גויס בזמן קצר צוות של יותר משלושים כתבים, פרשנים ומגישים. המשכורות שהוצעו לחלקם גבוהות פי כמה מהמקובל בשוק העיתונות הישראלי, וההשערות על גובהן פרנסו עמורים שלמים בעיתונות. במצבו הקשה של המשק,

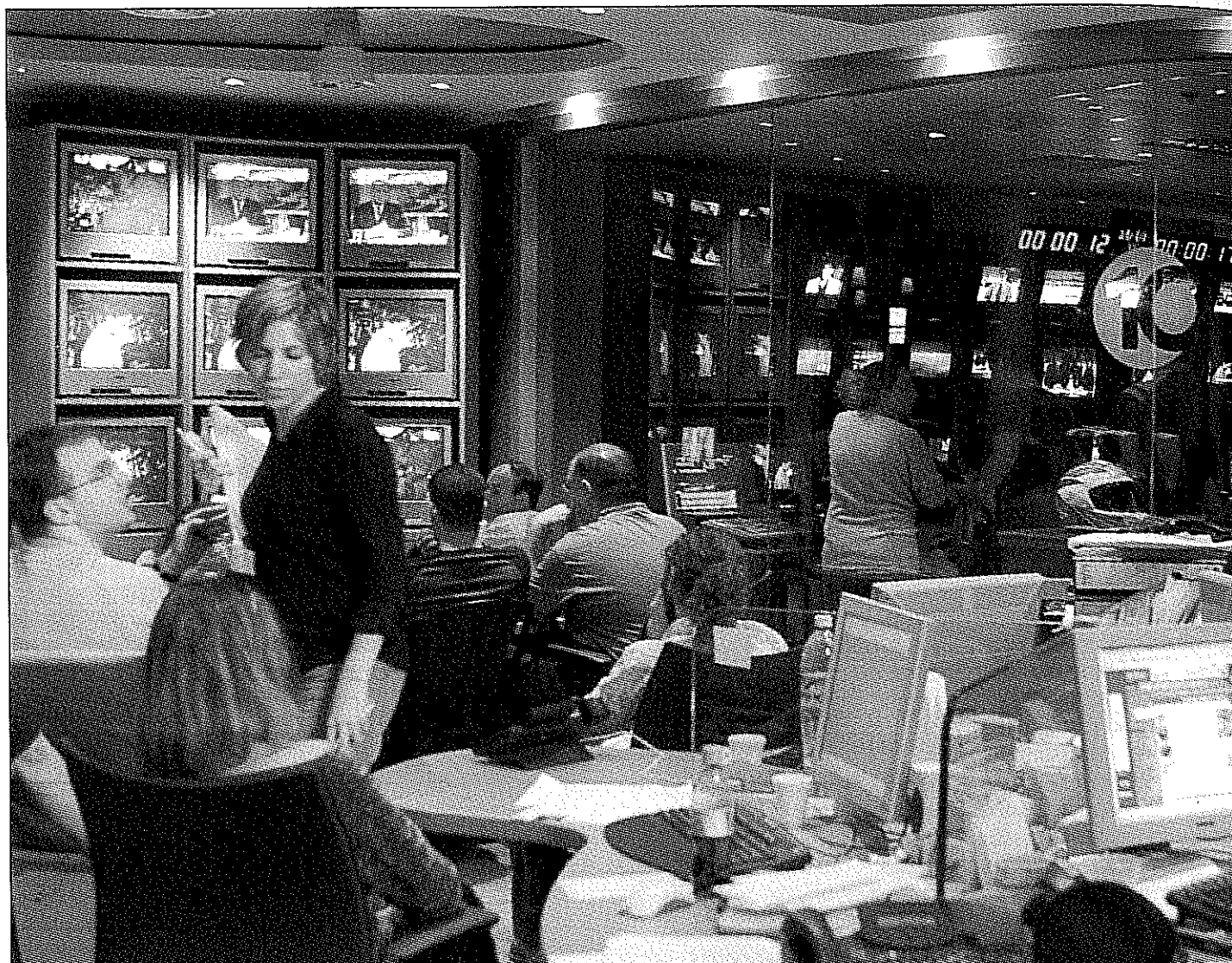
כאשר מספר המובטלים עולה מדי חודש והעוני מעמיק, הטענות על גובה המשכורות לא אהירו לבוא. היו שטענו כי כאשר מגיש בטלוויזיה מרוויח מאות אלפי דולרים, דיווחיו על מקרר ריק בעיירת פיתוח עלולים להתקבל באי אמון. בכירים בערוץ דחו את הביקורות, וטענו כי מדובר בניפוח מוגזם ובצרות עין, וכי תקציב חברת החדשות של ערוץ 10 נמוך בכמחצית מתקציב חברת החדשות של ערוץ 2. לצד

סטארט אפ

בעוד כמה חודשים יתברר אם תתמושת יומרת חברת החדשות של ערוץ 10 לראות את הדברים אחרת

האחרונות שימשה רכות השמה לנשים בדואיות במסגרת עמותת שתי"ל, הנותנת שירות וייעוץ לארגונים למען שינוי חברתי. אבררביע הצהירה, כי היא מתכוונת להמשיך בעבודתה למען קידום הנשים הבדואיות בר בבר עם עבודתה ככתבת חדשות 10 בדרום; מהרטה ברוך, ממנצא אתיופי, כתבת כללית; טלה איילין, כתבת תל-אביב, גם היא ממנצא אתיופי, עד לאחרונה ריילת ב"אל על". טלה איילין: "הגעתי לחדשות 10 בזכות עצמי, אבל ברוך שיש כאן גם סוג של שליחות. אני יודעת שיש לבחירה בי השפעה, ואני אשמח מאוד אם בעקבותי אנשים נוספים מהעדה האתיופית ירגישו בטוחים יותר לנסות ולהשתלב כל אחד בתחומו. חברת החדשות של ערוץ 10 זה מקום מצויץ להשתלב בו, כיוון שהיא חדשה ולכל אחר יש הזדמנות להוכיח את עצמו, ולהביא את הייחודיות שבו". איזו זווית ייחודית תביאי למסך של ערוץ 10?

בינם לבין התקשורת לא חרג בהרבה מקדיאת עיתוננים ושלטוט בין הערוצים: הרי גור, כתבת כללית, בוגרת בית-הספר לתקשורת "כותרת"; אמילי אמרוסי, תושבת ההתנחלות רחלים, כתבת כללית; חיים הרזוב, כתב פוליטי, סטודנט שנה שלישית למשפטים באוניברסיטה העברית, לשעבר יושב-ראש אגודת הסטודנטים הארצית; ספא אבררביע, בדואית תושבת באר-שבוע, שבשנים

צילום: אריאל שלים

סטארטאפ תקשורתי, היוצא להרפתקה ולהימור שעתידם בלתי ידוע, בהרבה התלהבות, בצוות מגובש ומבטיח. אחד הכתבים אף הגדיר את חברת החדשות "קומונה", שבה כולם מפרגנים ורוצים לעזור לוולתם, תופעה שלא תמיד מאפיינת את סביבת העבודה בכלי התקשורת הישראליים. המגישים הבכירים משתדלים לעזור ככל יכולתם לכתבים הצעירים, והאווירה פתוחה ונעימה. כתב חדש: "חברת החדשות מורכבת מאנשים בכל הגילאים שבאים מצד אחד לנצח בתחרות מול האחרים, ומצד שני ליהנות מהעבודה שהם עושים". וחיים הריוהב, כתב פוליטי טרי, שעובד בצמוד לכתבת הוותיקה ציפי כרנר, מעיד: "אני נהנה פה מכל רגע. זו מערכת דינאמית, מעניינת, מרתקת ומסקרנת. היחס שאנחנו, הכתבים החדשים, מקבלים מהוותיקים הפתיע אותי לטובה: הם מתייחסים אלינו כשווים ושואלים לדעתנו. היתרון שלנו כחדשים הוא שאנחנו כאן מהרגע הראשון. תהליך הקליטה שלנו חפף לתהליך ההקמה של חברת החדשות ואנחנו צומחים ביחד איתה. ◀

שילה דה-בר, ראש מערכת החדשות: חלת המפתח היא: יוזמה. להגיע כמה שיותר רחוק, כדי לתת לצופים את מה שלא יראו בערוצים האחרים

יותר תופסים, מטבע הדברים, הוותיקים שהגיעו לערוץ 10 מערוצים אחרים – שמות מוכרים, שסיפורי רכישתם מכלי תקשורת אחרים מילאו את מדורי התקשורת והכלכלה בעיתונות: עמנואל רוזן (פרשן מדיני), נינו מגל (כתב שטחים), ניצן הורוביץ (ראש דסק החוץ) וצבי יחזקאלי (ראש הדסק לענייני ערבים). מערוץ 1 הגיעו אלון בידוד (כתב ופרשן צבאי), גיל תמרי (כתב בארצות-הברית), יואב טוקר (כתב בצרפת), שלומי אלדר (ראש דסק חברתי) ומאיר איינשטיין (ספורט). לנדס וחבריו מדברים על עצמם כעל מין

יש לי הרבה רעיונות והרבה מחשבות, אבל הייתי מעדיפה שאת השאלה הזו תשאל בעוד כמה חודשים.

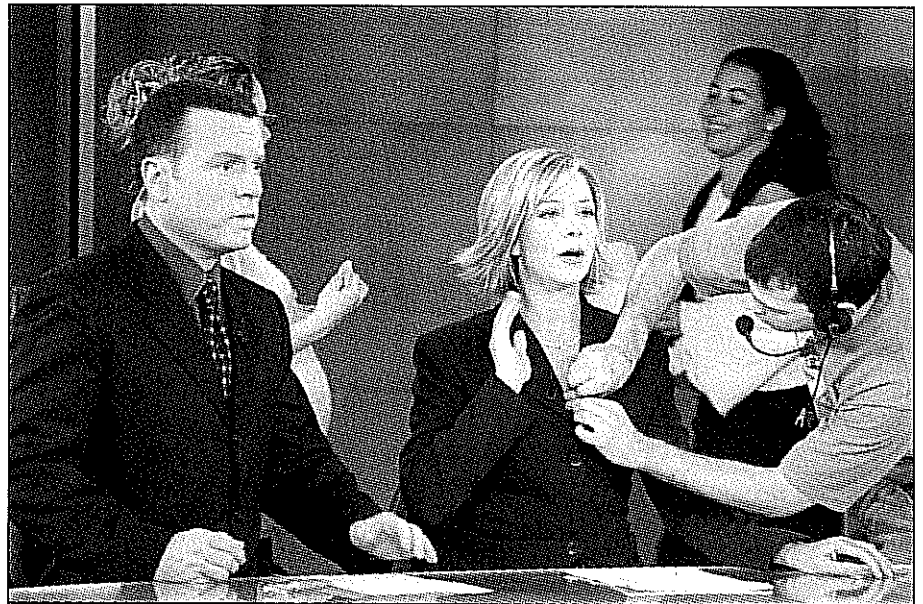
שתי האחרונות גויסו באופן יזום לאחר שהתברר, שבכל אלפי הפניות לא הגיעה ולו פנייה אחת של מי מבני העדה האתיופית. רם לנדס מרגיש שהכתבים החדשים הם לא גימיק. "אם שתי הכתבות מהעדה האתיופית יצליחו, כל התפיסה של האוכלוסייה האתיופית כלפי התקשורת תשתנה". השאיפה לשנות את פני החברה הישראלית באמצעות מהדרת חדשות נראית אולי מוגזמת או יומרנית, אך יש בה כדי להעיר על ההתלהבות והשאפתנות המתחילות בראש הפירמידה של חברת החדשות.

אין פלא שלנדס וחבריו מרגישים את השמות החדשים מן הפריפריה ואת היומרה לשינוי. אך לצופה עד כה בערוץ קשה שלא להתרשם דווקא מריבויי הבלונדיניות פליטות גלייזה"ל. לכולן קול דומה ואינטונציה דומה, וכולן, כך נדמה, חולמות להיות מיקי חיימוביץ' כשיגדלו. את המקום הבולט

למשימה שהקשר בינה לבין עיתונות לא ברור עד תום: מסוק צילם את שיירת ראש הממשלה בדרכה למטה הליכוד. צופים רבים, כמו גם אנשי הערוץ, ידעו שלא היה בכך ולו ברל של ערך חדשותי. אבל ערוץ 10 נתן "שווא", או אם תרצו – המחשת האמרה "השמים הם הגבול".

הרגש על ה"לוק" וה"שווא" מקבל ביטוי ממשי גם בתשומות משניות לכאורה כמו גרפיקה ואנימציה. מעצב המהדורות, מיכה ריס, מתמחה במיתוג טלוויזיוני: "העיצוב שלנו משרת את היעדים: מצד אחד בידול מהמתחרים ויצירת מוצר שונה וייחודי, ומן הצד האחר – מוצר שמאפשר לצופה להרגיש בנות. הצבעים והעיצוב גוערו להעביר תחושת מקצועיות, אמינות, חדשנות וחמימות מרגיעה".

"מטבע הרברים, השוני במהדורה שלנו מורגש בהתחלה בעיקר בצורה החיצונית, בגרפיקה", אומר אחר הכתבים הצעירים. "עכשיו, אחרי שהתאקלמנו, העבודה הקשה מתחילה – להוכיח את היכולת שלנו להביא לצופה מהדורת חדשות טובה יותר מהמחזרים, ואני מניח שזה ייקח זמן מה. אני לא

היום ולהפנות את האנרגיה לטובת אירועים מקוריים יותר, רלבנטיים יותר להיי היום־יום, שעונים על חסרים שקיימים בתקשורת כיום. בשנתיים האחרונות התקשורת התמכרה לאירועים השוטפים במקום לעצור ולברוק אותם לעומק". לתחקירי העומק נצטרך כנראה לחכות. בינתיים, מה שמקבלים הצופים הוא "שווא"

טלוויזיוני עם רגש חזק על ה"לוק", ולא רווקא תפישת חדשות חדשה שאין רואים בערוצים אחרים.

שילה דהבר, ראש מערכת החדשות: "מלת המפתח היא יוזמה. להיות במקום כאשר האירועים קורים. להגיע כמה שיותר רחוק, כדי לתת לצופים

את מה שלא יראו בערוצים האחרים". אות למגמה הזו ניתן כבר במהדורה הראשונה, שבה שידר אלון בן־דוד מקטאר. גם אם ערכו החדשותי של השידור מוטל מאוד בספק, משום שלא ראינו שם מידע שאי־אפשר היה להעביר מן האולפן, המסר היה ברור: אנחנו על המפה. כך עשה גם צבי יחזקאלי, הישראלי הראשון ששידר מצפון עיראק (המתחרים, אגב,

לא בזכו זמן ומיד שלחו גם הם כתבים למקום). גם כאן ספק אם השידורים שלו העניקו לצופים מידע של ממש, כי מה כבר אפשר ללמוד מגיורה צרה מאוד של גבול תורכיה–עיראק על התמונה הכללית של ההכנות למלחמה, אך ההצגה היתה גדולה.

בליל הבחירות, טבילת האש הראשונה של חברת החדשות, הקצה ערוץ 10 משאבים גם

גם תינוקות גדלים להיות מבוגרים, ואני מקווה שהתינוק הזה שלנו יגדל יפה".

ייתכן, אך קשה לדאות כיצד בונים ארגון ותחושת יחידה עם פערי שכר עמוקים כליכוד בין עובדים סביב שולחן אחד, ובחורשים הקרובים מעניין יהיה לדאות כיצד ישפיעו פערי השכר בין ה"כוכבים" לבין הכתבים והעובדים הוותיקים על העבודה היומיומית ועל היחסים בחברה. שהרי אם הסטארט־אפ הזה ייכשל, חלילה, לא כולם יימצאו מהמרים באותה מידה. כי יש כאלה, שהיאוש שלהם יהיה יותר נוח, ולו רק בזכות השבונות הבנק שלהם.

אחד האלמנטים המברילים כבר את החדשות 10 מהערוצים האחרים הוא הכללת הפרשנות והרעות הפרטיות של חברי המערכת ושל עיתונאים מבחוץ. הם מסבירים זאת בכך שהפרשנות היא מרכיב עיתונאי לכל דבר, כמו בעיתונות הכתובה, והיא מובדלת מן היריעות השוטפות בכתובית ברורה.

מרכיב נוסף המבדיל את המהדורה ממתחרותיה הוא אורכה: 45 דקות. בכך מנקש ערוץ 10 להעביר את המסר: אנחנו מעמיקים ורציניים יותר, אצלנו תקבלו יותר חדשות, יותר עיסוק בנושאי חברה ורווחה, תרבות, כלכלה ועסקים, וטיפול נרחב יותר בחדשות מהפריפריה. כמו כן ניכר מאמץ שלא לקפח את קהל אהדי הספורט. ראשי חברת החדשות מצהירים

שישימו דגש מיוחד על תחקירים, שאינם רווחים די הצורך בעיתונות הישראלית. לשם כך גויס צוות תחקירנים הפטור מהתעסקות בכרוניקה השוטפת. טלי בן־עובדיה, העורכת הראשית, לשעבר עורכת מהדורת חדשות ערוץ 2: "אנחנו לא נותנים לכרוניקי קה השוטפת לנצח. אנחנו אומרים שניתן לוותר על שניים־שלושה אירועים שגרתיים שקורים במשך

התנכ"ל רם לנדס: הכתבים החדשים הם לא גימיק. אם שתי הכתבות הענדה האתיופית יצליחו, כל התפיסה של האוכלוסייה האתיופית כלפי התקשורת תשתנה

מאמין שבחדשות אפשר להמי ציא את הגלגל מחדש, אבל חשוב לצבור כוח, כדי שאדם שרצה להרליף משהו לתק שורת יפנה רווקא אלינו ולא למתחיים". הכתבים הצעירים מעודדים מהביקורות המחמיאות על חברת החדשות: "המני הלים הכינו אותנו ל'זובר' בטווי הביקורת, אבל בסך־הכל הביקורת לא היו רעות.

גם משיחות עם אנשים אחרים אנחנו מבינים שאנחנו בדרך הנכונה. הרזח לא יצאה מהמפורשים, להפך".

הכתב הצעיר מדבר על זמן, ואכן זה הדבר שחזר שות 10 זקוק לו יותר מכל, חוץ מכסף, כמוכח, והשי ניים שלובים זה בזה. אך רווקא שני המרכיבים הללו אינם בטוחים כלל, ככל שאפשר לשפוט מהדיווחים במרורי הכלכלה של העיתונים. בשיחות עם המני הלים והעובדים נראה, שגם אם יש ספקות לגבי העתיד, הם נשמדים בטון. כלפי חוץ מקרין צוות החדשות אופטימיות רבה. הרייטינג המורשד סביב עשרת האחוזים אמנם רחוק מלהיות הצלחה גדולה, אך גם אינו הכישלון שממנו חששו כולם. "אם נשרוד בחצי השנה הקרובה, כל הדרך שבה משרי רים חדשות בישראל תשתנה. ארגוני החדשות האחרים יאלצו להגיב לאתגר שאנחנו מציבים בפניי הם", אומר רם לנדס, וגם הוא יודע שהשינויים בהרי גלי הצפייה אינם מהירים כליכוד, ופירות ההשקעה ייראו, אם בכלל, רק בטווח הארוך.

ושילה דהבר שולל את הטענה שמדובר בהתלהבות של מתחילים שתלך ותדעך. "אנחנו אמנם מתאמצים יותר בהתחלה כדי להוכיח את עצמנו, אבל החוכמה היא להתחיל חזק ולשמור על הקצב לכל אורך הדרך. וכך יהיה".

רן בנימיני הוא כתב המסורה של קול ישראל

התלונה נגד ראש הממשלה

סיפור בדיוני אך לא דמיוני

יובל קרמניצ'ר

יוזמות חקיקה שמטרתן המוצהרת היא למנוע הרשעה ציבורית מוקדמת של מי שאשמתו לא הוכחה בבית־המשפט. ועדה ציבורית בראשות השופט אליהו וינוגרד, שהוקמה כדי לגבש המלצות בסוגיה זו, המליצה על חקיקה. בכנסת פעלו נציגים מטעמה של מועצת העיתונות ונציגים של העיתונאים כדי לשכנע את המחוקקים לגנוז את החקיקה. בפועל, כך טענו, הפרטיות שלהגנתה יוצאים חברי־הכנסת היא של אנשים ידועי שם, שהם אלה שהתקשרות מתעניינת במעשיהם. בשלב מסוים התגבשה פשרה: חברי־הכנסת מיכאל איתן (ליכוד) יזם שינוי בחוק שקבע שהכלל לגבי חקירת אנשי ציבור יהיה פרסום, למעט מקרים חריגים. נציגי העיתונאים

שימו לב: הכתבה שלפניכם לא יכולה להיכתב. בתקופת הבחירות הגיע לאחר העיתונאים מסמך שצפוי היה לזעזע את המערכת הפוליטית – המסמך היה ההוכחה האחרונה בתחקיר עיתונאי שעליו שקרו בעיתון זמן רב, ועיקרו חשד שראש הממשלה המכהן קיבל שוחד. מערכת העיתון רגשה – מידע כזה, וכיחוד בעיצומה של מערכת בחירות, הוא חומר נפץ של ממש, חגיגה עיתונאית. לקראת אחר־הצהריים סיים ב' לכתוב את כתבת התחקיר. ראש הדסק היה מרוצה, העמיתים בעיתון פירגנו. בסכיבות השעה

שמונה בערב השתנתה האווירה: עורך־הדף של העיתון התקשר ובפיו בשורה – פרקליטו של ראש הממשלה שכנע את בית־המשפט למנוע את פרסום הכתבה. שופט בית־המשפט המחוזי בירושלים קיבל, כמעמד צד אחר, את עתירתו של הפרקליט ואסר לפרסום את שמו של החשוד. במערכת הבינו מיד את משמעות המהלך: במקרה של חשד נגד ראש הממשלה, שמו של המועמד הוא הסיפור.

כיצד התאפשרה הפסילה?

כמהלך הכנת התחקיר הפנה ב' שאלות לראש הממשלה ולגורמים שונים בלשכתו. במקביל, מתלונן אגונימי הוביל לפתיחתה של חקירה משטרתית סביב אותם חשדות. כשהתגבשה כתבת התחקיר פנה ב', כמקובל, לראש הממשלה כדי לקבל את תגובתו הרשמית. ראש הממשלה סירב להגיב.

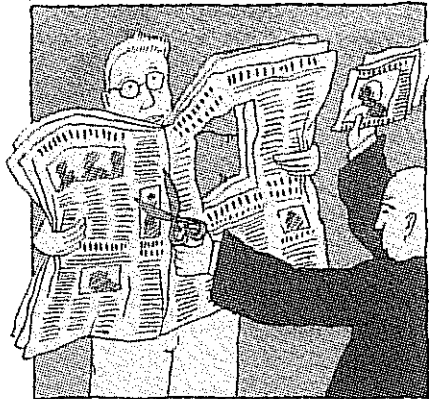
שעה קלה לאחר מכן פנה ראש הממשלה, באמצעות פרקליטו, לבית־המשפט. השופט התחשב בקשת העותר לרדוף בעתירה במעמד צד אחר. תנאי הרדליין שבהם עובדים כלי התקשורת מספקים לעותר עילה לבקשת רדוף, שהרי לאחר הפרסום אין עוד טעם בעתירה. השופט השתכנע שמסגרת הזמן לא מאפשרת את זימון נציגי העיתון. כך לא התאפשר לעיתון להציג את עמדתו. חוק בתי־המשפט, שתוקן זמן קצר קודם לכן, איפשר לשופט לאסור על פרסום שמו של חשוד, או פרטים העשויים לזהותו, "לרבות כל פרט אחר מפרטי החקירה" כדי למנוע "פגיעה חמורה בפרטיות...".

התחקיר נגז. ראש הממשלה הוסיף להוביל בסקרים וזכה בבחירות בניצחון ברוב סוחף.

ב' משוכנע שראש הממשלה הוא ש"ארגון" את התלונה שהובילה לפתיחת החקירה. השאלות שהופנו ללשכתו הדליקו אצלו נורת אוהרה: בלשכה הבינו שפרסום התחקיר יוביל ממילא לפתיחתה של חקירה משטרתית. בכך שיום תלונה רשמית נגדו – כך סבור ב' – מנע ראש הממשלה את הפרסום שסיכן את מועמדותו.

הסיפור הוא, כמוכן, בדיוני, אך לא כליכך דמיוני. ערב פיזור הכנסת ה־15, ב'17.12.02, עבר ברוב של 43 חברי־כנסת תיקון לחוק בתי־המשפט. לפי התיקון אכן ראש הממשלה לאסור על פרסום שמו של חשוד או כל פרט אחר מפרטי החקירה במקרה של פגיעה חמורה בפרטיותו של אדם. זה שנים שמתגלגלות בכנסת

אילו התיקון לחוק, החאפשר למנוע פרסום שמות אנשים הנחקרים במשטרה, היה מופעל בחודש שעבר, הידיעות על החשדות נגד משפחת ראש הממשלה ועל מעשי שחיתות במערכת הבחירות לא היו מתפרסמות

איור: יערה עשת

השלימו עם ההצעה משום שסברו שהיא מקהה את עוקצו של החוק, אשר נועד, כך חששו, להגן על אנשי הציבור.

אולם ערב פיזור הכנסת ה־15 הגיש חברי־הכנסת חיים דרור קמון מן המפד"ל הסתייגות מן התיקון של איתן. הנימוק שנתן היה שאין להבריל בין אנשי ציבור לאדם מן היישוב (שלגביו נקבע בחוק כי שופט ראשי לאסור פרסום שמו אם שוכנע כי יגרום לפגיעה בפרטיותו). האומנם אפשר להעלות על הדעת כמה הבדלים: ברור שאנשי ציבור מוזתרים במידה מסוימת על זכותם לפרטיות. הציבור זכאי למידע עליהם, בוודאי כאשר הם חשודים בפלילים. מעבר לכך, לאנשי ציבור יש יכולת להעסיק דוברים ויח"צנים, כלים שאינם עומדים לרשות הכלל. כך או כך, ההסתייגות, שהוגשה בשעת לילה, בעיצומם של הדיונים בחוק התקציב, התקבלה, והחוק עבר בקריאה שלישית. קריאה בעיתונאים בבוקר שלמחרת אישור החוק מעלה בריעבד חיוך אידוני. העיתונאים באותם ימים היו מלאים בפרסומים על חשדות וחקירות של אנשי ציבור: פרשת השחיתות בליכוד, הקשר העסקי של יוסי גינסוד עם הרשות־הפלסטינית, זיופי הפריימריז בעבודה ועוד ועוד...

החוק נכנס לתוקפו ב'1.1.03, ארבעה שבועות לפני יום הבחירות. לו "הופעל" החוק במהלכה של מערכת הבחירות, עשוי היה סיקודה להיראות אחרת לחלוטין. הפרשיות המרכזיות שהעסיקו את כלי התקשורת, ייתכן שהיו נגזות ונאסרות לפרסום.

■ אצל חודי במסיבה

בקרב חובבי הספורט עולה, לעתים, החשד כי הגטיית האופייניות לעיתונאי הספורט הן מילדות. כולם, כמעט ללא יוצא מהכלל, אינם מסוגלים להתייחס בצורה עניינית לתחומי הסיקור שלהם אלא צובעים אותם בכל הצבעים העזים של אופיים: הם פומפוזים, הם אמוציונליים, הם חסרי חוש מידה ויש להם חיבה בולטת לדרמטיזציה. לדאבון הלב, גם חוש הומור אינו, בררד"כלל, הצד הבולט בעבודתם. ועוד לא הזכרנו את ההתרפסות בפני הספורטאים כשיטה (ראה ירון טלפו משתנק בשידור על מייקל ג'ורדן, רפאל נאה מתפייט, סמוק וגרגש, מרי יום שישי ב"דיעות אחרונות" אחרי נצחונות של מכבי, ועוד ועוד). שובה של ליגת האלופות בערוצי הספורט בכבלים, מהמגרשים ומהאולפן, תחת הנהגתו של מורי בריאון, מזכירה שאפשר גם אחרת.

אם כבר יש כאן משהו דרמטי, הרי זו קפיצת המדרגה המקצועית והאיכותית של שידורי הכדורגל. בריאון, כידוע, ככלל נא לערוץ הספורט מההומור. בנוסף למערכוני "החמישייה הקאמרית", שרבים מהם נכתבו על-ידו, עסק בריאון בפרויקטים טלוויזיוניים היסטוריים ותרבותיים אחרים שגם בהם כלט ההומור. תחת הנהגתו משפסף הצופה את עיניו, מתקשה להאמין שר"ר שגיא כהן, פרשן הכדורגל והפובליציסט הרציני, מציץ מעל המסך בתחפושת אשה תנ"כית, כשבפיו טקסטים מטורללים שכתב לו בריאון (המתופש בעצמו למשה רבנו), ומולו אבי מלך לבוש בטוגה רומאית מרחף על ענן עם מטאטא, כל אלה כפתיח לשידור משחק וכתוכורת לחג שחלף זה מקרוב, לפרשת השבוע, לתרבות הארץ שבה מתקיים המשחק, או השד יודע מה.

שילובם של מערכונים בשידור, בצירוף האווירה הגינוחה ונועם ההליכות במסיבה השבועית של מורי, לא רק שאינם באים על חשבון רמת הפרשנות והשידור, אלא הם תומכים בשידור ספורט שהוא תענוג צרוף לכל חובב כדורגל. החבורה האינטליגנטית והשמחה שיושבת באולפן אצל מורי מבינה אמנם טוב מאוד בכדורגל, עובדה העולה כמעט מכל משפט פרשנות שנאמר, אבל בטורפו של דבר באה ליהנות.

קוראי הטור הזה מתחלקים, זה ברור, לשני סוגים: אלה שלא מפסידים אף ערב של ליגת האלופות, ולהם לא צריך להסביר את כל הדברים האלה, הם רק שומעים מורי והם כבר מחייכים, ואלה שלא מתלהבים מכדורגל ולא צופים בליגת האלופות, ולהם אני בוודאי נשמע כמו עוד עיתונאי ספורט ממוצע.

חנן עתיאר

התמסרות מרצון של התקשורת. טבעו של משטר שהוא שואף להצר את טווח הרעות הקביל חברתית; טבעו של עיתונאי טוב – ויהיו דעותיו על עצם הסירוב אשר יהיו – צריך לכלול את השאיפה להרחיב את גבולות המאבק, להציב אתגרי בפני תפיסות קיימות. הסיקור המסיבי של הסרבנים אולי נולד בטעות, מהסיבות הלא נכונות, אולם באופן פרדוקסלי הולידה הטעות הזאת את אחד ממשבי הרוח המרעננים ביותר בעיתונות העברית של השנים האחרונות, רוח שאת תוצאותיה האמיתיות נראה, אולי, רק בעוד שנים. חבל יהיה אם לא נשכיל להפיק מכך את הלקחים הנכונים.

א ר נ ל י ב י ז

חטא. לא לחינם נדרשה העיתונות להכדיז על כשלונם, על מותם הסימבולי, של הסרבנים: רק כך ניתן להצדיק את הקאתם (ולא הוקעתם, שיש בה משום הכרה בחשיבות עמדותיהם) אל מחוץ לגבולות המחנה.

סרבנות, הן מימין והן משמאל, אינה מהווה איום לא על המדינה ולא על הדמוקרטיה. מבחינת הממסד הסרבנים אפילו נחוצים, שכן הם מסייעים לסמן ביתר בהירות את גבולות ההסכמה ובכך מבססים את הלגיטימציה של הסדר הקיים. אולם אין שום סיבה שהתקשורת הישראלית תתגרב לסייע למשימה הזו. למדינה די מנגנונים משל עצמה כדי להכפיף את דעת הקהל למרותה, גם בלי

■ הרחבת תחום המאבק

במדינה שאורך נשימתה כשל רץ מרתון אסתמטי, אין תמה על כך שעוד בטרם יבשה הדיו על הכתבה המפרגנת האחרונה, כבר הודרזה התקשורת להכריז על כשלון מאבקם של סרבני השירות הצבאי בשטחים. אם גנדי היה זקוק ל-32 שנים כדי לגרש את הכובש הבריטי, אם מתנגדי מלחמת וייטנאם הפגינו יותר מעשור עד שהביאו לסיומה, הרי שאצלנו, אם מוקץ חודשיים ממאן נעם פדרמן לקרוא "די לכיבוש" ולהחליף את מעצר הבית במנעמי כלא 6, כבר נדרשים הסרבנים לגולל את "חשבון הנפש" שלהם מעל דפי העיתונות (למרבה הצער, חלק מהם גם מסכימים).

אבל תפקידם האמיתי של הסרבנים, כמו גם תפקידה האמיתי של התקשורת, איננו מסתכם בדיווח על התוצאה הסופית. בנסיבותינו המדיניות והחברתיות, סיכוייהם של הסרבנים "לנצח" היו דומים לסיכוייו של יוסי ביילין להיבחר לראשות הממשלה. הטעם בקריאת התיגר של הסרבנים על ההגמוניה האידיאולוגית נעוץ, בשלב זה, אך ורק ביכולתה של הקריאה הזאת להרחיב, באופן גנדי, את גבולות השיח הקיימים – להכניס לתוך המסגרת הנתפסת כלגיטימית תכנים שעד כה הודרו ממנה. מטבע הדברים, נדידתם של התכנים הללו מן השוליים למרכז, למקום שבו ניתן למדוד את השפעתם גם באופן אופרטיבי, היא תהליך ארוך שנים, שהצלחתו אינה ודאית; אולם אין לזלזל בחשיבותו של רגע הפריצה של המסגרת.

בתהליך ההזדירה הזה היה שמור לתקשורת הישראלית תפקיד מרכזי, ובמקרה של סרבני השירות, דומה שהתקשורת סייעה לו כמעט בטעות. העובדה שהסרבנים עשו שימוש בסמלים לאומיים מקודשים (החתימה על מכתב הסירוב תוך ציון דרגותיהם הצבאיות, לדוגמה), כמו גם קרבתם החברתית לעולמם המוכר של מרבית אנשי התקשורת, הקלו על כניסתם החלקה יחסית למשבצת שבה הם מוקמו: טועים, אך סימפטיים; שוגים, אבל "משלנו". האמפתיה האישית גברה על הרפקס האידיאולוגי: הרצון "להגן" את הבנים הסוררים גרם להכנסתם, דרך הרלת האחורית, ללב לבו של הריון הציבורי, והסרבנים ניצלו את החרך הצר שנפתח בפניהם כדי לקדם רעיונות, ולא את עצמם. כשהתוצאות הלא רצויות – מבחינת התקשורת – החלו להיחשף, באה גם ההכאה על

בעד ונגד הצעות הפסילה השונות. ההבדלים המשמעותיים בין המועמדים לפסילה לא הוכחו בפני הציבור. נזכיר רק כמה: מרזל הואשם בגזענות; חברי הכנסת הערבים – בהתנגדות לאופיה היהודי של המדינה ובתמיכה בארגוני טרור. מבלי להיכנס לפרטים, כל אחד יכול להבין את ההבדל שבין הטפה למשנה גזענית ובין מאבק של מיעוט לשינוי אופיה הלאומי של המדינה. השאלה העובדתית החשובה ביחס לבשורה ולטיב נסובה על התבטאויות שלהם שהביעו לכאורה תמיכה בארגוני טרור. חלק מן ההתבטאויות היו דרישמשמעותיות; לבטוות שבהן, אשר דלפו מתוך דברים שאמרו בדיונים סגורים, התכחשו שני הח"כים. הדיון הראיתי במקרהו של מרזל היה פשוט – ברור שמרזל היה איש "כך" והשאלה היחידה שעמדה לבידור היתה אם הפך את עורו. דרושה מידה רבה של תמימות לקבל את גרסתו שאכן התנער מהשקפות "כך", ויעידו הופעותיו בתשדירי הבחירות של מפלגתו, ואף על פי כן, התקשורת לא הציקה לו בעניין זה. מעניין כיצד היתה מגיבה העיתונות הישראלית לו ז'אן מארי להרפן, למשל, היה מצהיר שזנה את משנתו. גם המשמעות המיוחדת של פסילת נציגיו של מיעוט בישראל לא הצליחה להסתגן לדיון הציבורי.

בית־המשפט העליון, שנדרש להכריע בעניין, פעל בתוך דיון ציבורי מגביל. בית־המשפט מחויב אמנם לליברליזם ולשמירה על זכויות מיעוטים, אך הוא גם זקוק ללגיטימציה ציבורית, בעיקר בתקופה שבה מתנהל מאמץ לערער את מעמדו. בעיצומה של מערכת בחירות לא רצה בית־המשפט להצטייר כמי שמכריע בין שמאל לימין, בהשפעה חלקית, לפחות, של הדיון הציבורי־תקשורתי, דומה שבית־המשפט נאלץ לפסוק פסיקה "מאוזנת", לטובתו של מרזל ולבזשתו אנו.

יובל קרמניצ'ר

ועזמי בשארה סוקרה בתקשורת שלנו כמעט כמו אירוע ספורט. בסיכוב הראשון מרזל – 1, טיבי ובשארה – 0. בסיכוב השני, המכריע, הושג תיקו. כתב ספורט טוב, כזה שמכיר היטב את כללי המשחק שהוא מסקר, היה מבין שבעצם, מרזל זכה בסופו של דבר בנוק־אאוט. עוד לפני שפורסמו נימוקיו של בית־המשפט, ניתן להכריז על הישגו המשמעותי: מרזל קיבל "תעודת בג"ץ", המכשירה אותו כפוליטיקאי לגיטימי. לסיקור התקשורתי היה חלק בהכרעה הזאת. אף שנשמעה ביקורת רבה, ובדיון, נגד הדיונים בוועדת הבחירות שהוצגו כפוליטיים ולא ענייניים, התרכזו הסיקור התקשורתי בעיקר בהשלכות הפוליטיות וברדמה שמסביבו: "מי ייכנס?", "מי יפסל?", "מי אמר מה למי?".

מזירת האיגרוף הו, שבה הוצב מרזל בפניה הימנית, טיבי ובשארה בפניה השמאלית, נעדר כמעט לחלוטין דיון ענייני בנימוקים שהובאו

יש הסבורים שהתקשורת משפיעה באורח פעיל על המציאות, אחרים סבורים שהתקשורת היא במקרה הטוב משקפת של המציאות. עיתונאים רבים, בכירים כוטרטים, מאמצים דווקא את ההשקפה השנייה. מכל מקום, בהעדר תחליף אחר, כלי התקשורת הם לוח המודעות של החברה. האופן שבו מסוקרת פרשה הוא בדרך־כלל המרד היחיד (והרע) שיש לנו כדי להעריך את אופיה החמקמק של דעת הקהל. התקשורת מספרת סיפור; הפרטים שהיא מרגישה ומשמטה מכתבים את גבולות הדיון הציבורי. לכך בלבד יש, לעתים, השפעה על מקבלי החלטות, פוליטיקאים, פקידים ממשל, שופטים, הופועלים כולם במסגרתו של הדיון הציבורי וביחס אליו. פסילת מועמדותם של ברוך מרזל, אחמד טיבי

■ טעות בדגימה

הסיפורים החדשותיים המרכזיים בערבו של יום הבחירות היו, כידוע מראש ובדיעבד: נסיקתה של "שינוי", קריסתה של מפלגת העבודה והתעצמותו של הליכוד. כתבי החדשות הזוריים הוצבו, כצפוי, במערך מעובה במטות המפלגות הגדולות, כאשר רק קומץ עיתונאים נשלח לברוק את קורתיהן של הקטנות. במהומת ההיערכות הקרבנית של הערבים – אולפנים חגיגיים, גראפים וסגנוניים, והרבה פרשנים עמוסי מטאפורות – כמו נשכחה חמישית מאוכלוסיית המדינה.

התפיסה היהודית הגורפת של "ערבים" ראויה, ככלל, לגינוי. אולם, באי הסיקור הניחה התקשורת נדבך נוסף לבורות השלטת ולסטריאוטיפיזציה המתמשכת. מזל שבעת הקראת תוצאת המדגם עוד הספיק חיים יבין להבחין ולומר, שחז"ש היא מפלגה יהודית־ערבית. וזאת בניגוד לשיטה הנקוטה תרדיר בסקרי בחירות שלפיה מציינים בפשטות כמעט־שום: "מפלגות ערביות", או באופן גרוע ומזלזל יותר, "ערבים". העובדה שאין פורטים למעות מקילה אולי על התיאור העיתונאי, אך מייצרת גוש גדול ורמוזי שמתאר אחיד. לשם השוואה, לא יעלה על הרעת שיוגדר בתקשורת "הגוש הדתי". שכן ברור שלא הרי ש"ס כהרי המפד"ל, "הירות התורה" או אפילו "אהבת ישראל" של הרב כדורי.

לערבי הישראלי אין ערוץ טלוויזיה ישראלי חלופי. אם טרח לפתוח את המקלט בליל 28 בינואר לא צפה בנכחיו, אלא רק בתערועי קואליציות אפשריות, או בהתנגדותו האטרקטיבית של ברוך מרזל. ההיגיון השליטי, כנראה, הוא שכיוון שהמפלגות הערביות אינן שותפות לקואליציה ואינן מספקות די רגש, אין טעם בסיקורן. כלומר, אפרוירי, לא היה טעם לשלוח צוותי שידור למטות המפלגות הללו.

עלה התאנה התקשורתית התגלם בשילוחו של כתב הערוץ הראשון, גיל סדן, למלון בנצרת. לשם הוזמנו נציגים שונים של המגזר הערבי. ח"כ טיבי וח"כ בשארה לא טרחו להגיע, מורה סדן. הם ידעו שלא יקבלו דקות שידור ראויות. הם צדקו: פעם אחת בלבד הועבר אליו השידור, לדקה. בערוץ השני, לשם השוואה, לא טרחו כלל לשלוח ניידת שידור ואילו לערוץ 10 היתה נקודת שידור בנצרת, שלא קיבלה זמן מסך כלל.

בהתעלמות הבוטה הזו מרימה התקשורת תרומה נאה לליבוני אלימות עת־רית של ערביי ישראל. מי שלא הכיר בתפיסה המתנשאת רבת השנים כלפי ערביי ישראל, נאלץ להכיר בה באוקטובר 2000, ובכבואתה שנשקפה מהחרמת הבחירות בין ברק לשרון. הטלוויזיה רבת הכוח נוטלת עדיין חלק פעיל בתהליך ההדרה הפוליטי־חברתי־תקשורתי של ערביי ישראל.

ע ה י ת ב ן - א ר ו י ה

מי בעד הפלת סדאם

העיתונות ברוב הארצות הערביות מתנהגת לפי הכלל: המדינה זה אני

צבי בראל

פ שבוע הראשון של חודש ינואר פרסם הקריקטוריסט הירדני עמאר חג'אג' קריקטורה בעתון אידוטטור שיוצא לאור בעמאן. בקריקטורה נראית נעל צבאית מבדיקה שעליה כתוב USA כשהיא דורכת על משטח קרקע שעליו מוצב שלט ובו כתוב "האזור הערבי". הנעל כולה מעוטרת בסמיני נשיקות. רוצה לומר, העולם הערבי מנשק את רגליה של ארצות-הברית גם כשהיא רומסת את הערבים ובאה ללחום נגד עיראק. הקריקטורה פורסמה אחרי שפקחי האו"ם כבר החלו את פעולות הפיקוח בעיראק והחלה הספירה לקראת הגשת הדו"ח הראשון, שבועיים מאוחר יותר. עדיין לא היה ברור אז כיצד יתפתחו הדברים, אבל למנהיגי מדינות ערב הוכרזה המציאות המדינית החדשה: ארה"ב, "ראש הצפע" כפי שהיא מכונה בעתון "אלקורס אלערבי" שיוצא לאור בלונדון, העמידה את שליטי מדינות ערב בפני רילמה: כיצד להתמודד עם הבעיה העיראקית – האם לנשק את רגליה של ארה"ב, כתיאור הקריקטורה של חג'אג', או לכנות איוו "שורה ערבית מאוחדת" נגדה.

לעיתונות הערבית, מנגד, הרילמה היא כפולה: כיצד אפשר להגן על עמדת הממשלה ובה בעת להציג עמדה אינטלקטואלית עצמאית, והאם בכלל אפשר ליישב בין השתיים. יותר מכך, כל מערכת עיתונאית שאינה שייכת לאופוזיציה (במדינות שבהן יש עיתונות אופוזיציה) מתבקשת ליישר קו עם ממשלתה, שלא בהכרח רואה עין בעין עם ממשלות ערביות אחרות. כך, למשל, מצרים הרשמית פתרה לעצמה את הרילמה על-ידי הטלת אשמה ישירה על סדאם חוסיין, ועל-פי קו זה התיישרו העיתונים הממשלתיים. "מספיק עם האינפנטיליות הזאת של ההופעה מול מצלמות הטלוויזיה כשצחוק על פניו כשהוא מחזיק בידיו את הסיגר הקובני

היקר ומלגלג על מה שארה"ב מתכננת לו ולמטורו ולעמו", כתב אבראהים סעדה, עורך "אח'באר אליום" המצרי על סדאם חוסיין. "אילו סכנת המכה הצבאית הצפויה תסתפק בסילוק משטרו של הדיקטטור הברברי והבלתי אנושי בכגודל, לא היינו חוששים ולא נקראים לדגל, להפך, אנו תומכים במכה הזאת... אולם המטרה האצילית הזאת לא תושג אלא אחרי שעיראק תיהרס".

סוג הכתיבה הזה הוא בבוואה נאמנה לתדריכים שמקבלים עורכי עיתונים פרזיממשלתיים במצרים משר ההסברה המצרי, ספואת אישריף, "צריך להפריד בין סדאם לבין עיראק", מסביר סגן עורך עיתון מצרי. "יש לנו מטרה נקודתית ששמה סדאם חוסיין ויש לנו מטרה ערבית ששמה עיראק. אנחנו מתבקשים להגן על המטרה הערבית גם אם פירוש הדבר להקריב את המטרה הנקודתית". זוהי הדרך שבה אפשר לעקוף את הביקורת על שיטת המשטר של סדאם חוסיין, בבחינת תפוח רקוב אחד אינו מעיד על הכלל. וכך, כאשר ממקדים את המתקפה התקשורתית נגד המנהיג, יוצאת השיטה נקייה.

הרברים מתבהרים יותר כאשר מתבוננים בעיתונות הלבנונית, החופשייה כמעט לגמרי מכל לחץ בין-ערבי. זאת להבדיל מהעיתונות המצרית שמתבקשת

לנקוט עמדה ממלכתית, גישה שפירושה לייצג בכבוד את מצרים כמנהיגת העולם הערבי וכמי שמתיימרת לקבוע גם את קו ההסברה הערבי. לתקשורת בלבנון אין או כמעט שאין בעיות כאלה, בהיותה נתונה בידי בעלי הון פרטיים, חלקם פוליטיקאים, ומכאן שמחויבותם של עורכי העיתונים היא לבעליהם ולהשקפות עולמם אבל לא לאיזשהו "ענין ערבי" חובק עולם.

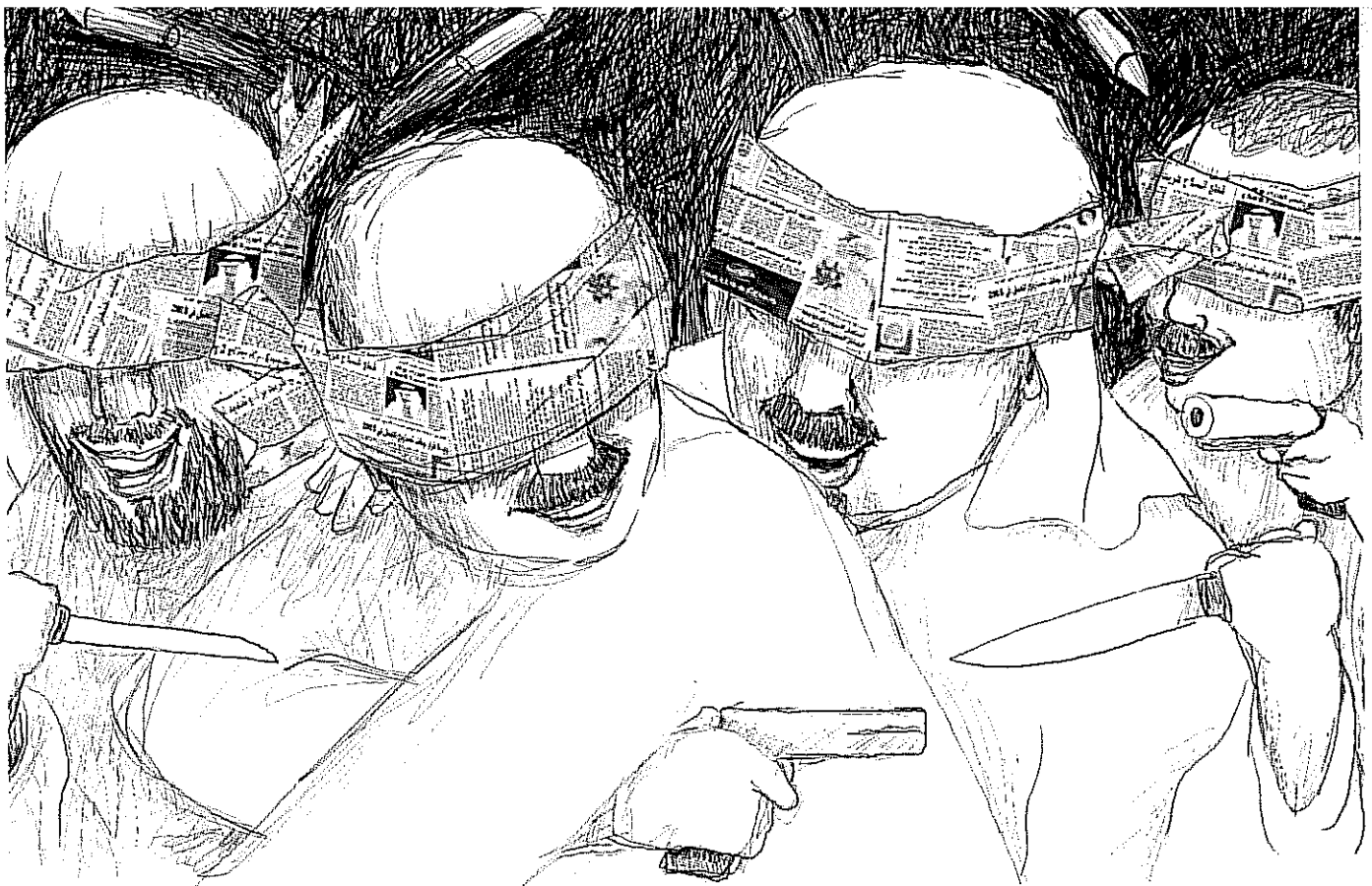
ולכן, קריאה במאמרי העיתון "אז'נהאר", שיוצא לאור בכיירות, מציגה איפיון אחר של הבעיה העיראקית. הבעלים והעורך הראשי של העיתון, ג'ובראן תוויגי, עיתונאי ותיק ואמיץ שכבר הראה את יכולתו מול המשטר הסורי כאשר ביקר בתריפות את הנוכחות הסורית על ארמת לבנון, פרסם במחצית חודש פברואר מאמר נוקב בשאלה העיראקית. "על אילו משטרים אנחנו בוכים", היתה כותרת המאמר. המאמר כולו רווי לעג למנהיגי מדינות ערב אשר אינם מסוגלים לראות נכוחה ולהבין שהפלת משטר סדאם היא פתח למורח תיכון טוב יותר. "האמת היא שהמלחמה תשפיע לא רק על עיראק אלא על כל מדינות העולם הערבי – מהמפרץ ועד לים. יהיה מי שיאמר שהמלחמה תביא לקץ העולם הערבי, אבל נכון יותר יהיה לומר שהיא תביא לקץ המשטרים הערביים הנוכחיים... הרשו לי לשאול שאלה כנה, גם אם פוגעת: האם קץ ההרכב הנוכחי (של המשטרים) היא לא פתיחה לדבר חדש? האם אין פירוש הדבר שינוי? והאם השינוי אינו יכול להיות חידוש והתפתחות לכיוון דבר טוב יותר... האם לא כל העמים הערביים סובלים מרוב המשטרים המושחתים, העושקים והרודנים?".

פ לבנון אפשר לכתוב כך כי לבנון אינה חייבת דבר לעיראק ולא לסדאם חוסיין. העיתונות בלבנון איננה צריכה לשקול את מחיר הנפש שיגיע אליה מעיראק או את ההשפעה שתהיה להפלת סדאם על מספר העובדים הלבנוניים בעיראק. לעיתונות הזאת אין לאן להתגייס כי גם אין קו ממשלתי

אחר ברור, וגם אם היה הרי שהעיתונות הלבנונית, שסבלה בשנה האחרונה מנחת ידה של הממשלה אשר סגרה שתי תחנות טלוויזיה, תשמת לחלוק עליה. עיראק, מנקודת מבטה של רוב העיתונות בלבנון, היא סימפטום למתרחש במדינות ערב בכלל, ושינוי של משטר אחר אין בו כדי לרפא את מצבן של מדינות ערב. "הבה נקבע פגישה עם השינוי", מוסיף תוויגי, "בוואו נישא תוכניות ודרכים כדי לבנות עולם ערבי חדש שאותו נשרטט אנחנו מתוך שאיפותינו וחלומותינו והאינטרסים שלנו ומתוך רצוננו". כלומר לא מתוך תכתיב חיצוני, אמריקאי או אחר.

לפני כשבועיים פרסם חג'אג' עוד קריקטורה בעיתון "אידוטטור" הירדני. הפעם כבר נשמעה היטב הלמות קולות המלחמה. חיילים אמריקאים הלכו ומילאו את הקסרקטינים בכוויית ובקטר, ירדן הכינה אוהלים לקליטת אלפי פליטים והמלך עבדאללה אמר שרק נס יוכל להציל את האזור ממלחמה. הקריקטורה החדשה של חג'אג' תיארה ככס כפות ברמות מפת עיראק, כשהוא מוכן להישחט לכבוד חג הקורבן. על סכין השחיטה רשם האמן את הכתובת USA ועל אבן המשחות שמונחת לידו צויר מגן דוד. בתוך חודש הפכה

סופר מצרי: אין דעת קהל ערבית, יש דעת קהל מצרית, ירדנית, כווייתית ולבנונית. בדיוק כפי שאין הנהגה ערבית אחת או עמדה מדינית ערבית אחת. בדיוק כפי שאין אינטלקטואלים או עיתונאים ערבים אלא עיתונאים לאומיים, מקומיים

איור: עירית אדר

ערביים, ומדוע בלבנון מותר לבקר את המשטרים הערביים כולם ואילו בירדן אפשר לכתוב נגדם רק כאשר הם פועלים נגד אחווה ערבית? מסתבר שוב שהתפיסה הרואה במורת התיכון מקשה אחת אינה עומדת במבחן. מערכות הצנזורה הפנימית בכל אחת ממדינות ערב מעידה על השונות הפוליטית הפנימית והבין ערבית. "אין דעת קהל ערבית", פוסק סופר מצרי, "יש דעת קהל מצרית, ירדנית, כווייתית ולבנונית. בדיוק כפי שאין הנהגה ערבית אחת או עמדה מרינית ערבית אחת. בדיוק כפי שאין אינטלקטואלים או עיתונאים ערבים אלא עיתונאים לאומיים, מקומיים". עיתונאים "לאומיים" עושים קודם כל את מה שהאינטרסים הלאומיים דורשים מהם, פחות או יותר כפי שהמשטרים הלאומיים מגדירים אותם.

זירתם החופשית יחסית של עיתונאים ערבים מצויה, כרגיל, בעיתונות הבינלאומית. בעיתונאים כמו "אלחיא" ו"אלקורס אלערבי" שיוצאים לאור בלונדון. כאן אין הם נדרשים לפזול לעבר משטריהם כדי לקבל מהם הנחיות מדויקות, והם רשאים להפנות את דבריהם ישירות אל דעת הקהל. כך, למשל, יכול היה עבדאלכארי עטואן, עורך העיתון "אלקורס אלערבי", שמחזיק באופן עקבי בעמדה שתומכת בעיראק, לצאת בקריאה ישירה אל הציבור הערבי לצאת אל הרחובות ולהפגין בעד עיראק. "בלתי הגיוני שחצי מיליון בנייארם יפגינו ברחובות לונדון, פריס ובריסל ואילו הרחוב הערבי שותק וחי חיים רגילים, כאילו נשאות המשטרים האמריקאיות מתכוננות לפלוש למדינה אחרת על כוכב אחר. על הרחוב הערבי לפעול ולומר את דברו, לא רק בעניין המלחמה אלא נגד שליטיו שנוטים אל התוקפנות האמריקאית". מאמר כזה בעיתונות ערבית מקומית (לא לבנונית) היה מעביר את כותבו באויקים אל אולם בית-המשפט לענייני בטחון המדינה באשמת הסתה, פגיעה בסדר הציבורי, פגיעה במורל ולווד כמה סעיפים נכבדים. אלא שגם להתבטאות כאלה יש מגבלה: יכולת השפעתם מצומצמת לגולים ערבים בחו"ל, למי שידו משגת לרכוש את העיתון או למי שיכול להתחבר אליו באינטרנט. ה"רחוב הערבי" בהמוניו לא יידע על הקריאה למי של "אלקורס אלערבי", העיתונים הערביים המקומיים לא יצטטו את העמדה הזאת, והקונסנזוס הערבי לא ייפגם.

ארה"ב של חג'אג' ממעצמה שרומסת את הכבוד הערבי לשוחטת של כבשה ערבית תמימה, קורבן של הקואליציה האמריקאית-ציונית. בעיתונות הירדנית אי-אפשר לכתוב בבוטות של סערה המצרי או בכנות של תוויני הלבנוני. ירדן היא מדינה בעלת אינטרסים רחבי היקף בעיראק. מכוניותיה ניוונות מן הנפט העיראקי, שמגיע במחיר מופחת, ותעשייתם ירדנים מוכרים סחורות לעיראק בהיקף של חצי מיליארד דולר בשנה. מנגד, ירדן היא מדינה פררמערבית בעליל ולמלך עבדאללה קשרים איתנים בווינגטון. כאלה הם גם קשריו עם אירופה שמתנגדת למלחמה ועם כוויית שמאוד רוצה בסילוקו של סדאם. למעשה, אחד ההישגים הגדולים של עבדאללה היה רכישת אמונה של כוויית בירדן אחרי שנים של חרם בשל עמדת אביו המנוח, המלך חוסיין, כלפי סדאם חוסיין. בתוך כליל הדילמות הירדניות נאלצת העיתונות הירדנית לפסוע בזהירות רבה כדי לא להרגיז שום צד.

1 כך, כאשר נדרשים פובליציסטים ירדנים לכתובה על המלחמה עם עיראק הם אינם כותבים נגד סדאם אלא בעד העם העיראקי, וכאשר צריך לבקר את ארה"ב הם עושים זאת בדרך עוקפת, על-ידי הטחת ביקורת על המשטרים הערביים. אלא שהביקורת הזו שונה מהביקורת המופיעה בעיתונות הלבנונית. כך, למשל, כתב באמצע פברואר ג'ורג' חראד ב"אירוסטור": "כמה מדינות ערביות מגינות על היגררותן אחרי התוקפנות האמריקאית בכך שהן מתארות אותה כגורל משמים שאין לבקש את השבתו לאחור אלא לקבלו באהדה ולצמצם את נזקיו... מדינות ערביות אלה מצאו את הפתרון ואת פסק ההלכה להצדקת עמדתן. הן מטילות על המנהיג העיראקי את האשמה לפריצת התוקפנות האמריקאית". בגירתם של המשטרים הללו, לטעמו של חראד, היא לא בעמיהם, בכויות האדם או בעקרונות החופש, אלא בקו הערבי, באחרות. כותבים ירדנים אחרים, כמו סלטאן אלחטאב בעיתון "אראא", מסתפקים בהצגת שבחיו של המלך עבדאללה אשר עשה מאמצים של הרגע האחרון כדי למנוע מלחמה, ואילו הקריקטוריסט אמג'ד רסמי צייר בראשית פברואר קריקטורה ברוח ירדנית טיפוסית: תנין עטוף כאפיה שבין שיניו הטורפות נעוצה עיראק וכידו הוא מחזיק צלוחית שאליה נאספות דמעותיו. אלה הן שוב מדינות ערב אשר מניחות לעיראק להיות לטרף ומזילות עליה את דמעות התנין שלהן. מדוע במצרים אפשר לכתוב נגד סדאם חוסיין אבל לא לבקר משטרים

צבי בראל הוא הפרשן לענייני המזרח התיכון של "הארץ"

לוחות מודעות

השיח העיתונאי במערכת הבחירות במגזר הערבי

עיתונות בשפה הערבית בישראל היתה, כמוה כמור העיתונות בשפה העברית, אחת הכמות החשובות שעליהן התנהל מסע הפרסום והתעמולה של המפלגות לקראת הבחירות לכנסת ה-16. לצדה של מערכת התעמולה התנהל שיח עיתונאי מרתק על שלושה נושאים שנגעו למערכת הבחירות: השתתפות האזרחים הערבים בבחירות או אי השתתפותם, פסילת מועמדים או רשימות, ותוצאות הבחירות והשלכותיהן על הפעילות הפוליטית בקרב האוכלוסייה הערבית ועל יחסיה עם אוכלוסיית הרוב ועם מוסדות המדינה.

יש להבחין בין שתי קבוצות עיתונים בערבית היוצאים היום לאור: הראשונה היא הבטאונים של המפלגות והתנועות הפוליטיות (כולל הנספחים והעלונים המיוחדים שהופיעו מטעמן לדגל הבחירות) והשנייה היא העיתונים העצמאיים-מסחריים אשר ניתן להניח שהשתתפותם במערכת נבעה בעיקר משיקולים מסחריים. עם הקבוצה הראשונה נמנים העיתונים "אלאתחאר" (יומון, חיפה, בטאון חד"ש), "פצל אלמקאל" (שבועון, נצרת, בטאון כל"ר), "צות אלחק ואלחרייה" (שבועון, אוס-אלפחם, בטאון הפלג החוץ פרלמנטרי של התנועה האסלאמית) ו"אלמית אק" (שבועון, נצרת, בטאון הפלג הפרלמנטרי של התנועה האסלאמית). עם הקבוצה השנייה אפשר למנות את "איצנארה" (שבועון, נצרת), "כל אלערב" (שבועון, נצרת), "פאנורמא" (שבועון, טייבה) ו"אלאהאלי" (מופיע שלוש פעמים בשבוע, סח'נין).

אחרים מהעיתוננים הצהירו על כוונותיהם ואסטרטגיות הפרסום שלהם כבר בראשית מסע הבחירות. כך עשה, למשל, סמיח אלקאסם, עורך "כל אלערב", במאמר מערכת (22.11.2002) שכותרתו "הקדמה המונעת אי הבנות", ובו אמר: "העיתון 'כל אלערב' הציג את עצמו כבמה חופשית ועצמאית שאינה מזדהה עם צד על חשבוננו של צד אחר, או עם מפלגה על חשבונה של מפלגה אחרת, או עם חברי-כנסת או ראש רשות מקומית על חשבונם של אחרים. הרי אנו היינו מטרה של מעשי הכשה ועקיצה אשר חזרו על עצמם ללא הצדקה... עמדתנו היא עמדה עקרונית ועקבית שאינה נושא למשאזומתן - יהיו היחסים הפרטיים או האישיים שלנו אשר יהיו עם אה זה או אחר... אנו ב'כל אלערב' נאחו בשליחות של הבמה החופשית והפלורליזם הרעיוני הפתוח לרווחה כנגד השבטיות הפוליטית, העדתיות הרעיונית והרגשות האגוצנטריים". גם לוטפי משעור, עורך "איצנארה", היה מודע למורכבות תפקודו של העיתון בתקופה רגישה של בחירות ולהיותו מטרה להשמעות ולהאשמות בחוסר אובייקטיביות ובהטיות. במאמר מערכת שנשא את הכותרת "ענייני הבחירות... האיזמים, מוגות הלב ותגובתנו" (24.1.03) תקף את משימצי הקו שנקט עיתונו וכתב: "לא, לא שכחתי להתייחס לקללות, למעשי הפרחחים ולאיומים, כי אין בכונתי להנניח את האיזמים. אמנם לעת עתה אני מזניח את המאיימים,

המוכרים לנו היטב, אך מחר, לאחר סיום הבחירות, אנו נטפל בשולחיהם כפומבי ובתקשורת ולאחר מכן נפנה לחוק". יש להדגיש שהשבועונים המסחריים-עצמאיים ניסו להקצות שטחי פרסום ותעמולה כמעט לכל המפלגות הפעילות במגזר הערבי (כין היתר גם למר"צ ולמפלגת העבודה) וכנראה בלי סייגים והגבלות (להוציא את המקרה שבו העיתון "איצנארה" לא פרסם מודעות תעמולה מטעם כל"ר, כנראה בשל אי רצונם של אנשי כל"ר לפרסם בעיתון; לוטפי משעור מספר שעיתונו פנה לאנשי כל"ר והציע להם להציג את עמדתם מעל דפי עיתונו אך לא נענה). "כל אלערב", לעומת זאת, התנהג כעיתון מסחרי לכל דבר: הוא הלך לאורך כל הדרך לפי המדיניות של מתן הזדמנות שווה (תמורת תשלום כמובן) לכולם. בעת מערכת הבחירות הקפידו אנשי העיתון לראיין את ראשי ארבע הרשימות הערביות המתמודדות וניכר היה מאמץ להעניק להם הזדמנות שווה גם בסיקור החזרות (להוציא מקרים אחדים של העדפת רשימת הברית המתקדמת של האשם מחאמיד).

עיתונים המפלגתיים, לעומת זאת, לא חתרו ליישם את עקרון הפלורליזם הרעיוני והיו במה בעדית למסע התעמולה של המפלגות שהם מייצגים. המפלגות הללו לא הסתפקו בעיתונים שבבעלותן אלא פנו גם לעיתונים המסחריים. העיתונים "אלאתחאר" ו"פצל אלמקאל" הם דוגמאות לאסטרטגיה תעמולתית שונה. "פצל אלמקאל" התרכז בעיקר בהסברת עמדות מפלגתו (כל"ר) ובהרגשת סמליה, ואילו "אלאתחאר" בחר לבסס את קמפיין הבחירות שלו על התקפה חזיתית על יריבי מפלגתו, במיוחד על כל"ר ומנהיגה ח"כ עזמי בשארה. המגמה הזו קיבלה תנופה וממדים גדולים אחרי החלטת בג"ץ לבטל את פסילת כל"ר וחבריה-הכנסת בשארה וטיבי. מוסף הבחירות המיוחד של העיתון, שהופיע למחרת החלטת בג"ץ (10.1.03) יוחד ברובו להצגת הברלים לכאורה בין העמדות שהציג לפני הבחירות לכין הרברים שהצהיר בפני ועדת הבחירות ובג"ץ. במיוחד הדגיש העיתון את הכרות: "אני נכנע". אנשי חד"ש-ע"ל דאגו גם לפרסם "אלאתחאר" ובעיתונים אחרים ("איצנארה" למשל) מודעה של אנשים שהתלבטו, כביכול, בבחירה בין חד"ש וכל"ר, אך כששמעו את עדותו של בשארה בפני בג"ץ ואת המשפט "אני נכנע", החליטו להצביע חד"ש-ע"ל ("איצנארה", 24.1.03).

השיח העיתונאי בתקופת הבחירות נסוב על שלוש סוגיות עיקריות:

1. הצבעה או החרמה: אחרי ההחרמה הגורפת של הקלפיות בבחירות לראשות הממשלה, הטיפו תנועות אחרות (כבייחכפר וחוגים אחרים) להמשיך בה גם בבחירות לכנסת. לעומתם הכריז הפלג החוץ פרלמנטרי של התנועה האסלאמית על מתן חופש בחירה לחבריו, כשהוא נוקט גישה של "נייטרליות חיובית"

איור: מירון פרלמטר

בכותרת: "הניצחון על היועץ (אליקים רובינשטיין; כ"מ): אנו בוחרים את נציגינו והמדינה לכל אורחיה", "אלאתחאר", לעומת זאת, תקף את בל"ד והאשים את מנהיגה בכפל לשון. גם עורך "איצנארה" לגלג במאמר מערכת, באופן מרומוז, על חגיגות בל"ד והביע תמיהה על טענותיה בדבר נצחון הרעיון של "מדינת כל אורחיה" ("איצנארה", 10.1.03).

3. תוצאות הבחירות: ההערכות שפורסמו על משמעות תוצאות הבחירות ביטאו אכזבה, על אף צהלות הניצחון שהשמיעו בטאוני בל"ד וחד"שיתע"ל כימים הראשונים אחרי הבחירות. עורך "איצנארה" מצדו קרא במאמר מערכת לערוך חשבון נפש ולהעריך את הגסיבות שהובילו לתוצאות הבלתי מחמיאות.

■

ד"ר מצטטא כבהא הוא מרצה באוניברסיטה הפתוחה

שהתבטאה היטב בתכניו של הביטאון "צות אלחק ואלחריה". העיתון פרסם סדרת מאמרים מאת מנהיג התנועה, השיח' ראד סלאח, תחת הכותרת "אנחנו והבחירות", שמהם ניתן היה להבין שאין שום הצדקה להמולה שמחוללים המצדדים והשוללים את ההשתתפות בבחירות משום שממילא הן לא ישנו דבר. שאר העיתונים נטו ברך-כלל לתמוך בהליכה לקלפיות וכך גם מאמרי המערכת בעיתונות העצמאית-מסחרית, אם כי בעמודי הדרעות הופיעו גם מאמרים שצידדו בהחרמה.

2. פסילת המועמדים: זו היתה אחת הסוגיות הבודדות שזכתה לקונסנזוס בשיח העיתונאי בערבית, אך לא לאורך זמן. בתקופה שבין הפסילה של בל"ד והבריחה-הכנסת בשארה וטיבי ועד פסיקת בג"ץ שמרו הכותבים בעיתונים על רוח אחדות בהתנגדותם לפסילה, אך מיד עם החלטת בג"ץ חורשו המריבות וההתקפות בעיתונות המפלגתית. "פצל אלמקאל" חגג את פסיקת בג"ץ

עין ביליאומית

שני הגברים שהתיישבו זה מול זה לשיחה, באחד מימי הקיץ האחרון בווארשה, נמנים עם צמרת עולם התקשורת והתרבות בפולין. מצדו האחד של השולחן ישב אדם מיצ'ניק, עורך היומון "גאזטה ויבורז'ה", הנפוץ ביותר במדינה. מיצ'ניק, היסטוריון ועיתונאי, זכה לשם עולמי עוד בשנים שנאבק בשלטון הקומוניסטי, ישב כשש שנים בכלא, וסייע לארגון "סולדיריות" שהבקיע סדקים ראשונים בשיטה הקודמת. כשהתפרק הגוש הקומוניסטי הקים את ה"גאזטה", שאותו הגדיר כ"עיתון החופשי הראשון מן האלבה ועד ולאדיווסטוק". מולו ישב לב ריוויץ, מפיץ קולנוע פולני ידוע, ובעליה של חברת טלוויזיה פרטית גדולה. ריוויץ, יליד רוסיה, הגיע לפולין בשנת 1959, למד קולנוע וטלוויזיה, ואף השתתף בעצמו בכמה סרטים. הוא זכה לעיקר פרסומו לאחר שהיה שותף להפקת "רשימת שינרלר" של סטיבן ספילברג, והפיק את סרטו של רומן פולנסקי "הפסנתרן".

כחום הקיץ הווארשאי פשט מיצ'ניק את מקטורנו, והניח אותו על כיסא. בן-שיחו ריוויץ לא ידע כי באחד מכיסי ה'וקט מונח מכשיר הקלטה קטן, שתיעד את השיחה בין השניים. השניים שוחחו על אחד הנושאים הלוהטים ביותר בעולם התקשורת הפולני: חוק המדיה, הנמצא בהליכי חקיקה בפרלמנט, אשר יטיל מגבלות קשות על הזכאים להשתתף בהפרטת הטלוויזיה הפולנית. אחד מסעיפי הצעת החוק, שנועד למנוע היווצרותם של "ברוני תקשורת" נוסח פולין, קובע כי תאגידים שכבועלותם עיתונים לא יוכלו לרכוש ערוצי טלוויזיה.

חמישה חודשים נשמרו פרטי השיחה בסוד, ורק בודדים ידעו על תוכנה. עד שבסוף רצמבר האחרון נרעשה פולין מגילויים על הפגישה, שנחשפו בעמוד הראשון של ה"גאזטה ויבורז'ה". העורך מיצ'ניק תיאר שם לפרטים את הפגישה והציג ציטוטים מן ההקלטה – המעידים כי ריוויץ הציע לעיתון סיוע בתיקון הסעיף הבעייתי בהצעת החוק, באופן שיפתח בפני העיתון ותאגיד-האם שלו, "אגורה", את הרלת לעסקי הטלוויזיה.

ריוויץ סיפר, כך דיווח העיתון, שהוא פועל בידעיתם של חברים בכירים בפרלמנט הפולני, הסיים, המקורבים לראש הממשלה לאוק מילר, ומוכנים לסייע בשינוי הצעת החוק. "מדובר בקבוצה המחזיקה עכשיו בידיה את הכוח", אמר ריוויץ בהקלטה, ואחר-כך קשר את ההצעה ישירות לראש הממשלה, ותיאר כיצד מגיע מילר מפעם לפעם לאחוזתו הפרטית של המפיק, ויוצא עימו להפלגות דייג באגם הסמוך.

אחרי-כך נקב ריוויץ בתג המחיר: 17.5 מיליון דולר, אשר "יחליקו" את הליך החקיקה. שליש מהסכום ישולם עם העברת התיקון בחוק, ושני השלישים הנותרים כאשר תושלם עסקת הרכישה של ערוץ הטלוויזיה "פולסט", ש"אגורה" מגלה בו עניין רב, כחלק מהרחבת עסקי המו"לות שלה גם לתחום השידורים. לצד העברת הכספים כללה העיסקה שהציע ריוויץ עוד שני סעיפים: הבטחה שהוא יהיה האיש שימונה למנהל תחנת הטלוויזיה המסחרית, כאשר "אגורה" תוכה בה, וכי רשת העיתונים של "אגורה" תחדל מלמתוח ביקורת על ראש הממשלה ומפלגתו. "האם ריוויץ המציא את הכל, או שהיה רק כלי בידי כוחות חוקים שניצבו מאחוריו? האם מדובר היה רק בדרישת שוחד, או אולי בניסיון לפגוע באמינות העיתון והחברה?", שאל מיצ'ניק.

עליפי הדיווח בעיתון החליט מיצ'ניק להקליט את השיחה, לאחר שקודם לכן כבר הציג ריוויץ את הצעת השוחד שלו לנשיאת "אגורה", ונדה רפזינסקי. אחרי השיחה עם ריוויץ מיהר מיצ'ניק עם ההקלטה הישר ללשכתו של ראש הממשלה מילר, אשר הכחיש, כצפוי, כל מעורבות בפרשה. "מדובר ברמיון חולני", קבע ראש הממשלה, "מעולם לא דגתי עם האיש הזה, ריוויץ, דג גדול או דג קטן, ולא דיברתי איתו על הצעת החוק. בפעם האחרונה שוחחתי איתו בחטף בחודש יוני,

רפי מן

ריווינגייט

האם הציע לב ריוויץ לאדם מיצ'ניק עסקת שוחד: סיוע שלמוני בתיקון החוק. האוסר מונופולים בתקשורת הפולנית, תמורת 17.5 מיליון דולר? - וארשה סוערת

בבכורה של 'הפסנתרן'. מיצ'ניק עצמו נחפו לטהר את ראש הממשלה מאשמה. "אפשר לומר עליו הרבה דברים, אבל הוא לא כזה מושחת ולא כזה טיפס להציע הצעה כזו", כתב. וריוון, מצדו, הגיב כי בשיחה "רק רנו על ענייני עסקים", אבל רמו שכבוא העת "יחשוף את האמת כולה".

האשמותיו של מיצ'ניק הוטלו כפצצה אל הזירה הפוליטית התוססת בפולין. גשיא המדינה, אלכסנדר קוואשניבסקי, העומד לסיים שתי תקופות כהונה, מנסה להתנער כבר כמה חודשים מגל שמועות עקשני על רומן שהוא מנהל עם זמרת הפופ הפולנייה אריטה גורניאק (מקום שני באירוויזיון 1994), ומתכנן את מהלכיו הבאים – התמודדות על תפקיד מוזכ"ל נאט"ו או הקמת מפלגה חדשה. קוואשניבסקי, אגב, כמו ראש הממשלה מילר, מילא תפקידים בכירים במסטר הקומוניסטי בשנות השמונים, ובין השניים שוררת יריבות עור מאותם ימים.

בינתיים עיכב הפרלמנט בווארשה את המשך הטיפול בחוק המדיה החדש, והורה על הקמת

ועדת חקירה פרלמנטרית, שתברוק את החשרות בשחר. גם תובעים מטעם הממשלה החלו לגבור בפרשה – שטרם הגיעה לסיומה גם בשעת כתיבת שורות אלה. הרי הפרשה חרגו מגבולותיה של פולין: עיתונים באירופה קבעו כי גילויי שחיתות מסוג זה עלולים להקשות על מהלכי הכניסה של פולין לאיחוד האירופי. ה"טיימס" הלונדוני דיווח כי עלי-פי ההשערה דחה מיצ'ניק את פרסום הפרשה כמעט בחצי שנה, משום שחשש שחשיפה מוקדמת יותר עלולה לחבל במו"מ, שהתנהל בסתיו בשנה שעברה עם האיחוד האירופי.

ככל שחלפו הימים – ועיתוני פולין עוסקים בכך כמעט מדי יום בעמודיהם הראשונים – קיבלה הפרשה זווית חדשה: בכמה עיתונים הועלתה טענה כי מיצ'ניק ותאגיד "אגורה" לא היו קורבנות מזימת השוחד אלא דווקא יוזמיה, כחלק ממאמציהם לזכות בנתח מעסקי הטלוויזיה המשגשגים. מיצ'ניק מיהר לדחות את ההאשמה. "הפרסום שלנו היה ההוכחה המוצקה הראשונה לשחיתות בצמרת הפוליטית הפולנית", כתב במאמר נוסף בסוף ינואר. "קשר השתיקה הבלתי כתוב שהיה קיים תמיד לגבי הצעות מסוג זה נשבר, ודעת הקהל הזדעזעה". היו לנו רק שתי שגיאות בפרשה, התורה העורך, בכך שלא העברנו את הפרשה ללא דיחוי לחקירה, ושלא העמדנו את כל החומר שברשותנו לכל אמצעי התקשורת האחרים.

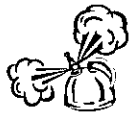
אזרחי פולין כלל לא הופתעו מן הגילויים. סקר שנערך בינואר גילה כי רוב הציבור רוחש רק אמון מועט למערכת הממשלתית, המשפטית, הפוליטית והתקשורתית. "כולם לוקחים משוכנעים שאפשר שוחד בפולין", היתה התשובה הנפוצה ביותר בסקר. 59 אחוזים מן הנשאלים משוכנעים שאפשר לזכות בסיקור אוהד בתקשורת באמצעות כסף, בהשוואה ל-49 אחוזים הסבורים כי באמצעות תשלומים ניתן להשפיע על הצעתם של חברי פרלמנט.

על רקע נתונים אלה בתן כתביהעת "וארשה ביונס ז'ורנל" את חוליי עולם התקשורת הפולני, כפי שהם נחשפים בפרשה, שכבר זכתה לכינוי "דיווינגייט". הבעיות החלו מיד לאחר התמוטטות השלטון הקומוניסטי, כאשר כל מי שהיה בקרבה למוקדי כוח זכה בנתחים מעולם התקשורת – המורפסת והמשודרת. זהו רמו ברור לאישים כמיצ'ניק, שקשריו ההדוקים עם צמרת ארגון "סולריריות" סייעו לו בהקמת העיתון, אף שהתנער עד מהרה מן החסות המפלגתית. איש לא חשב אז על הצורך בכללים ובחוקים בנושא התקשורת, כתב ה"ז'ורנל", ומי שדרש זאת נענה בכך שעכשיו "השוק החופשי יעשה את שלו".

באותה "ארץ חלומות" בחרו להתעלם מכך שהרטרוריקה על התקשורת עוסקת בעיקר כערכים, אבל למעשה מדובר במפגש של אינטרסים וכוח, ביזנס ופוליטיקה – כפי שממחישה היטב השערווייה האחרונה. "ז'ו", סיכם ה"ז'ורנל", "איננה רק המצאה פולנית".

איור: אורית ברגמן

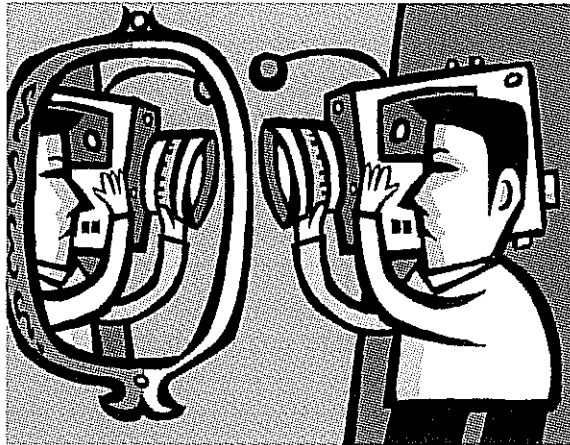
דו"ח שנתי

לציבור אין כלים למרוד את רמת תפקודה של התקשורת. למשל, כמה פרשיות שחיתות נחשפו בעיתונות או עד כמה היא עזרה לקדם את זכויות האזרח, חופש הפרט, הבריאות, ההגנה מפני שרירות השלטון ורווחת הקהילה. כלי התקשורת אינם שקופים דיים והציבור אינו יודע מספיק על הנעשה בהם, מי ומה עומד מאחוריהם ואילו קווים מנחים אותם. במצב זה מתקיים כלל מוור ולפיו "זכות הציבור לדעת הכל, חוץ מאשר על העיתוננים עצמם".

מן הראוי להנהיג הגשת דין-וחשבון שנתי (או אחת לשנתיים) שבו כלי התקשורת המרכזיים – טלוויזיה, רדיו, עיתונות יומית ואתרי אינטרנט רבי תפוצה – ימסרו סקירה על פועלם. גוהג כזה יגדיל את אמון הציבור בתקשורת ויחייב אותה לתת את הדעת על תפקודה.

ראובן שבת

ראובן שבת הוא עיתונאי עצמאי, וכתב ומבקר ספרותי בשבועון "מקור ראשון"

איור: עמוס אלנבוגן

חין בשאינו נוינו

קראתי את כתבתו של רן בנימיני ("עם היד על הרופק: סוכנות הידיעות של זק"א", "העין השביעית", נובמבר 2002). מבלי להיכנס לתוכנה, אני מבקש להעמיד דברים על דיוקם.

יחידות זק"א בארץ הן מחוזיות. בכל מחוז קיימת יחידת זק"א הפועלת במסגרת המשמר האזרחי, כאשר ליחידה מפקד בפועל הפועל תחת פיקודו של קצין אג"מ מחוזי. לכל מחוז, ובכלל זה מחוז תל-אביב, יש רשת עצמאית של מירס וביפרים. ההודעות המועברות ברשת זו הן בעיקר מחוזיות, ובנוסף מועברות בה הרשות שוטפות ועדכוני שונים.

עניין רשת הידיעות של זק"א שסוקרה בכתבה מתייחס לזק"א ירושלים, שבה פועל יהודה משיזוהב, כאשר לקורא התמים נראה כי כל מחוזות זק"א פועלים בדרך זו, ולא היא. יחידת זק"א תל-אביב אמונה על הוראות המשטרה שאליה היא כפופה. שום עיתונאי אינו צרוב על רשת הביפר שלה. יתרה מכך, עיתונאים רבים – והעניין ניתן לאימות – פונים אלינו השכם והערב כדי שנצרום את מכשיר הביפר שלהם, ונענים בשלילה.

כמה אירוני שהתמונה הגרולה הגלווית לכתבה היא של מתגרב זק"א בתל-אביב, העושה את מלאכתו בפגיעו ברחוב אלנבי. המתגרב איננו שייך כלל לכל מה שמופיע בכתבה.

זק"א תל-אביב היא הראשונה והגרולה בארץ, מתגרביה ממלאים את משימתם מתוך הכרה בחשיבות עשיית חסד של אמת עם חללי ישראל והבאתם לקבורה כדיון. הם מבצעים מלאכה זו במסירות ובנאמנות ומתייחסים אליה כאל רבר שהצנעה יפה לו. מעולם לא ניצלנו את פעילותנו לצורך כותרות בתקשורת או לקידום אישי.

חשה לבקוביץ

הכותב הוא מנהל יח"צ וקשרי חוץ, ויו"ר ועד הידידים של זק"א תל-אביב

טעות בנוגע לסרבנות

כתבתו של רן בנימיני ("זווית הסירוב", "העין השביעית", ינואר 2003) נכשלה בטעות נפוצה, שיש להמשיך ולתקנה בכל מקום שהיא מופיעה. "המצב שבו כל אזרח קובע לעצמו לאיזה חוק לציית ולאיזה חוק לסרב" לא זו בלבד שאין הוא בבחינת "אינו יכול להתקבל על הדעת", כדברי בנימיני, אלא הוא חובתו של כל אזרח.

ברמקורטיה, במיוחד אחרי השואה, כל אזרח חייב לקבוע לעצמו לאיזה חוק לציית, כשם שכל חייל חייב לקבוע לעצמו לאיזה פקודה לציית. הבחירה אינה יכולה להיעשות בקלות ראש, וחובת הסירוב קמה רק כאשר החוק "דוקר את העין ומקומם את הלב". אך עלינו גם להכיר בכך שהעין והלב שונים מאדם לאדם ולכבד כל מי שפועל בכנות על-פי צו מצפוננו. גם כאשר החברה מתחייט להעניש את העובר על החוק, אין היא פטורה מהחובה לכבד את העבריינים מסיבות-מוסר בד בבד עם העגשתו.

אין הברל בין סרבן "ימני" לסרבן "שמאלי", ואל שניהם ניתן להתייחס כאל עבריינים. אך יש הברל בין מי שמסרב בעצמו ובין מי שקורא לציבור – ובמיוחד לציבור הסרים למרותו – לפעול בסירוב מאורגן. תראשון נוקט צעד מוסרי והשני צעד פוליטי. לפיכך ראוי להתייחס מוסרית לסוג הראשון (למשל מ"כ שסירב להתאמן בפניו יישובים) ופוליטית לסוג השני (למשל מארגני סירוב-שטחים קיבוצי).

ואם הדברים נראים קשים, אפשר לחזור ולקרוא את "אנטיגונה" של סופוקלס, שבה נידון הפער שבין החוק למוסר בצורה הברורה ביותר. ואכן בטרגדיה זו אין צודקים ואין מנצחים – כמו בכל טרגדיה, כולל זו שמתחוללת סביבנו.

עחיד רהט

עמיר רהט עוסק במחשבים

יְבוּדָה

3 מכרז ולרדיו דתי מסורתית. הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו פרסמה מכרז להקמת תחנת רדיו באזור המרכז, ששידוריה יוקרדו שר לרת ומסורת ישראלית יהודית.

5 אושרה הקמת רשות לאומית לתקשורת. הממשלה אישרה את ההצעה להקים "רשות לאומית לתקשורת", שתחליף את משרד התקשורת, הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו והמועצה לשידורי כבלים ולווידאו, ותפד על בכפופות למשרד התעשייה והמסחר. ראש המועצה ימונה עלידי ראש הממשלה ויהיו בה שישה חברים. לצדה תפעל מועצה ציבורית, שתפקד על תוכן השידורים בטלוויזיה וברדיו המסחריים. רשות השידור לא תהיה כפופה לרשות החרשה. ארגוני היוצרים מתנגדים בתוקף לרשות החרשה בטענה שהיא תעניק עליונות לאיינטרסים כלכליים על חשבון התוכן והאינטרסים של הציבור, ובכלל זה עידוד הפקה מקומית.

8 רפינק זלבי התפטר. מנהל חטיבת החרשות בערוץ 1, רפינק זלבי, התפטר מתפידו. במכתב ההתפטרות שלו ציין זלבי כי המנכ"ל, יוסף בראל, מתערב בניהול החטיבה ופונה ישירות לכתבים ולעורכים. במקביל ציין את מצוקת כוחהארם הקשה שאיננה מאפשרת לו להמשיך לשאת באחריות. בראל, בתגובה, הכחיש את הטענות. זלבי, בן 59, היה בין היתר כתב בשטחים ועורך "מבט".

9 השופט קטע השידור. כהוראת יור וערת הבחירות המרכזית, השופט מישראל חשין, הפסיקו רשתות הטלוויזיה ותחנות הרדיו שידורים חיים ממסיבות עיתונאים שערך ראש הממשלה אריאל שרון. האירוע נועד לאפשר לראש הממשלה את גרסתו על הידיעות שפורסמו על חקירות המתנהלות נגדו ונגד בניו, אך לדברי השופט הפך האירוע לשידור תעמולת בחירות - האסור דה עליפי החוק - ולכן הורה להפסיקו. החלטת השופט עוררה ביקורת מצד אנשי הליכוד (ראו עמוד 18).

13 פגיעה בצופים הערבים. מרכז מוסאווא לכוניות האזרחים הערבים בישראל עתר

לבג"ץ, בדרישה לבטל את החלטת רשות השידור להפסיק את השידורים בערבית בערוץ 1. עליפי החלטת מנכ"ל רשות השידור, יוסף בראל, הועברו כל השידורים בערבית מערוץ 1 לערוץ המורחזיתכוני הלוחיני.

14 בלי חוסיקה. גלייצה"ל וגלגלצ הפסיקו למשך לילה ובוקר לשרד מוסיקה, בהתאם לצו מניעה שהוציא ביתהמשפט העליון לבקשת אקו"ם (אגודת קומפוזיטורים ומחברים). הצו הוצא בעקבות מחלוקת בין אקו"ם לתחנה הצבאית על גובה התמלוגים שמשלמת התחנה.

14 אתיקה - גם באינטרנט. כללי אתיקה של מועצת העיתונות יחולו גם על עיתונים מקוונים באינטרנט, כך החליטה מועצת העיתונות. בכך אימצה המועצה את המלצותיה של ועדה שבחנה את הנושא ("העיין השביעית", גיליון 42).

15 פרסומות גל"צ בבג"ץ. שופט בג"ץ הורה לצה"ל להגיב על הצעה שתחייב לעגן בחוק את סמכותה של גלייצה"ל לשרד פרסומות. ההחלטה התקבלה בעתירה שהגישו תחנות הרדיו האזוריות, הרורשות לאסור על גל"צ לשרד פרסומות. בתצהיר לבג"ץ כתב ראש אגף כוחהארם, אלוף גיל רגב, כי השידור נעשה על בסיס פקודות מטכ"ל, ומדובר רק בנתח שולי מועגת הפרסום ברדיו.

19 פגיעה בחופש העיתונות. נשיאות מועצת העיתונות הביעה דאגה ממצב חופש העיתונות ברשות השידור, בעקבות ידיעות על התערבות מנכ"ל הרשות יוסף בראל בשיקולים מקצועיים של כתבים ועורכים. נשיאות המועצה הודיעה שתעקוב אחר המצב ברשות וקראה לעובדים למסור ללא חשש, גם בעילום שם, מידע על הפרות אתיקה ברשות. הנהלת הרשות הביעה מחאה על הפנייה, שיש בה, לדבריה, קריאה לתריגה מכללי מינהל תקינים.

19 ועדה חדשה לטלוויזיה החינוכית. הממשלה אישרה הקמת ועדה, בראשות יאיר שטרן, שתגבש תוכנית הבראה לטלוויזיה החינוכית. הוועדה גם תכין המלצות לעיגון מעמד הטלוויזיה החינוכית בחוק.

21 הכתב נחקר. הפרקליטה הודתה. כתב

"הארץ" ברוך קרא, שפרסם את המסמך על חקירת אריאל שרון, נחקר באזהרה בידי הצוות החוקר את ההרלפה, אך סירב להסתיגר את מקורותיו. החקירה עוררה ביקורת חריפה מצד גורמים שונים. מאוחר יותר נודע כי צוות החוקרים ביקש וקיבל את פלט שיחות הטלפון של הכתב. במקביל, הודתה פרקליטה בכירה מפרקליטות מחוז המרכז, ליאורה גלטיברקוביץ', כי היא העבירה את המסמך לכתב. לטענת היועץ המשפטי לממשלה, הודתה הפרקליטה בחקירתה כי עשתה זאת מטעמים אידיאולוגיים, על רקע פוליטי. נשיא מועצת העיתונות, פרופ' מורכי קרמיניצר, הגדיר את חקירת הכתב וקבלת פלט השיחות שלו כ"פגיעה חמורה בחופש העיתונות והמשיח טר הדמוקרטי בישראל" (ראו עמוד 20).

23 פיטורים בידיעות אחרונות. הנהלת "ידיעות אחרונות" החליטה לפטר עשרים עובדי מנהלה, שהם עשירית מעובדי המגזר הלה בעיתון, כחלק מצעדי התייעלות, הנרבעים ממצבו העסקי של העיתון. ועד הערברים והסדרות העובדים החדשה הגישו לבית הדין האזורי לעבודה בקשה לצו הארסר ביצוע הפיטורים (ראו עמוד 32).

26 לפרסם את לוח המשרדים. מנכ"ל הרשות השנייה, מוטי שקלאר, פנה לעורך "ידיעות אחרונות" בדרישה שהעיתון יפרסם את לוח שידורי ערוץ 10, בדומה ללוחות יתר ערוצי הטלוויזיה. בעבר פרסם העיתון את הלוח, אך אחרכך הפסיק והסביר זאת כחשיפה המוערית ואחוזי הצפייה הקטנים של הערוץ.

30 החחונה נגד פישחן. הממונה על ההגבלים לים העסקיים פנה לבית הדין להגבלים עסקיים בתביעה לחייב את קבוצת בראוד פישמן למכור 13% מהמניות שהקבוצה מחזיקה בעיתון "ידיעות אחרונות". לדברי הממונה, דרוו שטרם, המשך החוקת 38% ממניות "ידיעות אחרונות" מהווה למעשה מיזוג חברות בין העיתון "גלובס", הנמצא בכעלות החברה, ל"ידיעות אחרונות", ויש חשש סביר לפגיעה "באיכות, מגוון ועצי מאות סיקור הידיעות הכלכליות בעיתון" נים יומיים, והעסקת עיתונאים שאומנו תם סיקור כלכלי". אליעזר פישמן, מבעלי הקבוצה, טוען כי הסדר שהושג בשנת 2000 מאפשר לו להמשיך במצב הקיים.